د پښتو ټولنې د نشراتو لمبر (۶۵)

پښتو سندرې

ليکونکی
ګل پاچا «الفت»

د پښتو ټولنې مبصر او د صحافت او تأليف
د [illegible]

Ketabton.com

کابل - ۱۳۲۵

عمومي مطبعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان مخ

د کتاب ښودنه .... أ
حمد .... - 1 -
مطلب ته را بلنه .... - 1 -
په مقصد پیل .... - 4 -
د روښانیانو دوره .... - 17 -
میرزا خان انصاري: .... - 18 -
د ختېکو دوره .... - 28 -
خوشحال خان .... - 28 -
عبدالقادر خان ختېك .... - 39 -
د مهمندو دوره .... - 44 -
رحمان بابا او حمید .... - 44 -
(۱) یونس، موسی خېل(۱) .... - 68 -
(۲) پیر محمد کاکړ(۱) .... - 80 -
څلوریځې .... - 92 -
(۳) کاظم خان (شیدا)(۱) .... - 93 -
(۴) علیخان ختېك(۱) .... - 106 -
د هجران سندره .... - 109 -
(۵) عبدالرحیم هوتك(۱)() .... - 118 -
(۶) احمد شاه بابا(۱) .... - 125 -
د علماء او روحانیونو اشعار .... - 130 -
د ساز او سرود بدلې .... - 148 -
لنډۍ .... - 160 -
د شاعرانو قضاوتونه .... - 170 -

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ښودنه

دا کتاب په۱۳۲۳ کښې د حمید د اشعارو تر اوومې نمونې یعنې د کتاب په اوسنیو مخو تر (۶۰) صفحو لیکل شوی و، او د کال په مطبوعاتي جوائزو کښې یې د ښاغلی وزیر اقتصاد لمړی جائزه په پښتو تالیفاتو کښې واخستله.

سږ کال چه د کتاب د چاپولو وار راغی نو د کتاب د تکمیل د پاره ور پسې نورې برخې هم ولیکل شوې او کتاب تقریباً یو په درې زیات شو.

پدې کتاب کښې د پښتو غوره او منتخب اشعار او هر ډول سندرې ټولې شویدي مگر یواځې منتخب اشعار ورته نشو ویلی ځکه چه په اشعارو باندې ادبي تبصره هم شویده او د ادبي انتقاد روح هم پکښې لیده شي، د پښتو سندرو تاریخ هم پکښې په اجمالي ډول پروت دی او د شاعرانو مقابله او موازنه هم په صریح او غیر صریح ډول تر یوه حده شویده.

پدې کتاب کښې د پښتو شعر د تاریخ په لحاظ له (۱۳۹ هجري) څخه تر (۱۳۰۰) پورې له نظر لاندې تیول شویدی. او د دې لامله چه د پښتو شعر سیر او تحول له هغه وخته تر دغه وخته پورې معلوم شي د یوه شاعر په یوه شعر هم اکتفا شویده.

د ادبي تبصرې او شعري تحلیل په لحاظ د پښتو شعر د نوعیت په اعتبار په درې دورو ویشل شوی چه د روښانیانو دوره، د خټکو دوره، د مهمندو دوره ورته ویل شویدی او دغه هره دوره د کتاب باب بلل کیږي.

د کتاب په آخر کښې دوه بابه نور هم شته چه یو باب د علماؑ او روحانیونو اشعار دی او بل ته د ساز او سرود بدلې ویل شویدی.

په دغه هر باب کښې چه څو تنه شاعران راغلي دي د لویو او وړو فصلونو حیث لري.

پدې شاعرانو کښې چه د چا قلمي یا چاپي دیوان لاس ته راغلی دی په هغه باندې مفصل بحث شوی او شاعري یې تر یوه حده چه وخت اجازه راکوله څیړلی شویده.

پدې جمله کښې د پښتو یو ښه شاعر اشرف خان هجري چه دیوان یې نه و بیخي پاته شو ځکه چه په یو څو نمونو باندې ما په ده څنګه چه د یو ه لوی شاعر حق تقاضا لري څه نشو لیکلی او په نیمګړی بیان ما ونه غوښتل چه د پښتو مهم شاعر عادي او معمولي شاعر

(c) ketabton.com: The Digital Library

معرفي شي. د عبد القادر خان په برخه کښې هم ددې لامله چه وخت تنګ و او کارونو اجازه نه راکوله څنګه چه زما زړه غوښتل هغسې و نشوه او په لږو ليکلو اکتفا وشوه.

زه بايد دلته اقرار وکړم چه ما هيڅکله دومره وخت او فراغت ندی موندلی چه د يوه کتاب د ليکلو او تتبع د پاره کافي وي.

کوم شاعران چه پدې کتاب کښې د هغوی د اشعارو نمونې راغلي دي دادي:

امير کروړ- شيخ رضي- نصر- بيټ نيکه- شيخ اسماعيل- خربښون- شيخ اسعدسوري- شيخ متي- قطب الدين بختيار- ميرزا انصاري- دولت- خوشحال خان خټك- عبدالرحمن با با- عبدالحميد مهمند- يونس موسی خيل- پير محمد کاکړ- کاظم خان شيدا- عليخان خټك- عبد الرحيم هوتك- احمد شاه با با- ميا عبد الکريم صاحب- مراد علي صاحبزاده د کامې- علامه حبيب الله قندهاري- ملا عبد الباقي کاکړ- د موسيی آخوندزاده صاحب-ملا صيام الدين واعظ- صفت خان د چپرهار- ليونی محمد جي د يکلی- سيد کمال د شګی- صالح محمد- دين محمد د نو ښار- توګل د ښېوې- ميرا اپريدی- نوروز- در محمد ځاځی- احمد ګل د ګلائي مومند چه ټول (۳۸) تنه کيږي.

وروسته تر دې د پښتو څو غوره او منتخبې لنډۍ راغلي دي او وريسې د شاعرانو قضاوتونه د پښتو شاعرانو په باب کښې را اخستل شوی.

دا کتاب د دې لامله چه مسلسل نه دی طبع شوی او د کابل په مجله کښې يوه يوه برخه نشر شويده مونږ ونکړای شو چه تصحيح ته يې پخپله ځان و رسوو ځکه ډيرې زياتې طباعتی غلطی پکښې پاته شوی او غلط نامه ئې هم ډيره لويه شوه. دا کتاب که څه هم په اصل کښې يو ادبي اثر دی چه د ذوق او بديعي حس پاللو خدمت کوي يو اخلاقي رهنما هم کيدی شي او لږ لږ سړی له عرفان او تصوف سره هم آشنا کوي د بلند همتی او بلند نظری تعليمونه، د حق او حقيقت خوا ته ترغيب او د معنويت خوا ته رابلنه هم پکښې شته او اميد کيدای شي چه لوستونکی په خپلو افکارو او خيالاتو يو ښه تغير او تحول محسوس کړي.

که څوك غواړي چه د پښتو له شعر او پښتنو شاعرانو سره آشنا شي، د زړه د اطمينان او د روح د خوشحالی د پاره څه ومومي، د دنيا له ښو او بدو او د انسانيت له مدارجو خبر شي ددې کتاب په اشعارو کښې دې غور وکړي او له شعر سره دې مينه پيدا کړي وايي چه ډاروين د طبعياتو لوی عالم يو وخت ډير تاسف کاوه چه زه اوس له اشعارو خوند نشم اخستلی او زما دماغ لکه يو ماشين داسې دی چه په دنيا کښې د قوانينو په جوړولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصروف دی، دې نوموړی عالم دا هم ویلی دی چه د ذوق او بدیعې حس بایلل د بشري سعادت بایلل دی.

که سړی ښه فکر وکړي په رښتیا چه سعادت له یو ذوق او بدیعې سره تړلی دی او د انسان ټوله خوشحالی‌له ادبي ذوق او ادبي احساس څخه نشأت کوي، نو که چېرې دا کتاب د ذوق و احساس په روزلو او ویښولو کښې څه برخه واخستلی شي دا به زما په خیال یوه لویه معنوي ګټه وي چه د شعر و ادب په لمن کښې یې مومو او د مملکت سعادت پکښې وینو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد

پـه نامـه د هغـه خـدای مـې دا بيـان دی | چه يو نوم يې په نومونو کښې سبحان دی
پـه سـجود ېـې مځکـې سـر دی لګـولی | چه ېې زوړند په رکـوع سره اسمان دی
هـــره ونـــه پـــه قيـــام ورتـــه ولاړه | هـر ګياه ېـې پـه تسـبيح سـره زبـان دی
همـه واړه پـه تسـبيح د ده مشـغول دي | که ملك دی که پېری دی که انسان دی
هر مـاهی ېې پـه اوبـو کښـې حمـد وايـي | هر مارغه يې په چمن کښې ثنا خوان دی

((رحمان بابا))

مطلب ته را بلنه

که د دنيا د نيمګړی بازار له شور و غوغا نه لږ څه لرې شو، که د غرو دزرکو او دبڼ د بلبلو آواز ته غوږ کښېږدو، که د جړوبيو او آبشارونو شورو فرياد ته ښه ځير شو او د رڼو ستورو د سترګکونو په معنی وپوهېږو، که د زمانې يادداشتونه را برسېره کړو او سترګې وغړوو، پدې شنو ناوونو او ښکلو درو کښې د پښتو ډېر شاعران وينو چه لکه سرشار آبشارونه د خپلو اوښکو له کاروان او شورو فرياد سره تېر شويدي چه تر اوسه ئې آوازونه پدې پاکه هوا کښې ګرزي او د آسمان په شنه ډنډ کښې غوټې وهي.

پدې غرو او رغو کښې ډېرې د سورنارې لکه د شپنو شپېلۍ اوچتی شوی چه اوس هم زرکې ورپسی ځان له ګړنګه ولی او د هوا کوترې ورپسې ترورې ګرزی.

هندوکش او سپين غر تر اوسه پوری هماغه نارو ته ګوش به آواز ولاړ دي او د آسمان په لمنو کښې ورپسی ځار کوی، د مشرقي تورغر او د تيرا سوی غرونه د همدوی په غم کښې تك تور او لوغړن له تاوه ډك ښکاره کېږی، سيندونه او دريابونه په همدوی پسې شپه او ورځ ناقراره دی، د کسې غر د همدوی په مناجاتو او رازونياز د خدای په دربار کښې په قيام ولاړ دی. د سوريانو او غوريانو کروړان او پهلوانان په همدغو نغمو کښې راته ځان ښئ د روښانه فکرو خاوندان په همدغو شاعرانه نغماتو کښې را سره خبری

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوی او په همدغه عالم کښې د خپلو توریالیو او ننګیالو په نامه خوشحالیږو او رحمانی تعلیمونه اروو.
مونږ له ډېر وخته را ایسې شعر او شاعران لرو چه خانان او قلندران، پاشاهان او امیران، پیران او بابا ګان پکښې وینو او افتخار پرې کوو. کوم شی چه مونږ ته له خپلو پلرو او نیکو، مشرانو او پادشاهانو، فقیرانو او قلندرانو پاته دی او هر څه پکښې شته هغه باید د قدر او قدر منو په نظر وګورو.
هر څه چه غواړئ او په هر شی پسی چه ګرزئ په دغو الهامی نغمو او پښتو سندرو کښې پیدا کیږی. د پاك خدای مینه او محبت، د ښایست او ښکلیتوب ستاینه، د عشق ناقراری او لیوالتیا، د عقل سر ګردانی او حیرانتیا، د سپینې تورې ځل او بریښنا، د ایمان ټینګوالی، د معرفت اسرار، حکیمانه لارښودنی، د صوفیانو نغوتې، د پادشاهانو درب و دروب هر څه راته پکښې خپل ځان ښئ او پوهیږو چه زمونږ پخوانیو او اسلافو هر راز شعور درلود او په هر څه ښه پوهېدل.
کله چه مونږ پټی سترګی او په درانه خوب ویده وو، کله چه مونږ د خپلو په قدر نه پوهېدو او پردیو سندرو ته به خلقو نڅل، کله چه زمونږ رباب ماته او بې سره و، له خپلو شاعرانو بی خبره وو او د خپل باغ و بڼ د بلبلو په ژبه هم نه پوهېدو، اوس هغه د غفلت دوره تېره شوه، او زمونږ په ادبی نهضت کښې دومره رڼا پیدا شوه چه په دولسو پیړیو کښې یعنی د دوهم هجری قرن تر اوایلو پورې د شعر او ادب او پښتونولۍ کروړان او پاخه استاذان وینو، او په دغه رڼا کښې راته هر راز ښکلې نورانی څېرې ښکاره کیږی او ویلی شو:

په هر وخت کښې وه زمونږه ډیوه روښانه　　　دروېزه کړې هر چــا زمـونږ لـه خـوانه

نو که چېری له دغی روحی غذا او آسمانی الهاماتو سره څه مینه لرئ یا غواړئ چه د روح او زړه، ذوق او فکر پالنه او روزنه وکړئ، دا اشعار په وارو وارو او په غورو فکرولولئ مګر په خوارو سترګو او د عدم اعتنا په نظر ورته مه ګورئ، ځوك چه په دغه مرض اخته وی هغه پدې خوند نه پوهیږی او نه ورځنی څه فایده اخستلی شی، لکه چه یوه سمسور باغ او ښکلی ګلزار ته ډېر د هوا مرغان رانښکته کیږی مګر کومه برخه چه بلبل او بورائی د ګلو په نداره کښې لری ښائی چه نور ډېر مرغان ئې ونلری، انسانان هم ټول په دغه برخه کښې یو راز نه دي او لکه چه خوشحال خان ختك وائي:

دوه سړي په باغ کښې ګډ شي یو ګـل ګـوري　　　دویــــم ګــرزي پـه طلــب د خــارو خــس

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوك د ګلو سيل كوي او څوك پكښې خس و خاشاك لټوی، د ځينو ستركې پټې كړی وی او هېڅ نه وينی، ځينی نور په هره شنه پاڼه كښې د معرفت دفترونه لولی، په شعر او وينا كښې هم ځينې داسی لطايف او خوندونه وی چه غافلانو او بی اعتنا خلقو ته ځان نه ښئ او هر څوك ئې نشي ليدلی.

دا خبره ماته د اشعارو د انتخاب په وخت كښې څو څو ځله په تجربه معلومه شوېده چه په سرسري نظر راته ځينی بيتونه عادی او معمولی واېښېدل مګر په حقيقت كښې هغسی نه و، چه يو مثال ئی اوس هم راته ياددی او هغه د عبدالقادر خان دا بيت دی:

وائی چه وبـال دی چـه نظرو نه مـخ ته
ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی

كه څوك د عبدالقادر خان ديوان داسې لولی لكه چه د صرفميرګردان كوی يا په بی اعتنائی ورته ګوري دا بيت به ورته محض خبره ښكاره شی مګر همدغه ساده خبره يو شعری لطف لری چه هغه په دواړو سترګو قبلول دی ځكه چه دا محاوره دلته اصطلاحی او حقيقی دواړه معنا وی افاده كولی شی او وروسته تر لږ التفاته معلومېږی چه د ديدن په وخت كښې دا مصرع ويل (ما په دواړو سترګو قبول كړی دا وبال دی) څه حقيقی كيف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقصد پیل

هر ملت چه ژبه لری او ګړیږی هغه شعر او ادب هم لری که مونږ د دنیا مختلف قومونه او هیوادونه ولټوو په هر ځای او هر ټبر کښې وحشی وی که مدنی، ضعیف وی او که قوی، عالم وی او که جاهل، بډای وی او که فقیر شعر او ادب مومو او څو تنه شاعران پکښې پیدا کولی شو ځکه چه شعر د انسان په طبیعت او خټه کښې اغږل شوېدی او دنیا پخپله هم په حقیقت کښې یو شعر دی له کوم وخته چه انسان په ژړا او خندا پوهېدلی او د تعجب احساس پکښې پیدا شوی د شعر نغمه هم اوچته شوی او د دنیا په ګلزار کښې په مینه مست بلبلان پیدا شویدي مګر دا نغمه وخت په وخت د ژوندانه له تغیراتو او تحول سره بل راز شویده او ډېرې مرحلې وربانديې راغلی دی یعنی په لمړیو وختو کښې شعر یوازی د اعجاب، او احساس او بدیعی خیالاتو سندره وه وروسته چه په انسانی جمعیت کښې د اغراضو او مقاصدو نیلی وځغلېدی او د ځینو مطالبو دپاره راز راز علل او سببونه وپېژندل شوه شعر هم تحول پیدا کړ او د ځینو مراعاتونو په اثر کښې له خپل محور څخه وخوځېده یعنی د اجتماعی حیات او ژوندون په تقاضا د یوه او بل د خوشحالۍ او زړه جلبولو دپاره وویل شو او په دغه صافه هنداره کښې علاوه پر احساسی تاثراتو نور شیان هم ښکاره شوه.

کله چه انسان په قبیلوی اجتماعاتو کښې ژوند کاوه او د قومی رقابتونو بازار تودو شعر هم د همدغه حیات له تاثیر لاندی راغلی او د یوی قبیلی د خندا یا ژړا ترجماني ئې کړېده- په هغه وخت کښې چه د پهلوانۍ میدانونه په هر ځای کښې جوړ شوی و، او بی له قوته بل افتخار نه پېژانده کېده د شعر قبله یا معشوقه هم رستمان و، او بی د سلاطینو له درباره ئې په بل ځای کښې استوګنه درلوده – کله چه د اسلام مقدس او سپېڅلو تعلیماتو انسان د اخوت او ورورولۍ خواته را وباله او جاهلی عصبیتونه ئې ورك کړه شعر هم لږ څه بین رنګ پیدا کړ او ټول انسانان ئې یو د بل ورونړه او د یوه وجود غړی وبلل چه باید یو د بل په درد متاثر او ناقرار شی.

له کومه وخته چه په دنیا کښې د ملیت جنډه په هر ځای کښې جګه شوه شعر هم ورته سر ټیټ کړ او د ملی مفاخرو په رنګ رنګین شو – نو له دغه اجمالی سیر څخه معلومېږی چه شعر او ادب د انسانانو د ژوند عکس یا سیوری دی چه د ژوندون له تغیر سره سم تغیر مومی او بل راز کېږی یعنی لکه کاپر ګل وخت په وخت خپل مخ یوه خوا او بله خوا اړوی او غاړه کږوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدی لامله تشبیهات او استعارات، تخیل او تعبیر، سلوك او انشاء، مطالب او مضامین، لهجه او آهنګ په هر عصر کښې بدلیږی او د ژوندانه له عمومی رنګه رنګ اخلی – نو ویلی شو چه ادب او شعر د انسان د ژوند هنداره ده، یا په بل عبارت انسان په ادبی دنیا کښې ژوند کوی او د ژوند په هره دوره کښې یو ډول ادب لری.

د پښتو شعر هم خو تاریخی دورې تیرې کړي چه هره دوره ئې مخصوص رنګ او د هغه وخت له حیاتی وضعیت سره تناسب لری- څنګه چه په غرنی هیواو کښې لوړی ژوری یا تاوده او ساړه ځایونه په تفاوت سره لیدل کیږی دغسی زمونږ په شعر و ادب کښې هم تیټ و پاس او نشیب و فراز لیده شی او په لوړتیا یا ښکته والی کښې ئې زیات فرقونه ګورو کله د پښتو د شعر یوه دوره د ارتقا دوره بولو مګر چه له هغه ورسك څخه هغه پلو ګورو او لوړې څوکې (قلی) راته ښکاره شی بیا وایو چه دا د هبوط او ادبی نزول دوره ده چه د تاریخی مجهولتیا له کبله مونږ ورباندی بل راز ګمان کاوه.

د دې شلیدلی او زاړه کتاب د آغاز او انجام، منځ او آخر په تعین کښې ښائې چه مونږ ډیر ځله سهوه شو او په ادبی تتبعاتو او اجتهادونو کښې ډیر وغولیږو مګر بیا هم ورځ په ورځ حقیقت او حقائقو ته نږدی کیږو او د رڼا خواته ځو.

کله چه پښتو ټولنی د پښتو شاعرانو په باب کښې کوم اثر ولیکه هلته داسی وبریښیده چه زمونږ ادبی تاریخ له (۳۰۰ ھ) څخه شروع کیږی، وروسته تر دی چه ښاغلی حبیبی د خپلو تتبعاتو او لټون په اثر کښې د پښتو یوه خورا قیمتی ذخیره (پټه خزانه) ومونډله هلته یوه نوې رڼا وځلیده او د امیر کروړ د یوې حماسی او فخری سندری په استناد ثابته شوه چه د پښتو شعر د ۱۳۹ په شاوخوا کښې هم ځینی داسی نمونی لری چه پوره ادبی پوخوالی پکښې لیده شی او معلومیږی چه په دغه وخت کښې پښتو پخپلو کلماتو او اصطلاحاتو کښې سره د فصاحت او روانی له مراعاته ډیر ښه ادبی تعبیرات خوندی کولی شوه لکه چه له دی لاندې سندری څخه معلومیږی:

ویاړنه

زه یم زمری پر دې نړی له ما اتل نسته پرهند و سند و پر تخار او پر کابل نسته

بل په زابل نسته له ما اتل نسته

غشی د من می ځی بریښنا پر میرځمنو باندې په ژوبله یو نم یرغالم پر تښتیدونو باندی

په ماتیدونو باندې له ما اتل نسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما د بریو پرخول تاوېږی هسك په نمنځ وپه ویاړ   دآسی له سوومی مځکه رېږوی غرونه کاندم لتاړ

کړم ایوادونه اوجاړ   له ما اتل نسته

زما د توري تر شپول لاندی دی هرات او جروم   غرج و باميان و تخار بولي نوم زما په اودوم

زه پېژندوی يم په روم   له ما اتل نسته

پر مرو زما غشی لوئی ډاری د ښن راځخه   د هريوا لرو دپرځنهو ځم تښتي پلن راځخه

رپی زړن را ځخه   له ما اتل نسته

د زرنج سوبه مي د توري په مخسور وکړه   په باداری مي لوړا وی د کول د سور وکړه

سترمي تر بور وکړه   له ما اتل نسته

خپلو وګړو لره لوراو پيرزوينه کوم   دوی په ډاډ نه ښه بامم ښه ئې روزنه کوم

تل ئې ودنه کوم   له ما اتل نسته

پر لويو غرومي وينا درومي نه په ځنهو په تال   نړی زما ده نوم مي بولي پر دريځ ستايوال

په ورځو شپو مياشت و کال   له ما اتل نسته

په دې سندره کښې د توری ترشپول لاندی ملکونه ګڼل، د بريو پر خول د هسك تاوېدل داس له سوو ځخه د ځمکی رېږدېدل، غرونه لتاړول، د من (ارادې) غشی ته برېښنا ويل، ټول هغه شاعرانه تعبيرات دي چه په. يوه حماسي شعر کښې ډېر قوت پيدا کوی او دا په ډېر ښه شان ثابتوی چه په يوه ژبه کښې دغسی شعر ويل ډېر عمر غواړی څوك چه د شعر د پوخوالی دوری او د شعر د تکامل او نضج بطی سير په نظر کښې ونيسی هغه به يقين وکړی چه د پښتو شعر د دغه شعر له ويلو نه پخوا ډېر مراحل طی کړيدی او وار د واره په همدغه ډول نه دی پيدا شوی کومه د تکامل دوره چه په ټولو حياتی امورو کښې جاری ده هغه د ډېرو تحولاتو تقاضا کوی او ډېره زياته زمانه غواړی نو مونږ بايد خپل ادبيات او اشعار په دوو لويو دورو وويشو چه يوه دوره له دغی موجوده تاريخی نيتی ځخه چه پټه خزانه ئی رانښئ د مخه وبولو او بله دوره له دغه وخته رادی خوا وګڼو يا ورته پټه او ښکاره دوره ووايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لنډۍ او ټپې، قصې او افسانې چه په پښتو کښې د منظومو ډرامو په ډول تر اوسه شته او اصلی شاعر ئې هېڅوك نه پېژنی او نه ئې څوك په يقينې ډول وخت او زمانه تعينولی شی زما په ګمان د پټی دوری اشعار دي چه د دی وخت له اشعارو ځينې په مادي او معنوي لحاظ زيات فرق لري او کوم بعد او لريوالی چه د دې وخت د اشعارو او د دغو افسانو تر مينځ موجود دی هغه هم دا تقاضا کوی چه بايد دغه قصې تر دغه راز اشعارو د مخه وی او قدامت ولری ځکه چه شرقی ادب دغه حکايتی مرحله د غزنويانو له دوری نه پخوا شروع کړی وه او د محمود غزنوی په وخت کښې فردوسی پکښې پهلوانی ښکاره کړه وروسته بيا وررو قصو او افسانو له نظم نه نثر ته انتقال شروع کړ او له نظم سره ئې تقريباً وداع وکړه نو ويلی شو چه په پښتو کښې هم ځينې افسانې ډېرې پخوانۍ دی چه نه ئی ويونکی او جوړونکی پېژندل کېږی او نه څوك ورته وخت او زمانه ټاکلی شی – مګر دا ګمان بايد ونشی چه په پښتو شعر کښې به وار د واره همدغه اوږدی قصې اولوئې افسانې پيدا شوی وی او همدغه به زمونږ د ادب شروع او آغاز وی ځکه چه د دغسی قصو جوړول او په شعر کښې را وستل ډېر زيات قوت او اقتدار غواړی د شعر ابتدائې مرحله بايد ډېر ساده کيف ولری او بسيط رنګ پکښې ولېدل شی.

زما په شخصی عقيده د پښتو لمړی شعر بايد د لنډۍ په صورت وی او همدغه د پښتو لنډۍ چه زمونږ د ملی ادب يوه غوره او خوندوره برخه ده چه اوس پکښې د پښتو دعالی او لوړ ادب ښې ښې نمونې پيدا کېږی د پښتو شعر آغاز هم کېدلی شی مګر دا خبره چه د اول وخت لنډۍ به کومې وی؟ او کومې لنډۍ به په کوم وخت کښې د پښتو د شعر لمړنۍ پټې وی؟ ډېره ګرانه معلومېږی چه اوس پکښې څه نشو ويلی او ډېر تحقيق غواړی. هر کله چه د دغې پټې دوری هر څه لاتر اوسه پوری زمونږ له نظره پټ دی او د ليکونکو له تبصری لاندی نه دی راغلی په خصوصياتو او مميزاتو کښې ئې هم په تفصيل سره څه نشو ويلی او د يوی اجمالی نظريې په ډول همدومره وايو چه په دغه رومانتيکی دوره کښې د پښتو شعر د خپل ساده حيات په لحاظ د نثر قدر ظرفيت او استعداد درلود چه هر راز رزمی قصی او عشقی افسانې پکښې ويل کېدی او د وزن او قافيې په لحاظ يې هم لکه د نن ورځې مثنوی له شاعر سره زياته مرسته کوله مګر د دی لامله چه پس له څو پيتو او مصرو پکښې قافيه بدلېږی او رنګينی پيدا کوی له مثنوی څخه زيات جذابيت لری او تر آخره خپل خوږوالی ساتی.

په دغه دوره کښې دغه کلاسيکی تشبيهات او استعاری په دغه رنګ نه لېدل کېږی او تعبيرات هم ټول ساده او عام فهمه دی- مطالب او مضامين هم په تصويری او تمثيلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول دی چه خطابی آهنګ او د امر و نهی لهجه پکښې په دغه ډول چه په کلاسیکی اشعارو کښې ئې وینو نشته یعنی دغه تعلیمی او تدریسی لهجه هلته نه څرګندېږی او مضامین هم د احساس او اعجاب په اثر د شعر په لمن کښې لوېدلی دی. سړی چه د انسان شعوری مراحل په نظر کښې نیسی او شعر ته د معنی او مفهوم په لحاظ ګوری داسی ایسی چه اول به فخری او حماسی اشعار په یوه بسیط او ساده ډول پیدا شوی وی او بیا به د عشق او جمال پرستۍ نغمی اروېدل شوی وی، وروسته تر دې به د اخلاقی او تعلیمی اشعار او بیا عرفانی او تصوفی شعرونه میدان ته راوتلی وی او کوم سیاسی او انتباهی نظمونه چه اوس وینو دا به له ټولو وروسته زېږېدلی وی.

دغه تقسیم چه د معنی او مضمون په لحاظ د یوی نظريې په ډول وښودل شو، زموږ پښتو شعر چه اوس د دی وخت د معلوماتو له قراره له کوم وخته شروع کېږی دغه دورې په همدغه ترتیب ښئ، ځکه چه زموږ تر ټولو پخوانی او لمړی شعر چه اوس موږ ته معلوم دی هماغه د امیر کروړ فخری او حماسی شعر دی چه د مخه وښودل شو مګر موږ دا نشو ویلی چه پخوا تر دغه شعره به د پښتو کوم بل عشقي غزل یا کوم بل راز شعر بیخي نه وي او له همدغه شعر نه به وروسته دا نورې دورې شروع شوی وي. ښائي چه موږ به تر دغه شعره د مخه هم ډېر بل راز اشعار پیدا کړی شو مګر دلته مو مطلب دادی چه تر دغه شعر را پدې خوا په مجمل ډول موږ ته د دغو دورو ترتیب څه نه څه معلومیږي.

له دغه شعر نه را پدې خوا د روښنانیانو تر وخته پورې موږ په پښتو شعر کښې د مضمون او معنی په لحاظ درې عنصره په واضح او ښکاره ډول وینو، چه حماسي، عشقي او دیني و اخلاقي اشعار ورته ویلی شو.

د حماسیاتو نمونه خو هماغه د امیر کروړ شعر دی چه فی الحاله د پښتو لمړی شعر بلل کیږي. وروسته تر دغه شعره څو نور پاخه او قوي شعرونه هم موږ ته پټه خزانه راښئ چه دلته ئې د ښاغلی حبیبي له یوه کنفرانس څخه را اخلو چه د آریانا په مجله کښې نشر شویدی او د پښتو د ادب غوره او پخوانی سندرې ورته ویلی شو، چه له خپل زاړه آهنګ څخه هم خپل قدامت او پخوانی توب ښئ لکه چه د شیخ رضی او نصر یوه مکاتبه چه دغه دوه د تره زامن د (۳۵۱) په حدودو کښې یم له بله په شعر خبرې کوي او په دغه وخت کښې د پښتو د کلماتو تغیر او تصریف او استعمال هم راښئ چه بل راز رنګ او بڼه لري، شعرونه دادي:

(۱) شیخ رضی نصر د شیخ حمید ځوی ته لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الحاد پر لور دی تر پلل   گروه دی زمونږ وکوراوه
مونږ رو نلی په زیار نه   تا په تورو توراوه
لرغون ولی گروهیدلی   چه دې گوښی اړاوه
هغه گروه دی اوس اړه کړه   چه پلرو دی رڼاوه
لودی ستا په نامه سپك سو   که هر ثو مو درناوه
نصره نه موئې له کهاله   لودی نه ئې په کاوه
زمونږ رغا ده ستا له گروهه   دور ځلوی په رغاوه

(۲) نصر د شیخ رضی جواب داسې لیکي:

د الحاد په تور تورن سوم   زه لرغون خو ملحد نه یم
زما د ښنه هسی تور کړی   که ملحد یم د دښنه یم
له اسلامه نه تر پلمه   تورانو ثخه په تر پله یم
گروه می هغه لرغونی دی   اوس هم کرور په لرغونه یم
د اسلام پر هسك به ځلم   وتورانوته تیاره یم
د لودی ځوی سنتی یم   د حمید د لور کهاله یم

تورانی دښن چه وائی   زه له ګروهه په اړه یم
دائی تور تاسی دروهوی   زه مومن ستاسی پرتله یم
د دښنو وینا مغږه   زه لودی یمه ثو زه یم

پدی دوه شعرو کښې سړي ته معلومیږي چه د هغه وخت ځینې اشتقات بل راز و، او اوس بل راز شوی دی لکه: رونلی- وتوراوه- په کاوه- ځلم- دروهوی مغږه او داسی نور ... همدارنګه په هغه وخت کښې ځینې کلمات مستعمل و، چه اوس نه دی لکه:
ګروه، وکوراوه، ګروهېدلی، اړه کړ، رغاده، دورځلوی، کرور او داسی نور ...
د همدغه وخت له اشعارو ثخه د بیټ نیکه یو مناجاتی شعر هم د پښتانه شعرا په لمړی جز کښې ښودل شویدی چه سړی پکښې د خدای مینه، د قدرة جلال او جبروت د هغه وخت د شعر خوند او کیف مومی چه هغه دا دی:
لویه خدایه لویه خدایه   ستا په مینه په هر ځایه

غرو ولاړ دی د رناوی کښې تولـه ژوی پـه زاری کښې
دلته دی د غرو لمنې زمونږ کېږدۍ دی پکښې پلنې
دا وګړی ډېر کړی خدایه لویه خدایه لویه خدایه
دلته لږ زمونږ اوربل دی ووړ کوړګی دی ووړ بر جل دی
مینه ستا کښې مونږ مېشته یو بل د چا په مله تله نه یو
هسك او مرکه نغښته ستا ده د مړو وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه لویه خدایه لویه خدایه

له (۴۰۰ هـ) راپېدی خوا پټه خزانه مونږ ته د خربنبون چه د سړبن ځوی دی او د شیخ اسماعیل چه د بیټ نیکه زوی دی دوه شعرونه راښئ چه دغه دوه د تره زامن ئې د بېلتون او بېلېدو په وخت کښې یو بل ته وائی او داسی آهنګ لری لکه چه دوه مین او خواږه یاران یو له بله بېلېږی، یعنی سړی لکه د دوه مینو سوی ناری داسی ایسی او د آدم او درخانۍ د مینی یادونه کوی. شعرونه دا دي:

(۱) شیخ اسماعیل د خربنبون د تلو په نسبت وائی:

که یون دی یون دی مخکښې بېلتون دی له کسې غره څخه ځی خربنبون دی
که وروره وروره خربنبون وروره! ته چه بېلتون کړی زما ویر ته ګوره
چه ځی مرغی له توری کرغی له همزولی پاته ځی څه برغی له
د خدای دپاره خربنبون یاره چه هېرمو نکړی زمونږ کهول واړه
زړه می رپېږی یار می بېلېږی بېلتون ئی اور دی ځان پری سوزېږی

(۲) خربنبون د شیخ اسماعیل په جواب کښې وائي:

بېلتانه ناره می وسوه په کور باندی نه پوهېږم چه به څه وی پېښ په وړاندی
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترګو دواړه سترګی می په وینو دی ژړاندې
اسماعیله ستا نارومی زړه سوری که بېلتانه خربنبون بیا له تا پردی که
نه هېرېږی که می بیا نه ستا یادی که په چړو د ویربه پری سی د زړه میراندی
ځمه ځمه چه اورد یون می دی ومخ ته دیانه څوری به واچوم وترخ ته
ستاسی یاد به می وی بس د زړه وسخ ته که دا مځکه غرونه ټول سی لاندی باندې

څوك چه دی دوه شعرو ته په اول نظر وګوری پوهېږی چه د خربنبون او شیخ اسماعیل لهجه د شیخ رضی او نصر له لهجې څخه زښت ډېر فرق لری ځکه چه د دی دواړو وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ او تاسی خبرو ته ډېری نږدې دی او محاوره ئې د دې وخت محاوری ته بیخی قریبه ده مګر بیا هم د کلام سیاق او روش ئې په پخوانیتوب شاهدی لی.

په همدغه وخت یعنی د (۴۲۵) په شاوخوا کښې د شیخ اسعد سوری یوه قصیده هم پټه خزانه رانښئ چه هم پکښې د پخوانیتوب آثار ښه ډېر لیدل کېږی او هم په دغه وخت کښې د پښتو د شاعری ښه قوت ښئ او دا ورځنی معلومېږی چه دغه راز شعر ویل د ویونکی زیات اقتدار او یو عمومی استعداد او آمادګی غواړې- پدی قصیده کښې که څه هم ځینی کلمات لکه: فلك، بهار- ګل، خار- خونخوار- هزار- دار- انتقال- نیسان- نثار- سوګوار- کهسارا او داسی نور لیدل کېږی چه په مخکښېنو اشعارو کښې په دغه رنګ کلمات نه ګورو او دلته د یوې نوې اغېزی او رنګ بدلولو په ډول په دغه شعر کښې لیدل کېږی مګر ډېر نور داسی کلمات او اصطلاحات و محاورات هم شته چه دا قصیده د پښتو د ادب یوه لوړه، غوره او پخوانۍ نمونه معرفی کوی.

قصیده دا ده:

د فلــك لــه چــارو څــه وکــړم کوکــار ... ز مولــوی هــر ګــل چــه خانــدی پــه بهــار
هــر غټــول چــه پــه بېــدیا غوړېــده وکــا ... رېــژوی ئــې پــاڼی تانــدی تــار پــه تــار
ډېــر مخونــه د فلــك څپېــړه شــنه کــا ... ډېــر ســرونه کــا تــر خــاورو لانــدی راز
د واکمــن لــه سره خــول پــری باسی مړسی ... د بــی وزلــو وینــی تــوی کانــدی خونخــوار
چــه لــه برمــه ئــې زمــری رپــی رنګلــو کښــې ... لــــه اوکوبــــه ئــــې ډاری تیــــر و جبــــار
هــم ئــې غشــی ســکڼی ډال د ژوبلــو رو ... رســـتمان ځنـــی ځغـــلا کانـــدی پـــه ډار
چــه ئــې مــلا وی نــه کړیــږی پــه غښــتلیو ... دا فلــــك پروکاڅــــه کــــاری ګــــذار
پــه یــوه ګردښــت ئــې پرېباســی لــه برمــه ... نــه ئــی غشــی د لینــدۍ وی نــه ئــی ســار
څــه تېــری څــه ظلــم کانــدی ای لکــه! ... ستا لــه لاســه نــه دی هــیڅ ګــل بــی لــه خــار
پــه ویرژلــو لــورنکړی پــه زړه کراړیــه ... پرنتلــــــــو اوروی د غــــــــم ناتــــــــار
هــیڅ روغــی مــې پــه زړه نسته ستا لــه ځــوره ... ببلــــوی پــــه ژړا ژړمــــین لــــه یــــار
لــه تېریــو دی اوښــی څــاڅی لــه اوریځیــو ... چینــــی ژاړی پــــه ورتې ورتې ســــتا لــــه شــــنار
نــه بــه لاس لــه ځــوره واخلــی نــه بــه لــوری ... نــه بــه مــلا کــړی لــه بــی وزلــو لــه تــرار
نــه بــه زړه ســوزوی پــه هېچــا بانــدی ... نــه بــه پریــوزې لــه ګردښــته لــه مــدار
نــه بــه وصــل کــړی مــین لــه بــل مینــه ... نــــه بــــه و درملــــې ټپونــــه د افګــــار
ستا لــه لاســه دی پراتــه ژوبــل زګیــروی کــا ... هــر پلــو تــه ټپــی زړونــه پــه ځــار ځــار
کلــه غــوڅی کانــدی مرانــدې د زړګیــو ... کلــــه تېــــر باســــی وګــــړی هوښــــیار
کلــــه ټکــــی واچــــوی پــــه نــــازولیو ... کلــه څیــری کــړی ګریــوان د نمنځنــی چــار
کلــــه غورځــــوی واکمــــن لــــه پلازونــــو ... کلــه کښــېنوی پــه خــاورو کښــې بــادار
زمــونږ پــر زړونــو دی نــن بیــا یــو غشــی وویشــت ... ودی ژوبللــــه پــــر دی غشــــی هــــزار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سوریو باندې ویر پرېووت له پاسه | محمد واکمن چه ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر پر لاس د میرخمنو | انتقال ئی وکړ قبر له بل وار
په سماوئی ودان آهنګران و | په تېنکه وپر درست جهان او ښار
د محمود د ژوبلو رو په لاست کښېووت | چه غزنه ته ئی باتلی په تلوار
ننګیالیو لره قید مړینه ده ځکه | ستائی والوتله هسك ته پردی لار
تر نړۍ ئی غوره خاوری هدیره کا | د زمریو په ببریو کله وی خوار
په دی ویر د غوروګړی تورنمری شول | په دی ویر رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره ښاخی رڼی اوښې د دی غرونو | دا کړونګی ساندی لی په شورهار
نه هغه زرغا د غرو نو په بیدیا ده | نه د رزکو په مسادی کتهار
نه غټول بیا زرغونېږی په لاښونو | نه بامی بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځی کاروان د مشکو | نه را درومی غور ته بیا جوپی د ښار
د پسرلی اوره تودی اوښی تویوینه | مرغلری به نیسان نکړی نثار
دا په څه چه محمد ولاړ له نړیه | په ویرنه ئی سوغور ټول سوګوار
نه ښکارېږی هغه سور د سور په لتو | نه ځلېږی هغه لمر پر دې دیار
چه به نجلیو په نڅا پکښې خندله | چه به پېغلو کا اتڼ قطار قطار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښنوست | هغه غور سو د جاندم غوندی سور آړ
لاس دی مات سه ای فلکه چه وی وکا | محمد غوندی زمری د مړینی ښکار
شین زړګی فلکه ولی لاولاړ ئی | ای د غور غرونو پر څه نشوی غبار
مځکی ولی په رېږد لونه پرېوزی | لاندې باندې سه چه ورك شی دا شعار
چه زمری غوندی واکمن ځی له جهانه | چه څوك نکړی په نړۍ باندی قرار
سخ په تا ای محمد د غور لمر وې | په نړۍ به نه وی ستا د عدل سار
ته پر ننګه وی ولاړ په ننګ کښې مړسوی | هم پر ننګه دی په ننګه کاځان جار
که سوری دی په تک ویر کاندی ویرمن سول | هم به ویاړی ستا په نوم ستا په ټبار
په جنت که دې وتون زمونږ واکمنه | هم په تا دی وی ډېر لور د غفار

دا قصیده شیخ اسعد سوری د امیر محمد سوری د مړیني او بندیتوب په نسبت ویلی ده چه دغه نومړی پادشاه د سلطان محمود د تاخت و تاز په وخت په غور کښې بندی ونیول شو او هماغسی بندی غزنی ته را واستول شو خو په لاره کښې ئې بندیتوب په مړینه بدل شو.

پدې قصیده کښې هم ډېر پخوانی تصریفات او زړه صرف و نحوه زاړه لغات وینو چه له دی لاندینیو کلماتو څخه معلومیږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رپی- ډاری- ژوبلور- زمولوی- څغلا- لور- روغی- درملی- ودی ژوبلله- سماو- زرغا- رېږدل) او داسی نور ... چه اوس ئې د نن ورځې په محاوره کښې نه ګورو او نا اشنا ایسی.

ادبی تعبیرات او خواږه محاورات هم پکښې په ښه پیمانه ځای شویدی چه د فلك ظلم او سنګدلی، د دغه پادشاه شهامت او د ده په حال د هر چا او هر شی تاثیر او د زمان و مکان بل رازوالی سړی ته په بدیعو او عجیبو الفاظو کښې ښئ لکه وګړی تورنمری کېدل، د غرونو رتېي او ښې ځځېدل د ګرونکی ساندی- د وریځو ژړا- د زړګیو مراندی غوځول- په نازولوټکی اچول- آسمان ته په زړه کراړویل- د زمرو رپې- په غشو باندی ډال سکېل- د رستمانو څغلا- د واکمنو له سره خول پری اېستل- د زرکو په مسا کتهار- د پسرلی د اورو تودی اوښې تویول.

او بیا د دی ټولو په اخر کښې د شنه زړګی خاوند یعنی فلك ته دارنګه خطاب چه ولی ولاړېې؟ او د غور غرونو ته ویل چه ولی نه غبار کېږئ؟ او بیا ځمکی ته امر کول چه ولی په رېږدلو نه پرېوزی او ولی نه لاندی باندی کېږی چه دغه شعار ورك شی- دغه راز شاعرانه تعبیرات هماغه ادبی سحرونه دی چه وینا شعر کوی او په شعر کښې یو بل راز کیف و اثر پیدا کوی.

کوم ادبی قوت چه په دغه قصیده کښې وینو او ښه تعبیر هم ترینه نشو کولی بیا ئې د پښتو په یوه بل شعر کښې دوه سوه کاله وروسته یعنی تر (۶۰۰ هـ) وروسته د شیخ متی په یوه مناجات کښې ګورو چه د لوی خدای محبت، د جمال نندارہ د عشق لیوالتیا او د حقیقت و عرفان رڼاوی پکښې په ډېر شاعرانه کیف معلومېږی او سړی ویلی شی چه دغه راز پوخ او ښکلی شعربه په ډېرو ژبو کښې په دغومره عمر او پخوانیتوب خدازده چه پیدا کړو:

شعر دا دی:

پـر لویــو غــرو هــم پــه دښــتو کښــې ... پــه لــوی ســهار پــه نیمــو شــپو کښــې
پــه غــاړه رغ او پــه شــپېلکو کښــې ... یــا د ویــر ژلــو پــه شــپېلو کښــې
ټــول ســتا د یــاد نــاری ســوری دی ... د ســـتا د مینـــی ننـــداری دی
جنــډی زرغــون کــه پــه بیــدیا دی ... د بــربڼ خواتــه پــه خنــدا دی
ترنــك چــه خــړ دی پــه ژړا دی ... دا ټــول اغېــز د مینــی ســتا دی
ټولــه ښــکلا دی ســتا لــه لاســه ... ای د پاســـوالو پاســـه پاســـه
کــه لمــر روښــانه مــخ ئــی ســپین دی ... یــا د ســپوږمیه تنــدی وریــن دی
کــه غــر دی ښــکلی پــر تمــین دی ... لکــه هنــداره مــخ د ســین دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د ښکلا دا پلوشه ده — دا ئې یو سپکه ننداره ده
دلته لوی غرونه زرغونیږي — د ژوند ورمې پکښې چلیږی
بورا وی شاوخوا کرېږی — سترګی لیدو ته ئې هیښیږی
لویه خاونده ټوله ته ئې — تل د نړی په ښکلېده ئې
خاونده ښکلی ستا جمال دی — ښکاره ئې لور په لور کمال دی
که ورځ که شپه که پېړۍ کال دی — ستا د قدرت کمکی مثال دی
ستا د لور ونویوه رڼا ده — دلته چه جوړه تماشا ده
زړه مې دا ستا د مینې کور دی — سوی د عشق په سوزند اور دی
رپ ئې وتا ته ستا پر لور دی — بې له دی هېڅ دی ورك ئې پلور دی
ستا د جمال په لیدو ښاد دی — که نه وی دغه نور برباد دی
په غرو کښې ستا د عشق شپیلکی دی — د دی نړۍ په عشق سمې دی
که غټ که وړوکه پنډنری دی — ستا د جمال ځری هر شی دی
چه پر دنیا مې سترګی پری سوی — ستا د جمال په نینداری سوی
نه هسك نه مځکه وه تورتم و — تیاره خپره وه ټول عدم و
نه دا ابلیس نه ئې آدم و — ستا د جمال سو چه پرتم و
چه سو ښکاره ښکلی دنیا سوه — د پنځ پر لوری ئې رڼا سوه
زه چه څرګند پردی د نیا سوم — د ښکلی مخ په تماشا سوم
ستا پر جمال باندی شیدا سوم — له خپلی ستې را جلا سوم
په ژړا ژاړم چه بېلتون دی — یمه پردیسی بل مې تون دی
وګړو ولې متې ژاړی — سوری ئې اوری غاړی غاړی
څه غواړی؟ څه وائې څه باړی؟ — خپل تون او تورو کلی غواړی
چونې چه بېل شی نیمه خواسی — تل ئې د بڼ په لور ژړا سی

پدی شعر کښې شاعر د قدرت په ټولو مظاهرو کښې یوه خدائې مینه او جمال ګوری او په دنیا کښې یو داراز سیر کوی چه بې له شاعره ئې بل هېڅوك نشي کولی.

دلته شاعر په لویو غرو او دښتو کښې، د سهار په رڼا او د نیمی شپې په تیاره کښې، د ویرژلو په شپیلیو او د ګلونو په پاڼو کښې، د خړو او سپینو دریابو په تماشا، د لمر او سپوږمۍ په سپین مخ، د غره په ښکلیتوب او عظمت کښې، د ژوند په ورمو او د بوراګانو په کرېدو کښې په شپو ورځو، کلونو او پېړیو کښې همدغه یو شی ګوری چه دی ورځنی د ښکلا په پلوشه، د مینې په ننداره او د قدرت په یوه کمکی مثال تعبیر کوی او بیا وائې

چه زړه د عشق او مينی کور دی او په همدغه قيمتی متاع قيمت پيدا کوی، په همدغه ننداره ژوند او خوشحالی کوی او په هر ځای او هر شی کښې دغه تماشا ګوری.

د نړۍ سمی په عشق سره دی او دنيا ټوله د جمال په رڼا کښې پيدا شوه، ما چه دنيا ته کتلی د جمال په ننداره او د ښکلی مخ په تماشا يم، د همدغه جمال په تماشا شيدا او له خپلی ستہی جلا شوم ځکه لکه يو مسافر د بېلتون له لاسه ژاړم او لکه له ټولګۍ بيل چونړی نيمه خوايم. د شيخ متی له دغه مناجات او ځينو نورو اشعارو څخه د (۴۲۰) په حدودو کښې ويل شويدی معلومېږی چه په دغه وخت کښې د پښتو شعر په ښه قوت کښې و، او ښه ښه شاعران ئې درلوده چه د اشعارو نمونې ئې متاسفانه ډېری لږی په لاس راغلی دی مګر له همدغو لږو نمونو نه هم معلومېږی چه د پښتو شعر په دغه وخت کښې څه رنګ او څه ښېګڼی لرلې؟ د شيخ متی مناجات خو مو وليد اوس د دغه وخت يو بل شعر چه د قطب الدين بختيار دی او د عشق و مينی سوی پکښې ليدل کېږی وګورئ! دا شاعر هم له (۴۰۰ هـ) څخه شل ديرش کاله وروسته مړ شويدی.

شعر دا دی:

ويـــر مـــی زړه ســـوری ســـوری کـــړ　　　راتـــــه وګـــــــوره ملـــــــــوکی!
پـــه بېلتـــــون کښـــــې دې وباســـــم　　　لـــــه خوږمنـــــه زړګـــــی کـــــوکی

راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی
راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی

د بېلتـــــون اورونـــــــه بـــــــل دی　　　هـــــر ګـــــړی مـــــی زړګـــــی ســـــوزی
ليـــــــونی يمـــــــــه د مينـــــــــی　　　ســـــــوزم زه لکـــــــه بېلـــــــوځی

راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی
راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی

غـــــــوړولی دی او ر بـــــــــل دی　　　اور زمـــــا پـــــه زړګـــــی بـــــل دی
زه بختيـــــار خـــــاوری ايـــــری شـــــوم　　　پـــــه اور ســـــوی مـــــی ګوګـــــل دی

راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی
راتـــــه وګـــــوره ملـــــوکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ پدې ساده او روان شعر کښې چه هیڅ راز تکلف نه لیدل کیږي څومره خوږوالی او سوی لیدل کیږي او په عین سادګی کښې څه سوزناك اثر دی. په ظاهر کښې ډیرې ساده خبرې دي مګر هر څوك پوهیږي چه یو مؤثر شعر او ښه نغمه ده، آهنګ او تعبیرات او خطاب ئې د پښتو اېسي او په رښتیا له یوه خوږمن زړګی نه راوتلی دی.

تر (۴۰۰ هـ) پورې چه مونږ د پښتو اشعارو ګورو شعر راته یوه روحانی نغمه او د زړه غګ معلومیږی چه له تکلیف او تصنع څخه ئې لمن پاکه ده او نهایت ساده ښایست لری، مګر وروسته تر دی ورته دغه حال نه دی پاته شوی او ورو رو لکه د هوا مرغه زمکی ته راښکته شوی او خپله هغه لوړتیا ئی نه ده ساتلی، د مغلو د خړسیلاب له راتګ سره ئې خپل هر څه ورك کړې دی او کله کله د محض نظم په بڼه هم ښکاره شویدی، له دغه وخته را پدی خوا د پښتو شاعران او د پښتو شعر ډېر لږ او ډېر ضعیف معلومیږی تر څو چه د روښانیانو په دوره کښې بیا سر را جګوی او د ختګو له دورې نه ئی یو بل راز حیات شروع کېږی او له دغه وخته بیا پکښې ځینی تحولات څرګندېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانيانو دوره

د پښتو او پښتونخوا خزان چه له شپږم قرنه را پدى خوا شروع کېږى او په اوم هـ قرن کښې د پښتو د ادبى کاروانو بلې لمبې له نظره غائبېږى د پښتو هر څه د مغلوله خړو سېلابونه ضرر مومى او پدې هيواد کښې بى د تورو لړو، زورورو سيليو، راز راز طوفانو، او ويرووونکو هيبتناکو تيارو څخه نور څه نه ليدل کېږى يا په بل عبارت په مونږ باندى يوه د بدبختۍ توره شپه راځى چه څو قرنه عمر لرى او لکه د هجر شپه بيخى سبا کېږى نه چه ناڅاپه د لسم قرن په ۳۲ کال يوه د اميد رڼا پيدا کېږى او د عبدالله انصارى په کور کښې يو طفل دنيا ته راځى چه په دغه وخت کښې هېڅوك ورځنى نه دى خبر چه دا څوك دى او څه کوى؟ مګر وروسته ئې ټول پېژنى چه د پښتون په علمى، ادبى او سياسى حيات کښې ډېره اغېزه او لوى تاثير لرى چه څوك ورته پير روښان او څوك پير تاريك وائى، په پيرى کښې خوئې هېڅوك شك نلرى مګر رڼا او تياره ئې د بحث لاندى ده، او دا هم څه ګرانه خبره نه ده، هر سړى دوستانو ته يو راز او دښمنانو ته بل راز ايسى د څوارلسمى شپې سپوږمۍ که د يوه کاروان او قافلى دپاره رڼا لرى دغلو دپاره په حقيقت کښې همدغه شپه تياره ده دا بحث زمونږ په بحث او بيان کښې څه اصلى برخه نلرى ځکه ورځنى په څنګ تيرېږو او وايو چه روښان هر څه چه و او هر څه ئې چه خلق بولى د پښتو په علمى او ادبى خدمت او د پښتو په عرفانى او ملى خدمت کښې ستره برخه لرى او د ده په نمسيانو او پيروانو کښې لکه ميرزا خان انصارى، دولت لوانى ديوان لرونکى پاخه شاعران پېژنو چه د پښتو د شعر او شاعرۍ ډيوه ئى بله کړى او زمونږ هغه مړه اورونه ئى بېرته تازه او روښانه کړيدى- مونږ دلته د همدغو دوو شاعرانو په شعر او شاعرۍ خبرى کوو او دغه شاعرى د پښتو د شعر يوه نوې دوره بولو ځکه چه دغه شعر د رنګ او بڼى په لحاظ له ماضى او مستقبل نه ځان بېلوى او بل راز ايسى.

د مخه مو وويل چه تر روښانيانو پخوا د پښتو شعر د مضمون او معنى په لحاظ درى عنصره درلوده چه په حماسى عشقى او دينى اشعارو ورځنى تعبير کېږى. مګر هغه حماسيات د ختکو د دورى له حماسياتو څخه فرق او مخصوص رنګ لرى ځکه چه د ختکو د وخت حماسيات په ملى احساس بنا دى او هلته دينى رنګ غالب ښکاره کېږى- د روښانيانو په عصر او زمانه کښې د پښتو شعر وار د واره تصوفى بڼه پيدا کړه او سرحد ئى له فلسفى سره ډېر نزدى شو، کومه عام فهمى او ساده ګى چه د پښتو شعر لرله هغه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

رموزی او پېچیده مضامینو بدله شوه او باریکو افکارو پکښې ځای ونیو- د دی دوری نوموړی شاعران او امامان میرزا خان انصاری او وروسته تر ده دولت لوانی بلل کېږی، دوی دواړه مخلص او ارزانی هم خپل ملګری بښئ او په شعر کښې ښه برخه ورکوی چه ټول د میا روښان شاګردان او پیروان بلل کېږی او د پښتو په شعر کښې ئې علمی کیف او تدقیقی شعور پیدا کړېدی. پدی دوره کښې که څه هم د موضوع په لحاظ شعر خپل مخ بلی خواته ګرزولی او خپله قبله ئې بدله کړېده مګر شاعرانه مزاج پکښې ښه روزل شوی او شاعریت یو علمی او عرفانی حیثیت موندلی دی، پدې وخت کښې د پښتو شعر د معنوی تحول په لحاظ له پخوانۍ دوری ښخی ځان بېلوی او نوی دوره حسابېږی، د دی دوری په اشعارو کښې سړی ته یو بل عالم او نوی دنیا ځلېږی چه هر څوك ورځنی تعبیر نشی کولی دلته عشق او جمال هم بل کیف او بل ډول پیدا کړېدی او دنیا ته هم له بلی خوا کتل شوېدی، شاعر له محسوساتو هغه خوا نور څه ګوری او داسی خبری کوی چه هر څوك ئې معنی نشی کولی، په دغه وخت کښې نه پوهېږو چه د ما وراء المادی فلسفه د شعر محفل ته راغلی ده او که شاعر د خپل خیال په رڼا کښې فلسفی دنیا لیدلی ده چه د حسن او جمال اصلی مرکز ته اشارتونه کوی او د ګلزار په لیدو د بهار ثنا وائی.

د دې دورې لمړی پهلوان میرزا خان انصاری دی چه دلته ئې په شعر او شاعری باندی خبری کوو:

میرزا خان انصاري:

میرزا انصاری د یوولسمی پېړی شاعر چه په (۱۰۴۰ هـ) کښې وفات شویدی اصلی نوم ئې فتح خان دی او د خپلی استوګنی ځای خیبر ښئ دی د پیر روښان له ټینګو مریدانو او پیروانو څخه ګڼل کېږی او خپله ټوله رڼا د روښان د جلوې اثر بولی او وائي:

ای میرزا روښان په هر لوری جلوه کا

د تبـریـز افتـاب را وخوت له بنیره

یعنې میرزا هم د پښتنو مولانای روم دی چه د ده شمس تبریز هم پښتون دی او په میا روښان شهرت لری څنګه چه رومی د خپل تبریزی پیر د برکت په رڼا کښې هر څه ګوری او ځان د هغه پیرو معرفی کوی دغه شان انصاری هم وائی:

د میرزا کلام روښان دی- پیرروښان له برکته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا متصوف او عارف شاعر چه پخپلو عارفانه اشعارو کښې سرې ته عطار او رومی او سنائی یا دا راز نور د معنی شاعران یادوی د شعر په سکندری آئینه یا جهان نما جام کښې خلقو ته یو بل عالم ښئ او سړی له عرفانی اسرارو سره اشنا کوی د همدی لامله د ده یو رموزی رنګ او آهنګ لری چه هر څوك پری پوره نشی پوهېدلی- دی په حقیقت کښې د عرفانی افکارو او نظریاتو په لحاظ عيناً (روښان) دی چه وروسته شاعر شوی دی او یوازی ظاهری ښه بدله کړېده لکه چه پخپله وائی:

د میرزا په خـوله وئېږم
یو روښان بی رنګه زه یم

میرزا که څه هم د دې ښکاره عالم زیبائی او ښایست پوره لیدلی دی مګر معنوی جمال ته ئی هم په ځیر ځیر کتلی او هغه عالم ورته لا ښایسته ښکاره شویدی همدغه سبب دی چه عرفانی او علمی جمال ته ئی ځان رسولی او په دغه روښانه ډیوه ئې نور هر څه بدل کړیدی لکه چه له دې لاندې بیتو څخه ئې دا حقیقت ښه څرګندیږی:

زه دې تـل ویـنم زمـا سـاقی دلسـوزه
چـه د شـپې دې رڼـا زیاتـه ده لـه روزه

د صـورت عـالم کـه هـر څـو ښایسـته وی
د معنــــی زیبــــائی زیاتــــه ده هنـــــوزه

عارفـان دې پخپـل علـم ښایسـته کـړه
او د دم نتــه د هـــر زنــده پــه پـــوزه

تـه بـه بـار د امانـت زغمـلای نشـی
د صـلاح پـه لار څـړه ځـه نـو آمـوزه

لـوی کامـل د دواړو کونـو پهلـوان دی
پـه مـدد ئـی قافلـه تـر ځایـه بـوزه

کـه صـراط پـرکړ دلیلـو تـوره شـپه ده
د مرشـد نغـو تـه ډیـوه ګڼـه افـروزه

ښـه پتنـګ چـه ډیـوه ولیـده روښـانه
پـه لیـدو ئـې پتـه مینـه کـړه عیانـه

بینـائی پـه روښـنائی بانـدی شـیدا شـوه
د خپـل ځـان خبرئـی بیا مونده له ځانه

پـه سـوومـرګ ئـې د وصـال دیـاره وغوښـت
پـه ژونـدون شـوه جـدائی پـر بانـدی ګرانـه

پـه خـاطر ئـی تـل تـر تلـه نوبهـار شـه
د ګلزارانـــدوه ئـــی نشـــته لـــه خزانـــه

هـر زمـان ئـی د معنـی پـه سترګو ګـوری
پـه هـر څـه کښـې هـر نشـان دی بـی نشـانه

میرزا د هست و نیست، وجود او عدم په ژوره معنی کښې هم غوټې وهلی او ډېر عمیق پکښې ننوتلی دی چه د همدغی ژوری کتنی په اثر کښې د وحدة الوجود په فلسفه قایل شوی او د تناسخ رنګ هم د ده په افکارو کښې ځای ځای څرګندیږی د نمونې په ډول د ده د دیوان دا لاندې بیتونه وګورئ!

(۱)

زه به څه وایم چه څه یم — نیست و هست واړه په ده یم
هر چه نیست شي له هستۍ نه — د هستۍ معنی ئی زه یم
د وصال په هوا ځمه — د دې لامکان مرغه یم
ګه ذره د لمر په مخکښې — ګهی غوټه پر اوبه یم
یو ځلور عنصر مې واغوست — د آسمان پر مخ اوده یم
له وحدته په کثرت شوم — هغه نشته چه زه نه یم
زه شنوا په کل غوږونو — دانائی د هر یوه یم
توانائی مې په هر چا کښې — بینائی د هر لیمه یم
ارادت مې دی له واړه — بیا راضي په دا خپل کړه یم
له بدانو مې بدی ده — له نیکانو سره ښه یم
د نیکبخت په برخه شهد — د کمبخت په ځان لشه یم
له هر چا یم په هر څه کښې — خزان نلرم تازه یم
د میرزا په خوله وئېږم — یو روښان بې مثله زه یم

(۲)

دا کلام د حقیقت په ژبه وایم — لکه ذات په هر صفات کښې خیسرستایم
زه کښې د نباتاتو واړه ساتم — هم ژغروی د زنده سرو واړه یم
یکه تنها لکه الف یم بې نقطه — په یوه وجود محیط په کل اشیایم
په یقین یقین نزدی په ګمان لری — په دیدن له دواړو کونو ماورایم
د نیکانو سره ښه بدیم له بدو — و هر چاوته د خپل عمل سزا یم
و عارف ته څړه مخ یم په هر لوری — د دوبین پر مخ ګمان زه ئی تر شایم
زما ذات په دواړو کونو نه ځائیږی — په قفس کښې وئېدلی د میرزا یم

د دې دوه شعرونو اشاراتو او سترګکو نو څخه به دا معلومه شوی وی چه د میرزا په اشعارو کښې د تصوف، عرفان او فلسفی ډېرې رڼا وې ګډې شویدی او راز راز جلوې پکښې لېدل کیږی دا د میرزا ډېر عرفانی او شاعرانه اقتدار دی چه دغه راز لوړ او پېچلی مضمونو نه په دغه ډول په شعر کښې ادا کولی شي او سره له دې ټولو اشکالاتو چه د مضمون او مفهوم له کبله د ده په مخکښې شته شاعرانه آهنګ هم نه پرېږدی او خپل کلام ته وچ فلسفی رنګ نه ورکوی- که تاسی د میرزا اشعارو ته ښه ځیر شی ډېر ځله داسی شعرونه پېښیږی چه سړی په معنی ښه نه پوهیږی مګر په خوندئې پوهیږی- د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

اشعار هم لکه د موسيقی نغمې يا لکه د بلبلو سوې سندرې سړی ته راز راز تخيلات او خوندور خاطرات پيدا کوی مګر په کلماتو او الفاظو ئی هر څوك نشی پوهېدلی د نمونی دپاره ئې دا څو نور شعرونه هم ولولئ:

(۱)

چه د يار په نامه مينه دم په دم کړم   دغه ياد به ئې د خوږ خاطر مرهم کړم
د جهان و هوسونو ته مې شا شوه   مشغولا به هر زمان د يار په غم کړم
په سپين مخ به سپينی اوښی زغلومه   پر دا يخ به د حباب صورت رقم کړم
دا حباب چه د درياب په مينځ کښې مات شو   رنګ و نوم ئی له دريابه سره سم کړم
عام و خاص په هسې حال را خبر نه دی   چه په کومه تخته کښل په کوم رقم کړم
د کثرت په عددونو قطرات دی   چه فانی خوی ئې فانی شی نوم ئی يم کړم
په يکتا نظر به واړه عالم وينی   کل اشيا به ورته جام لکه د جم کړم
په وروستی ورځی د قام پوښتنه نشته   اخرين به تر قديمه مقدم کړم

(۲)

که يو ځل د زړه له حاله ووئېږم   په رښتيا به په عالم کښې نه ځائيږم
حقيقی ژوندون زما د يار ليده دی   يو زمان ئی بی ديدنه نه پائيږم
د زړه حال مې خپل اشنا وته څرګند دی   او په خلق ملامت يم نه قبليږم
اشنائی عجب بهار په مخه راغله   جدائی لکه خزان ځنی ترهيږم
دې لاله د زړګی داغ پر پاڼو راوړ   زه اوريځ د نوبهار باندی وريږم

(۳)

زه څرګند د محبت په بنه بنياديم   له نيستيه هم په دا هستی ابادیم
په ازل مې د اقرار په ژبه و وې   تر ابده وفادار پخپل ميعاد يم
امانت چه اسمان زمکی ورلی نشو   اوس ئې زه په دا عاجز صورت عماد يم
په اختيار مې هسی ظلم په ځان وکړ   له دې قصده د جهول په نامه يادیم
که د جهل بار مې لری شی له سره   پی ګمانه د صفی ادم اولاد يم
په اختيار مې له کل نهی لاس وکښلی   بی اختيار دواړو امرو انقياد يم
په ظاهر صورت ديار له ياری ګوښې   په باطن له ياره يو په اعتقاد يم
کل عالم مې په نظر کښې واړه وينم   او هر چيری د اشنا په ديدن ښاديم

(۴)

د بلبل چه اشنائی شوه له سمنه   د دی ګل په مينه راغی تر چمنه
دا تمام صورت د زړه په رضا دروم   او د زړه سفر د سترګو له روزنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که هرڅو په حجابونو کښې دی نغښتی   د دیدن په مینه واوت له بدنه
اختیارئې د پتنګ تر فهمه ښه شه   چه پر بله لښه پرېووت له چلنه
دا شتا محبت زور وربانديې وکړ   دغه اور پری ښایسته شو تر ګلشنه
په باور کښې له جمله اختیاروواوت   له مرده ؤسره پروت دی بی کفنه
ښه صورت ئی د یوسف بوی ئی د مښکو   او د عشق لوګی ئی ځی له پیرهنه

(۵)

زه چه ډېره ډېره مینه په ګلزار کړم   په هرڅه کښې ننداره د دی خپل یار کړم
که طالب په اندیښنو کښې تفکر دی   زه به ئی د محبت په غېږ بیدار کړم
یو زمان به فراغت وربانهدی نه وی   که زه ځان پخپل دستور ورته سینګار کړم
په هر لور به لاعلاج را پسی ګرزی   چه د خوږ زړ ګوتی مینه ئی مهار کړم
که مجاز د حقیقت له مخه واخلم   دا اورپښتی به تر بله ډیوه ځار کړم

(۶)

څوك ئی څه پېژنی کوم دی   ذات ئې ذات او نوم ئی نوم دی
د مېوی دی هم له لونه   پوخ ئی پوخ دی اوم ئې اوم دی
له ذری دی هم له لمره   بیا له ورمی له نجوم دی
له سردی څخه خزان شو   له ګرمی څخه سموم دی
په نیستی کښې ئی هستی ده   په هستی کښې ئې معدوم دی
مدرس پری نه پوهېږی   دا د سپین علم رقوم دی
په جاهلو کښې اجهل شو   چه له دی علم محروم دی
چه پخپله فضولی که   زړه ئی تور شو رنګ ئې شوم دی
امانت ئی پر ځان واخست   دی جاهل په ځان ظلوم دی
د خپل ځان تر سیوری کښېناست   د ګمان په ساړه موم دی
چه له پټه شرك خلاص شی   ګناه نلری معصوم دی
عام و خاص ئی خادمان دی   دی د کل عالم مخدوم دی
روښنائی د کل عالم شو   په هرڅه کښې دی مکتوم دی
حیاتی دی د حیات   دانائی د هر معلوم دی
اراده ئی ده له واړو   دی حاکم د هر محکوم دی
ګویائی له ګویاو،   شنوائی د هر مفهوم دی
چه د تن له خوی و مری   دی په خاص رحم مرحوم دی
رنګ په رنګ لښکر ئی جوړ کړ   اوس و خاوری تی هجوم دی
چه د فقر په اورو سو   دغه سوخت په مرز بوم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـــــی بــــاقی صــــفت وګــــوره پــــر فـــانی بانــــدی مقســــوم دی

د (مـرزا) جامـه ئـی رنـګ کـړه
یـو عجـب بـی مثلـه خـوم دی

په ربنتیا چه د میرزا جامه په یوه عجیب خم کښې رنګ شوېده او څه چه دی وائی مدرس وربانديې نشی پوهېدلی ځکه چه دی د سپین علم له رقومه غرېړی او نور له دغه علمه محروم دی، په عامو او خاصو کښې هېڅوك نه پوهېږی چه دی په کومه تخته کښل او په کوم رقم لیك کوی، خلقت ته په یوه عجیب نظر ګوری او وجود د ګمان په ساړه موم بولی، له ژوندو څخه په بی کفنه مړو او بی اختیاری تعبیر کوی، او وائی چه عالم د مینی په جاذبه بی اختیاره یوه سره اورته ځان غورځوی او د ځان ژغورلو هیڅ واك نلری.

وروسته له میرزا انصاری څخه (دولت نوحانی) هم په شعر او شاعری کښې په ده پسی وری تول کړی او د ده شاګردی ئی کړیده لکه چه پخپله وائي:

میرزا ګنج راته خپل کوروشودغنی شوم بیهـوده منـت بـه ولـې د بـل چـا کـړم
محقـــق وحـــدتی کـــان د تصـــوف و پـه رمـوز ئـې پـه همـه علـم دانـا کـړم

دولت د پلار له خوا حسن خیل لوانړی دی او مور ئې وردګه وه، د خپل پلار نوم دادا وښئ او ځان هم له ظاهری علمه نا اشنا او د الهامی شعر خاوند معرفی کوی لکه چه پدی دوه بیتو کښې وائي:

چـه الهـام رابانـدی وشـو ګوینـده شـوم یـو بیـت هـم جـوړاوه نشـو بـی الهـام مـا
ظاهری علـم مـی هـېڅ دېـر نـه دی کـړی د معنـــی پـــه قـــوت ووایـــه کـــلام مـــا

دولت لکه چه پخپله اظهار کوی او له اشعارو نه ئی هم څرګندیږی د افکارو او معنی په لحاظ د میرزا خان انصاری یو غښتلی او پیاوړی شاګرد او پیرو دی چه د پیر روښان د مریدی دعوه هم کوی مګر شعر ئې د افادې او عام فهمی له کبله لکه د میرزا شعر هومره ګران او پېچلی نه دی او د شاعری خواته هم زیات را لنړ شویدی خو سره له دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرزا، ارزانی، مخلص خپل مساوی یا له ځانه پورته ګڼی او نور شاعرانو ته پخپل وخت کښې په کمه سترګه ګوری لکه چه پدی بیت کښې وائي:

بی میرزا بی ارزانی بی مخلص یاره
بل شاعر برابر نه دی پښتون ستایو

دولت هم لکه میرزا خان انصاری د شعر یو پوره دیوان لری مګر د ده په دیوان کښې د لفظی او معنوی تقسیماتو په لحاظ هر راز شعرونه وینو او هر څه پکښې پیدا کولی شو- دولت وروسته د میرزا تر وفاته (۱۸) کاله خو په یقینی ډول ژوندی دی مګر وروسته تر دې نور نه معلومیږی چه څومره موده په ژوندی و، او په څه وخت کښې وفات شویدی مګر دا معلومه ده چه دی تر (۱۰۵۸) پوری د خپل یوه شعر په استناد یقیناً ژوندی و، او تر ده د مخه میرزا خان انصاری په (۱۰۴۰) کښې وفات شوی، او د دوی دواړو پیر او مرشد میا روښان په (۹۹۴) کښې له دنیا نه تللی دی، د دی تاریخونو له قراره معلومیږی چه دولت به د میرزا په واسطه ځانته د میا روښان مرید وائی ځکه چه دغومره عمر چه دولت پکښې د میا روښان په وخت کښې د مرید توب وړ وبلل شی او بیا تر (۱۰۵۸) پوری ژوندی پاته شی له عادی عمرونو څخه لږ څه متجاوز معلومیږی.

دولت پخپله شاعری کښې څومره چه له تصوف او فلسفیانه افکارو څخه متاثر معلومیږی هماغومره له عشق او مینی څخه هم متاثر دی او غزلی آهنګ ئې په اشعارو کښې زیات څرګند دی او لهجه ئې هم لکه دمیرزا لهجه دومره مبهمه او مجمله نه ده، د مثال په ډول ئې دا څو شعرونه وګورئ!

لمړی نمونه

هر زمان چه اشنا نه وینم بیمار شم	په جهان کښې بینوا زار و نزار شم
د پریشان خاطر ارام مراد مې یار دی	که بی یاره بل هوس لرم زه خوار شم
ګهې مست په میخانه کښې افتاده یم	ګه صوفي په نماز ودرم هوښیار شم
د اشنا د درګاه خاوری به پری نردم	د تهمت په سنګ که زر ځله سنګسار شم
چه نظر مې د دلبر په جمال وشی	هغه دم له خپل وجوده په فرار شم
د وحدة په مقام ځان یواز وینم	چه نظر مې په کثرت وشی بسیار شم
لون لون بازی کړم له خپله مخه	ځنی ځای ګل لطیف چیری تیز خار شم

دوهمه نمونه

د هر چا مینه وطن دی	حب وښلی تن په تن دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د عشق په تيغ شهيد شي | خونبهائي پاك ديدن دى
د عاشق په دا عالم كښې | لوى هنر د سردادن دى
چه يار مخ ورځنى پټ كا | هغه دم ئي ځنكندن دى
دلبرى كوى شرينه | تهمت ولى په كوهكن دى
رسيده هغه ته وائي | چه ئى پېژندلى من وى
د توحيد خورشيد نه وينى | خود بين شب و روز ليچن دى
هر مؤمن يو تن ياد شوى | په خطا كه په ختن دى

دريمه نمونه

په اخلاص طلبكاريو يو د جليل دى | چه فرزند قربان په دالار كړ خليل دى
ژر اسان به ومقام ته ورسېږى | چه ئى بار د ګناه سپك طاعت ثقيل دى
بى هادى پدى خونخواره لاره مه ځه | رهنماى د دى رښتيني لار دليل دى
معرفت لره ئى هر سړى پيدا كړه | د دنيا طالب شو ډېر د حق قليل دى
د كلام په معنى هر څوك نه پوهېږى | د زبان لوستن اسان ګران ئى تاويل دى
لوى لښكر ئې د نمرود د جش مات كړ | د مولاسپاهى هلك بق ابا بيل دى
هر عاشق چه دلبر مخ ورته ښكاره كا | كه له سر او ماله تېر نشى بخيل دى

خلورمه نمونه

په ظاهر باطن چه ګورى سبحان يو دى | صورتونه ډېر ليده شى جانان يو دى
د كثرت په حسابو نو غلط مشه | مومنان هر څو انبوه دى ايمان يو دى
په صدف كښې درخالص په مار كښې زهر | بارنده په هر ځاى ابرنيسان يو دى
رنګ رنګ ګل ځنى پيدا شى په پټى كښې | چه ګياه پرى زرغونېږى باران يو دى
كه لښكر حشم ئې ډېر ليده شى څه شو | چه په حكم ئې عمل شى سلطان يو دى
د معشوق عاشق جامه واغوندى راشى | عشق باقى شاهد مشهود بى ګمان يو دى
پرى مؤمن كافر ماهى چندخه زيست كا | پاك درياب بېحده لوى بى پايان يو دى
د مجاز په څو څادرو ئې مخ پټ كه | د دولت د زړه انيس پټ عيان يو دى

پنځمه نمونه

زه اول چه له وحدته په كثرت شوم | د ناسوت عالم مې وكوة په حيرة شوم
هيڅ له ځانه خبر نه وم چه زه څه يم | د كثرة په ډېر رنګو كښې غلت شوم
لاس او پښې مې غورځول په تاريكى كښى | په غفلت له خپل وجوده په غيرة شوم
بى بدنه مې بازى كړه په ډېر كاله | پاك مولا اراده وكړه په صورت شوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناګــاه نمـــر د معرفـــت را بانـــدې وخـــوت   ســر تــر پايــه ســره يــو ښــکلی وحــدت شــوم

پادشــاهی مــې د دنيــا پــه نظــر هــېڅ ده
مســتغنی د درويشــانو پــه صــحبت شــوم

له دې څو نمونو به معلوم شوی وی چه دولت څنګه شاعر و او د شعر په شپېلۍ کښې ئې څه ويل؟ د ده په عارفانه سندرو کښې هماغه د ميرزا عارفانه حيرت، صوفيانه وحدت، يو بل ډول مينه او بل راز عشق اورو، مګر د ميخانې مستی، د تهمت په کاڼو سنګسارېدل، د شيرينی دلبری هم يادوی او لږ څه د صورت ښايست ته مايل او قريب معلومېږی لکه چه د دی لاندينی شعر له اشارت او اقتضا څخه ئې هم څه نه څه دغه مطلب څرګندېږی:
شعر دا دی:

څـــه نيکبخـــت هغـــه آدم دی   چـــه تـــا ســـره همـــدم دی
هـــر چـــه تـــه ئـــی همنشـــين ئـــی   بـــی تـــا نـــور چـــه غـــواړی ګـــرم دی
د بـــاغ ســـروه دی خجـــل کـــړه   لـــه الـــف دی قامـــت ســـم دی
دواړه کونـــه پکښـــې وينـــم   مـــخ دی عـــين جـــام جـــم دی
چـــه دی نـــه وينـــم کـــه عيـــدوی   هغـــه ورځ زمـــا مـــاتم دی
ښـــه ديـــدن دی رښـــتيا وايـــم   د زخمـــی زړونـــو ملهـــم دی
چـــه مـــی زړه لـــه غمـــه خـــلاص دی   هغـــه هســـی ســـاعت کـــم دی
جانبـــازان پکښـــې ګـــډېږی   عشـــق خـــونريز بـــې حـــده يـــم دی
نـــور عـــالم پـــه ښـــادی ويـــاړی   د فقيـــر بخـــره تـــل غـــم دی
پـــه باطـــل بـــد نظـــر نـــه کـــا   چـــه د حـــق پـــه لـــوری خـــم دی
پـــه هـــر څـــه چـــه څـــوك مـــين وی   هـــم هغـــه د ده صـــنم دی

په هر صورت د دغه يوولسم قرن په شعراو د ميرزا يا دولت په شاعری کښې سره له هغو روښانه افکارو او عرفانی تجلياتو د جمال او عشق ستاينه او اغيزه هم وينو او پوهېږو چه دوی که هر څه وائی بيا هم شعر وائی او عشق د جمال ستائی، دوی هم بينائی په زيبائی باندی شيدا بولی او د لاله د زړګی په دا غونو باندی لکه د پسرلی وريځی اوښکی تويوی، که څه هم په نظر کښې ئې ټول عالم پروت دی او هر څه وينی مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښادي ئې د اشنا په ديدن ده او په هر څه کښې د خپل يار ننداره کوي د همدی لامله په ګلزار هم ډېره مينه کوي او د سترګو له روزنه د زړه شفر بولي، د يار ديدن خپل حقيقي ژوندون ګڼي او بی ديداره يو زمان هم نه پائېږی- کله چه د جمال په ننداره شی له خپل وجوده هم فرار کوی، مينه لکه وطن داسی بولي او محبت د انسان يو عمومی قسمت شميری، عشق باقی ګڼی او شاهد و مشهود هم يو بولي، د خپلی محبوبی مخ ته جام جم وائی او دواړه کونه پکښې ګوری دا خبری که هره معنی ولری او د دوی په نظر کښې هر څه چه وی بيا هم د ښکليتوب او عشق له محيط نه اوزی او هماغه شی معلومېږی چه ټول شاعران ئې د شعر روح او جوهر يا هيولی بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختېکو دوره

خوشحال خان

خوشحال ختېك چه هم پخپله د پښتو يو لوی شاعر او د پښتنو لوی سړی يادېږی او هم د پښتو د ډېرو شاعرانو پلار او نيکه دی د پښتو د شعر د يوی نوی دوری شروع کوونکی هم دی چه د پښتو په شعر کښې ئی ښکاره تاثير کړی او د پښتو د شاعری هنګامه ئې زياته توده کړی او ډېر شاګردان او پيروان ئې هم پيدا کړېدی – کوم شاعران چه د ده خپل زامن او نمسی دی پنځلس يا شپاړس تنو ته رسېږی چه په زامنو کښې ئی لکه عبدالقادر خان، اشرف خان، صدر خان او په نمسيانو کښې ئې لکه عليخان او کاظم خان شيدا د ديوان خاوندان او غوره شاعران تېر شويدی.

د پښتو د شعر افتتاح چه د روښان پيروانو په يوه خاص عرفانی ډول کړی وه خوشحال پکښې د کم و کيف په لحاظ بسط و انبساط پيدا کړ، هغه غوټی چه په هغه وخت کښې ئې خپلې پاڼی نه وی پرانيستی پدی وخت کښې وغوړېدې او د پښتو د بڼ خاموشی ئې د بلبلو په چغهار ماته کړه د ژوندانه نغمې له هری خوا پورته شوې، څه چه د شعر دپاره لازم او ضرورو، هغه ټول پيدا شوه او هر راز غزلونه وويل شوه، د مينی او عشق سندرې په ډېری بی پروائی ميدان ته را ووتلې او د پښتنو ځلمو په اتڼ کښې د شعر اواز سره د تورو برېښنا هم وبرېښېده، د ننګ او غيرت خبری په شعر کښې را ووتلی او بی ننګو ته هم ډېری تانی ورکړی شوی.

د پښتو په شعر کښې د پښتو نولی روح له همدغه وخت حلول وکړ او په ډېر قوت پکښې حماسی رنګ ښکاره شو. چه د ملکيار له حماسی سندرو څخه فرق لری او په ملی احساساتو مبنی معلومېږی.

دا دوره د يوولسم قرن له نيمائی نه شروع کېږی او په دغه وخت کښې د ختېکوادبی کاروان د خوشحال په مشرتوب او سالاری د خيبر او تيرا له غرونه هغه خوا را پيدا کېږی چه له مغلو او مغلوالی سره په شعر او توره دښمنی کوی او د پښتنو احساسات د پردو په مقابل کښې را ويښوی يا په بل عبارت هغه کارونه چه فردوسی يوازی په شعر کښې کړيدی دی ئی په شعر او توره کوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ستر قايد او د پښتنو ملی مشر ته يوازې شاعر نشو ويلی ځکه چه د تاريخ په افق کښې ئې د اسمانی هلال غوندې سپينه توره هم ځلېږی – يوازی توريالی او ننګيالی هم ورته نه ويل کېږی ځکه چه خواږه او خوندور اشعار هم لری.

هوا! خوشحال د پښتنو هغه بلبل دی چه په دا ئودی نغمو کښې ئې مسيحائی اثر پروت دی او د بلبلو په ژبه خپل کام ته د پښتونولۍ او ننګ و غيرت سندری وائي.

خوشحال يوازې په پښتنو کښې نه بلکه په دنيا کښې هم ښائی داسی نظير ډېر کم ولری چه څوك ئې په توره او قلم کښې ښه قضاوت ونکړی شی چه کوم صفت پکښې غالب دی او په کومه خواکښې ډېر غښتلی او پهلوان ښلل کېږی.

مونږ ده ته انصافاً ويلی شو:

برق د سپينې تورې د ادب ښکلی رڼا سره
تا يوه فانوس کښې جمع کړی په رښتيا سره

پخپله دغه نوموړی توريالی شاعر هم خپل ځان همدغسی معرفی کوی او وائي:

زه هغــه سـړی يــم چــه قلــم واخلــم پــه لاس — نـاظرمې عطاردوی چـه بـه څـه کښې پـه قرطـاس
نايـب دی د تقـدير زمـا تـدبير پـه مصلحت کښـې — صــايب دی زمــا فکـــرد هوامـــرپـــه اســـاس
د تـوروپـه ميـدان کښـې چـه سـودا وی د سـرونو — هغـه زمـان مـې ګـوره تـل بـه سـوروی زمـا اس

دا د توری او ادب پهلوان يا په بل عبارت د قول او عمل خاوند چه د جنګ او جګړو په ميدان کښې مهيبه بڼه لری، د ښکليتوب و جمال د ننداري په وخت کښې د پتنګ بيتابی او د بلبل ناقراری لری – کله لکه يو ننګيالی پښتون د جنګ او جګړو په ذکر کښې وائي:

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانی خوشحال ختك يم

په بل ځای کښې د عشق او مينی له اثر لاندې راځی او پدې ډول له نام و ننګه خپله بی پروائی ښکاره کوی:

د ناموس خبرې مه کوه خوشحال ته
عاشقان له نام و ننګه بی پـروا دی

هوا! د خوشحال زړه لکه يو ګلاب له ډېری نازکۍ سره تېره اغزی هم لری او په شنو پاڼو کښې سور او رنګين معلومېږی همدغه سبب دی چه په يوه مصرع کښې خپله توره تېره کوی او په بله کښې ولول زلفې پدې ډول يادوی:

تورہ چه تېرېږی خوګذار لره کنه
زلفې چه ولول شی خو خپل یار لره کنه

خوشحال د پښتو او د پښتنو هغه شاعر دی چه وروسته تر یوه ادبی خزانه چه د پښتو د شعر د ضعف او مړاوی توب دوره ورته ویلی شو، دی لمړی سړی دی چه د شعر هنګامه ئې توده کړی او د یوه ادبی مجدد حیثیت ئی موندلی دی لکه چه دا مطلب دی پخپله هم پدې لاندې بیتو کښې بیانوی او د ځان په ښودنه کښې وایي:

چه د شعر شاعر یه مذکور وشو
څه خو غوږ باسه زما په حسب حال

قصیدې لرم غراله هره بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالا مال

په تعریف د دلبرانو غزلونه
په صفت د سترګو وروځو زلفو خال

طبیعت می عطائی نه د تحصیل دی
که خبریم د املا په استعمال

په فارسی ژبه که نور تر ما بهتر دی
په پښتو ژبه می مه غواړه مثال

بندو بست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګنه شعر د پښتو و، غیر سیال

نه ئی وزن نه تقطیع نه ئی عروض و
دوه مصری ئې د خفیف بحر دوه طال

د غزل نه ئې مقطع نه ئې مطلع وه
نه صفت نه ئې تشبیه نه ئې مثال

مګر زه ئی چه ګویا په شاعری کړم
پښتانه ئې پوهول ایزد تعال

په دا بند و بست به نور تر ما بهتر شی
پس له ما چه کا د شعر قیل و قال

ګلستان زما د نظم شګفته شو
پری وهی شیدا بلبله پر و بال

ګلدستی ئې لور په لور په ملك خپری شوې
تر کابله تر کشمیره تر بنګال

هر مضمون ته چه د زړه توجه وکړم
طبیعت ئې راکوی په استعجال

درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دی
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

د دیوان که می بیت بیت سره حساب کړی
تر خلویښت زره په تېر شی په سبړ کال

په غزل په رباعی مې زړه مین دی
چه مداح یم د دلبرو د جمال

په محشر به مینه وړمه د سنګدلو
که پیدا درنبړی تله د اعمال

زه مداح د هیچا نه یم بې د ښکلو
د بل چا په صفت نلرم یو قال

په ابا او په اجداد خان و سردار یم
کارنامې لرم د جنګ او د جدال

پلار نیکه مې شهیدان دی ګورته تللی
پښتا پښت می هنر دا دی آل په آل

که د جنګ د پرهارونو درته وایم
چه له دردہ مې په تن و لکه خال

یو پرهار به می لاروغ په وجود نه و
بل پرهار به می په تن شو یا په ډال

چه قضا د سړی نه وی سړی نه مری
که ئی درست وجود په غشو شی غربال

دا همه زما د توری صدقه ده
پښتانه چه پرګنی خوری سیورغال

خدایه هومره مهلت ورکړه په دنیاکښې
چه کاره کارونه سم کاندې (خوشحال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځنګه چه خوشحال خان پخپله وائی د پښتو د عروضی شعر په لاره کښې ده ډېر کار کړی او پخپل وخت کښې ئې د پښتو په شعر کښې ساری نه درلود، مګر د پښتو د شعر آینده ورته ښه ښکارېده او له ځانه بهترو شاعرانو ته منتظرو، بی له ښکلوئې د بل چا مداحی نه کوله او د سنګدلو معشوقو مینه ئې محشر ته هم د خپلی تلی د درنښت دپاره وړېده – په دیوان کښې ئې هر راز ګلونه او نهالونه شته او د شعر ګلدستی ئې تر کابل او کشمیره رسېدلی دی. د نظم ګلستان ئې هماغه وخت غوړېدلی و او شیدا بلبلی پرې تېرېدلی – طبیعت ئې د مضامینو په ورکړه کښې په ډېره بیړه ورسره مرسته کوله او د دیوان بیتونه ئې تر څلوېښت زرو زیات و، مګر د جنګ پرهارونه ئې هم په تن لږنه و، او پښت تر پښته ئې دغه د سربازۍ هنر درلود – نو هر کله چه خوشحال سره له شعره د تورې او ننګ و غیرت خاوند هم و، او سر و کارئی له جنګ او جګړو سره و، طبعاً د ده په شعر کښې هم د ننګ و غیرت خبرې خورا ډېرې دی او د پښتنو د احساساتو تحریك پکښې زښت ډېر لیدل کیږی بلکه همدغه شی د ده د شاعرۍ اصلی او اساسی برخه ګڼل کیږی.

که مونږ د ده ټول هغه اشعار را ټول کړو چه د پښتنوالی او ننګ و غیرت تبلیغ پکښې دی یا د ده فخر او حماسه بلل کیږی نو یو لوی کتاب ورځنی جوړیږی او پدې فصل کښې نشی ځائېدلی، ځکه په یوځو مثالو او نمونو اکتفا کوو.

یو ځای پخپله یوه قصیده کښې خوشحال خان د خپل ځان او خپلو ملګرو توره او توریالیتوب پدې ډول بیانوی:

پښتنو ځلمیو بیا لاسونه سره کړه | لکه باز منګولی سرې کا پخپل ښکار
سپینی تورې ئی ګلګونې کړی په وینو | په اهار کښې شګفته شو لاله زار
د خیبر دره ئې سره کړله په وینو | په کړپه ئی هم روان کړ دندوکار
ترکړ په تر باجوړه سمې غرونه | په لرزه په زلزله شوه په بار بار
په هغه لوری چه کیږی پنځم کال دی | هره ورځ د سپینو تورو خرپهار
درست پښتون تر قندهاره تر اټکه | سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار
ګوره څو جنګونه وشول په هر لوری | خو د ځینو پښتنو نشته څه عار
اول جنګ د لوړی شا د تهتروو | چه څلوېښت زره مغل شوه تار په تار
خوینډی لونډه ئی په بند د پښتنو شوې | اس اوښان هاتیان الجه قطار قطار
دوهم جنګ میر حسینی په دوآبه کښې | چه ئی وټکېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښهر د کوټ جنګ و | چه مې وکېښ تر مغلو خپل خمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه زما په یاد دی لوی جنګونه دا دی
د هلکو په هر لوری نشته شمار

همیشه فتح و نصرت دی لا تر اوسه
پس له دې ده بیا تکیه په کردګار

اورنګ زیب راته یو کال وشوچه پروت دی
په صورت خوار و حیران په زړه افګار

خزانې د هندوستان دی را خپرې شوې
سره مهران دی ننوزی په کهسار

دا د هېچا په اتلس فکره نه و،
چه به دا کارونه شی پیدا دیار

بله هېڅ لیدله نشی پیدا مینځ کښې
یا مغل د منځه ورك یا پښتون خوار

پیدا هسی وخت چه وخت د نام و ننګ دی
دا بی ننګه پښتانه کا څه رفتار

پښتانه چه نور څه فکر کا نا پوه دی
بی له توری خلاصی نشته په بل کار

افریدی مهمند شنواری ګوره څه کا
د مغلو لښکر پروت پر ننګرهار

زه تنها پکښې په غم د نام و ننګ یم
یوسف زیه فراغت په کښت و کار

مرګ زما په پوهه ښه دی تر ژوندونه
د عزت سره چه نه وی زیست روزګار

همیشه به په جهان کښې ژوندون نه وی
د خوشحال خټك به پاته شی یادګار

که مونږ د خوشحال په دیوان کښې غور وکړو او ټول اشعار ئې وګورو داسې راته ایسی چه دغه توریالی شاعر د ننګ و غیرت او پښتونولۍ په فکر کښې دومره ډوب دی چه په عاشقانه غزلو، د ځوی په مرثیه، د ګلو او ګلزار په ستاینه او خپله هره نغمه کښې دغه اصلی مضمون ځایوی او هېڅکله د تورې او ننګ خبره له خولی نه غورځوی، وګورئ! یو ځای د خپل ګران ځوی نظام نومی د مرګ ژړا پدی ډول کوی:

څه دا غونه ږدې په زړه باندې فلکه
چه نظام دی له ما بېل کړ خوا ئی ډکه

په لحد کښې هغه مخ خورې په چنجیو
چه د هېچا پرې پېزو نه وه ځوانکه

کشکی ځوان د پښتانه په ننګ کښې مړاوی
نه چه ګوره لره روان شو له تلتکه

چه د کام په ننګ کښې ومړ هغه ځویه
په عالم کښې د خپل پلار غاړه کا لکه

په بال ځای کښې له خپلی معشوقی او لیلی سره داسې خبری کوی چه د سر ښندلو او خونخوار لارو، د خون او قصاص کلمات ورځنی اوریدل کیږی او سړی ښه نه پوهیږی چه دی اصلاً خپله مینه او عشق و محبت ښکاره کوی که د خپل شجاعت او زړورتوب سندری وائی لکه پدې لاندې غزل کښې:

که زه نه وای عشق به تا لره بلل څوك
په پالنګ به دې دا هسې درختل څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

واړه عشق دی چه ئی سر راته ګیاه کړ | ګڼه زه په ځان مین د سرښندل څوك
بدرګه که محبت را سره نه وای | یك تنها به په خونخوارو لارو تلل څوك
ته می وژنه د قصاص اندیښنه مکړه | د خپل خون په توربه ونیسم یو بل څوك
تا پخپله سپینه خوله خوشحال ته ورکړه | ګڼه دی دا هسی شونډې ښکلول څوك

که چېرې کومه نوی تشبیه روا وی او د چا له تقلید لاندی رانشی ویلی شم چه خوشحال خټك د لوړو غرو باز دی چه د بلبل عشق پکښې حلول کړی او هماغه نغمه خدای ورکړېده.

یا په بل عبارت هغه بلبل دی چه د ښکار تېری منګولی هم لری. خوشحال که څه هم ټول عمر د جنګ او جګړو په سره اور کړېدلی دی بیا ئی هم د شاعری آب و تاب نه دی بایللی او نه ئې خپل لطیف ذوق ورك کړیدی لکه چه دا مفهوم دی پخپله هم پدی بیت کښې په شاعرانه ډول داسی ادا کوی:

که هر څو ئې په سره اور کښې لولپه کړی | د یاقوت د اوبو ډار د ګداز نشته

مګر دومره شویدی چه د ده په عشقی سندرو کښې حماسی ټکی او شجیعانه روح هم پیدا شوی او یو ښتنی رنګ ئی ورکړیدی د مثال په ډول ئې دا لاندی غزله وګورئ:

که نیولی زرکه باز پریږدی له چنګه | زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ و شنګه
وریه ورکلی په کلی پسی ګرزه | درویزه که د دیدن مومی ملنګه
ګل که هرڅو پدا باغ کښې ښایسته دی | که ئی وینې بیا اغزی لری له څنګه
څودې توان رسی په لوی دریاب کښې ګرزه | په بېله کښې دې زوال وینم نهنګه
عاقبت به ککری وربانډې کښیږدی | ترخراغ چه کیږ اوښی ګرزی پتنګه
هغه یار که په پالنګ راسره نشته | دا هم شکر چه ئې بوی ځی له پالنګه
چه ئی زړه دمعشوقو په مینه مست شی | د هغو سړیو څه له نام و ننګه
د غمزی په تیغ ئې خوښ شه ئی خوشحاله | مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه

پدې غزله کښې اغاز او شروع پدی ډول شوېده چه دغه پښتون او ښکاری عاشق خپل ځان لکه یو باز داسی ګڼی او خپله شوخ وشنګه معشوقه له هغې زرکی سره تشبیه کوی چه د باز په منګولو کښېوتلې وی- په بل بیت کښې که څه هم د دیدن په درویزې پسی ځان ملنګ کوی او توره یا خانی هغه پلو ږدی مګر بېرته ورته ځان نهنګ معلومېږی او یو لوی دریاب ئې په نظر کښې ګرزی. وروسته تر دی چه بیا د حسن او جمال ډیوی ته ګوری نو ککری ایښودل او د غمزی په تیغ ځان زخمی کول ورته ښه ښکاره کېږی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مړنتوب په تقاضا له دغه جنګه روغ صورت تلل ورته ښه نه ښکاره کېږی. همدغه شان په یوه بله غزله کښې وائي:

په څه دود ئې ځای نیولی ستا تر څنګ دی	د رقیب خبره مه منه بدرنګ دی
زه چه ډېر ډېر ستا له ډېره جوره ژاړم	تردوو چشمو می چشمه بحر د ګنګ دی
ښاپیریه دی په هورته هورته ګرزی	نن پیدا لوری د ستا د با هوشرنګ دی
لاس ئی مه پرېږده له لاسه خولی ئی واخله	پرېوتلی په یاغی راجا قلنګ دی
په زړه مینه محبت په خوله کنځل کا	چه عجب زیبا د دوه مینو جنګ دی

وګورئ! پدې غزله کښې لمړی ځل ځان له ډېره جوره دومره ژړاند ښئ چه د ګنګ بحر ورته هېڅ دی مګر په آخره کښې د خپل هغه اصلی خوی او طبیعت په اثر کښې له یاغی راجا نه قلنګونه اخلی او هغه جنګ چه د خولی اخستلو په وخت کښی ئې له خپلی مینی څخه وینی زیبا بولی او بی له جنګه خپله غزله نشی ختمولی.
دغه شان د ده په اکثرو غزلو کښې سره له عاشقانه نیازه د زور او قوت توری او ټوپك ننګ و غیرت، شجاعت او سربازۍ خبری هم اورېدل کېږی مګر د غزلو آب و تاب ئې په ځای وی او نه ورځنی بېخونده کېږی، نو ویلی شو چه دا د توری او رزم شاعر په غزلو او بزمی سندروکښې هم د استادۍ حق لری او د ستایلو وړ دی ځکه چه دی د مینې او عشق له پانګې چه د شعر حقیقي سرمایه ده هماغسی برخه لری لکه چه د پښتونولۍ او ننګ و غیرت په دنیا کښې ئې لری او څنګه چه د پښتونولۍ له عالمه خبر دی هماغه شان له عشق او مینی، می او ساقۍ، سوز و ساز او عاشقانه دردونو سره هم آشنا دی د همدې لامله وائی:

چه څه درد د عشق لری تری به ځاېږم	که مومن دی که کافر دی که جهود
چا به بی د عشق له کاره بل کار نکړ	د خوشحال د خولې ویل که چا منلی

هو! دا توریالی عاشق مونږ ته پخپل عجیب و غریب ژوندون کښې هر هر څه راښئ او په حیرت کښې مو اچوی چه دغه راز عاشق او په جمال مین سړی څنګه دومره نورو چاروته وزګارېږی او د زمانې ننګیالۍ ورځنی جوړېږی یا په بل عبارت څنګه د دغومره سخت او کلك زړه خاوند څخه دغسې شاعر جوړېدی شی. همدغه یو سړی دی چه کله سپاهی، کله شاعر، کله مبلغ او کله صوفی کېږی هم. په ځینو ځایو کښې وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه جهـــان د ننګيـــالی دی دا دوه کـــاره ‌ ‌ ‌ یـا بـه وخـوری ککـری یـا بـه کـامران شـی
تـــر مطلوبـــه پـــورې شـــرط د رســـېدو دی ‌ ‌ ‌ کـــه تمامـــه لار الـــوده شـــی پـــه وینـــو
کـه پـه تـوره ئـې جـواب ورکـړی مـردی ده ‌ ‌ ‌ کـه وجـود دی څـوك ازار کانـدی پـه چـوب
کـه آسـمان دې د مـزری پـه خولـه کښـې ورکـړی ‌ ‌ ‌ د مـزری پـه خولـه کښـې مـه پرېـږده همـت

او خپل ځان هم پدې ډول مونږ ته راښئ:

هــر ملــخ د ســربازی لــه هنــر څــه زده ‌ ‌ ‌ چـه پـدا هنـر کښـې سربنـدی پتنـګ دی
لا تــر اوســه ئــې مــاغزه پــه قــرار نــه دی ‌ ‌ ‌ چـا چـه مـا سـره وهلـی سـر پـه سـنګ دی
لا پـه خـوب کښـې پـه لـرزه پرېـوزی لـه کټـه ‌ ‌ ‌ چـه د چـا تـر غـوږو زمـا د تـورې شـرنګ دی
کــه پــدا دوره مـــی ګـــوری هغـــه زه یــم ‌ ‌ ‌ چـه مې داغ پـه خـاطر اېښـی د اورنـګ دی
درســت جهــان مــې ومغـل وتـه خیبـر کـړ ‌ ‌ ‌ ځـای پـه ځـای ئـې پښـتانه وتـه قلنـګ دی
ځینــې څـه لـوئی دعـوی لـرم پـه زړه کښـې ‌ ‌ ‌ ولـی څـه کـرم چـه پښـتون واړه بـی ننـګ دی

مګر سر له دی ټولو خبرو کله چه د مینې عالم ته راځي نو بیا وائي:

د خانـۍ د تـورې ځای نشته په عشق کښـې ‌ ‌ ‌ معشـــوقې وتـــه مریـــی اوســـه خوشـــحاله
کـه تـر نـوم او تـر ننـګ تیر شـوم پـروا نشـته ‌ ‌ ‌ عاشـق هـر کلـه قـدم پـر ننـګ و نـام ږدی
د عاشـــق لـــه نـــام و ننګـــه ســـره څـــه دی ‌ ‌ ‌ څـه مـی غـم کـه اشـنا مـومم پـه پېغـور کښـې

اوس به مو پېژندلی وی چه زمونږ دغه نوموړی شاعر د عشق په کوڅو کښې بل څوك دی او بل سړی ورځنی جوړېږی څوك چه په رښتیا شاعر وی او شاعرانه مزاج لری هغه په شعر کښې همدغومره رنګونه لری او په وینا کښې ئې هر هر څه پیدا کیږی، کله لکه یو هوښیار سپین ږیری خلقو ته نصیحتونه کوی او کله لکه مجنون د لېونتوب صحرا ته اوزی، یوه ورځ د دنیا په لوړو ژورو، تورتم او رڼا، لمر او سپوږمۍ، باد و باران کښې فکرونه کوی او د یوه صوفی یا فلسفی ګمان پری کیږی مګر بله ورځ خان او ملك شی چه د جنګ و جګړو او ننګ و غیرت خبرې کوی.
که دغسی سړی مو کله نه وی لیدلی راشئ خوشحال خان ختك پخپل شعر او دیوان کښې وګورئ او ورته ښه ځیر شئ، د ده په وینا کښې سړی ته هر هر څه معلومیږی او سړی پری هر ګمان کولی شی، څوك به ئې د ځینو خبرو په استدلال د صوفیانو په ډله کښې شمېری او ځینې به ورته فلسفی وائی څوك به ئې یو څه بولی او څوك بل څه مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ورته شاعر ووائي او يو ربنتياني شاعرئی وبولی دا نوم د ده په ټولو وېناؤ او ټولو اشعاو ښه صادقېږی او هېڅ اعتراض نشی وارد‌ېدلی ځکه چه شاعر همدغه معنی لری چه د هر چا له حال او زړه نه خبر شوی وی او په دغو ټولو خبرو پوهېږی يعنی کله د ښادمنو په خندا او کله د غمجنو په ژړا قسم خوری په يوه بيت کښې د اسمان نندارہ کوی او په بل کښې زمکی ته را ښکته کېږی، کله غم او کله غمخور شی، په يوه مصرع کښې ئې آه او په بله کښې خوشحالی وی.

يو ساعت د دنيا بی وفائی بيانوی او بل ساعت د اميدواری سندری وائي. که چېرې د خوشحال خان ديوان ولټوو، دغه راز ټولی خبری پکښې پيدا کولی شو او راته معلومېږی چه د شاعر په وينا کښې هر رنګ خبری پيدا کېږی، د ده د جنګ او جګړو خبری او د مينی او محبت سندرې خو مو د نمونو په ډول واورېدلی، اوس ئې څه عرفانی سندری هم واورئ چه د فلسفی او تصوف رنګ و خوند پکښې لږ لږ ليده شي.

لمړنۍ نمونه

دریاب څه د جالی دپاره نه ځی که څوك وائی — پخپله رضا درومی جاله هم ځان سره بيائی
په غرونو واوری اوری بارانونه په ملکونو — له هېچا خبرنه دی چه په مونږه هم څوك پائی
په دولس برجه ګرزی نمر پوره په دولس مياشتی — په دا خبردارنه دی چه صيفی دی که شتائی
په درست جهانکښې ګرزی باد حيران په څلور کنجه — په هر لوری چه ګرزی نا خبر چه څه پيمائی
مېوې غلې ګلونه ځنې رنګ رنګ نعمتونه — له مځکی پيدا کېږی مځکه پروته ګل ولائی
څلور واړه عنصره چاکران دی ای خوشحاله — چاکر هغه خدمت کا چه صاحب باندی فرمائی

دوهمه نمونه

خلق نادیده دی په خبرو پسی ځغلی — ځار تر عارفانو چه په حال دی پوهېدلی
دواو يا مذهبه پکښې هومره قيل و قال — واړه سرهوا پخپل مطلب پسې دی تللی
ډېر دی کتابونه مشتمل په ډېرش حرفونه — کل واړه که ګوری له الفه دی زوولی
سل هی سل سيپه چه تی مات په يوه ځای کړی — سل به بلل نشی سره يو دی ماليدلی
واړه نور د لمر دی هم د ننه هم د باندې — هر چېرته دا نوردی په هر ښهر په هر کلی
زه خوشحال ختك يم درندانو په مذهب — نور ويل می نزده مختصر دی ما ليکلی

دريمه نمونه

وزيری له نوحه د طوفان په موج فناشی — زوی د اذر ومومی له ناره نه نجاة
كار د بل حكيم دی چه څه كاندی هغه کېږی — واړه سر درګم دي دا ابا دا امهاة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل د ساعت د طبیعت دی که د نور څه — نیك زیږی له بدوله بد ذاتونه نیك ذات
هومره علم زده کړی چه پرښتوته سبق ورکړی — بیا هم خبر نه وی د جهان په ترهات
رددی که مقبول دی که معقول که نا معقول دی — ګوره نندارہ کړه تر دادم مه وهه زیاة
سر په سجده کښیږدی وائی نمونځ کوم خوشحاله — زړه ته نظر نکړی پکښې څو لات و مناة

څلورمه نمونه

دا چه وائی چه دا بد کړی یا دا ښه کړی — که رښتیا وایم زه نه یم واړه ته کړی
څه چه اوس و واړه خلقو ته رسیږی — چه دې کړی په ازل دی هغه کړه کړی
په یوه مځکه یوه باغوان کرلی — عباسی ګلونه زیړو سپین ورسره کړی
د سحر ګټنه ډیره ده تر هر څه — ځینې ځینې ورته ویښ ځینې اوده کړی

الوده لړلی درغی درګاه ته
هیڅ می نزده چه بد حال د خوشحال څه کړی

خوشحال که څه هم په شعر او ادب کښې د هر راز مضامینو خاوند دی او په دیوان کښې ئې هر راز موضوعات پیدا کیږی چه ځینې کسان به پکښې تصوفی مسایل پیدا کوی او ځینې به پکښې علمی شواهد ومومی، څوك به ئې یو اخلاقی معلم او مربی بولی او بعضی به نور نور نومونه پری ږدی مګر وروسته تر یوه عمومی نظره هر چاته معلومیږی چه دی اصلاً د پښتو یو رزمی شاعردی او په اشعارو کښې ئې د نارینتوب او ننګ و غیرت روح ډیر ځلښت لری. پدی کښې هیڅ شك نشته چه خوشحال یو پیاوړی شاعر او په ټوله معنی د پښتنو شاعر دی ځکه چه دی خپل شعر او شاعرانه طبیعت له پښتنو نه نه دی بېل کړی او کوم بل عالم ته ئې نه دی بېولی، ښائی چه مونږ په پښتو کښې ځینې ډیر ښه شاعران پیدا کړو چه د محض شاعریت په لحاظ به ډیر لوړ مقام لری مګر په شعر کښې به ئې د پښتونولۍ مضاهر نه وی او د کلام له روح او خصوصیت څخه به ئې دا نه معلومیږی چه دا پښتون شاعر دی او د پښتنولۍ له افکارو سره د شعر او شاعری دنیا ته راغلی دی مګر د خوشحال شاعری داسی نه ده او د ده پښتنواله د ده په شعر کښې لکه لمر ښکاره دی، د همدی لامله د پښتو لوړه ادبی جایزه د ده په نامه ورکول کیږی او دا امتیاز په ټولو پښتنو شاعرانو کښې یوازې د همده په برخه شویدی ځکه چه د ده اشعار لفظاً او معناً، فکراً او روحاً د پښتو اشعار بلل کیږی او د پښتنو روحیات او پښتنی تخیل پکښې له ورا ځلیږی- که فرضاً کوم مقتدر شاعر د ده دیوان په بله ژبه واړوی او له پښتو قالب نه ئې وباسی بیا ئې هم خلق پیژنی چه د یوه پښتون خبری دی او په پښتو اړه لری د ده په اشعارو کښې علاوه له پښتنی روح او فکر څخه ډیری نوری خبری هم شته چه د

پښتنو حال و احوال او خوی و خصلت څرګندوی، ځینو پښتنو ته بد وائی او د ځینو ستاینه کوی، د ځینو قومونو یو راز عادات او د ځینو بل راز خویونه ښئی چه پدې باب کښې کله کله ښېرې او قیافې هم بیانوي او خبره ئې هجوی ته رسېږی ځکه چه دا زورور شاعر پخپل تنقید کښې هم پوره زړورتوب او صریحه لهجه لری چه ځینو خلقو ته پېغورونه او تانې ورکوی او ځینو بی ننګو ته په ښکاره کنځلی کوی چه دلته ئې مثالونه او نمونی ښودل ښه نه ایسی او ضرورت ورته نشته.

خوشحال خان که څه هم پخپلو اشعارو کښې یو بی قیده او بی پروا سړی معلومېږی او داسی ایسی چه ده به د ښکلو په مینه او حسن پرستۍ کښې نور هر څه هېر کړی وی مګر سره له دی یوه خدائی مینه ئی هم په زړه کښې پرته ده او دغه محبت ئې هیڅ کله نه دی هېر کړی، یو ځای خپله دغه مینه پدې ډول ښکاره کوی:

خدایـه کـه زه تـا تـه نـزدی کېـږم پـه افـلاس — زرمې کنـد پـه غـاړه کـړه یـو مات کجکـول پـه لاس
تـه کـه پـدا خـوښ ئې چـه خاونـد د ملك و مال وم — مـال و ملـك مې هـومره کـړی چـه تېروی تـر قیـاس
تـوان د طاعـت را کـړه چـه اخـلاص ورسـره مـل وی — نـه هغـه طاعـت چـه شـی پـه رسـم و پـه لبـاس
یا بارې کریمه! د خوشحال ختك دا خواست دی — تـل د ده پـه زړه کښې لـری ټینـګ د دیـن اسـاس

خوشحال لکه څنګه چه د پښتنی ننګ د په ځای کولو ارزو لری د خدای د بندګی او اطاعت ارزو هم ورسره ده او په بندی خانه کښې لا دواړه نیتونه پدی ډول ښکاره کوی.

پـــس لـــه بنـــده دی دا عـــزم — د خوشـــحال د خـــاطر جـــزم
یـــا نیـــولی مـــخ مکـــې تـــه — یـــا مغلـــو ســـره رزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خان ختټک

وروسته تر خوشحالخانه د ده زامنو او لمسيو هم د پښتو شعر په ښه شان پاللي او د دولسم قرن تر آخره پورې د خټکو د سرشار طبيعت موجونه او څپې نه دي ناستي د خوشحال هر زوی او لمسی د شعر جنده جګه کړی او مونږ ته ئې په شعر کښې ادبی شاهکارونه پرې ايښی دی چه دلته د اختصار له کبله يوازې د عبدالقادر خان په شعر او شاعرۍ لږه رڼا لوېږی.

عبدالقادر خان د خوشحال خان زوی چه تولد ئی د (۱۰۶۲) په شاوخوا کښې او عمرئی تخميناً د شپېتو کالو په حدودو کښې معلومېږی د پښتو په شعر کښې يو خوږ ديوان او په پښتو کښې نور ښه ښه تاليفات او آثار هم لری، په شعر کښې ئی سادګی او روانی څرګنده ده او د بداعت جنبه ئی هم قوی ده، د ده د شعر مخه د مينی او محبت لور ته زياته معلومېږی او هغومره چه خوشحال خان پخپل شعر او شاعرۍ کښې حماسی آهنګ درلود، دی ئی نلری، په اشعارو کښې ئې څه ډېره زياته مبالغه او شاعرانه اغراق هم نه ليدل کېږی، د عشق او مينی اظهار هم په يوه معتدل ډول کوی او پدی باب کښې د خاموشۍ طرفدار دی – دنيا او عالم ورته د جمال مظهر ښکاره کېږی او لکه يو صوفي په هر څه کښې د خپل دلبر مخ او جلوه وينی، له همدغی لاری دی هم د وحدت الوجود فلسفی ته نزدی کېږی او د عشق عظمت د جمال او جلال اثارو ته په يوه ډېر وسيع نظر ګوری. دا مضون ښائی چه ډېرو شاعرانو ادا کړی وی او په مختلفو پيرايو کښې له نظره تېر شوی وی مګر عبدالقادر خان ئی پداسی ډول بيانوی چه سړی ته بيخی نوی او ناڅکلی مضمون ايسی، پدی لاندی بيتونو کښې ورته ځير شئ:

دلبـر مـخ راتـه ښـئ پـه هـر آئـين کښـې	که په تور کښې جلوه ګر شی که په سپين کښې
ګـه پـه زلفـو کښـې ځـای وکـا زړه را کـاږی	ګه پـه سترګو پـه رخسار او پـه جبـين کښـې
کلـه کلـه پـه ترسـا کښـې مـخ څرګنـد کـا	د صنعان پـه دود ئې وران کاندی په دين کښې
پـه څـراغ کښـې تجـلا و کاپتنـګ تـه	بلبلانوتـه ښـکاره شـی پـه نسـرين کښـې
نـور و نـارئې د جمـال جـلال اثـر دی	قهـر مهـر ئـې پـه تـريخ او پـه شـيرين کښـې
کـه اثرئـې د لبـانو پکښـې نـه وای	نـه بـه و، هـومره خـواږه پـه انګبـين کښـې
لويـه خدايـه عشـق يـوڅـه رنګـه لـوی شـی دی	چه ئې ځای نشی په چرخ او په زمين کښې
پـه هـر څـه کښـې ګـوره يـار عبـدالقادره	کـه دی نشته شك ګمان پخپل يقين کښـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې شعره دومره معلومېږی چه د ده په نظر کښې جمال او ښکلیتوب، عشق او مینه دغه شی نه دی چه عام خلق ورته ګوری او تعبیرونه ورځنی کوی بلکه د عرفان او تصوف له لوری ئې ورته کتلی او په شعر کښې ئې عارفانه کیف پیدا شویدی.

په یوه بل ځای کښې هم په یوه سندره کښې لمړی ځل خپل عشق سړی ته داسی ښئ چه کومه ښکلی او دلبره معشوقه په مخ ورغلی ده او ده زړه پری بایللی مګر په اخره کښې معلومېږی چه دی په یوه مجهوله لیلی مین دی چه یوی برېښنا غوندی ئې ترسترګو شوی او بیا ورکه شوېده چه دی ورځنی هېڅ خبر نه دی او نه پوهېږی چه ځمکی ته ولاړه او که آسمان ته وختله؟ څه شوه او چیرته ولاړه؟ سندره دا ده:

په لاره تلمه په مخه راغله یوه دلبره پری رخساره
بی میومسته خوله نیست وهسته ډکه له نازه خالی له نیازه
مخ ئې څرګندونظر پرې بندو، دمخ شغلی ئې دمخ حجاب وې
له ما غایبه لکه برېښنا شوه په مځکه لاړه که په سما شوه
هوس ئې ویوړ غم ئې راپرېښود داغ ئې پیانوی رابانده کښېښود

د نمر په شانه لا تری روښانه په ښکلی مخ وه هغه ټکاره
سر تر قدمه ثابته روغه له هره عیبه پا که ویزاره
په خیال خیال تلله نظرئې نکړ، هرګز و چاته له کبروعاره
هېڅ نه پوهېږم چه چیرته دا شوه راته ووایه! اي خبرداره
مقصود ئې دا دی عبدالقادره اوس پسې ګرزه سینه افګاره

د عبدالقادر خان په عاشقانه غزلو او سندرو کښې سړی د شهوت پرستۍ څه ډېری مظاهرې نه وینی او نه له خپلی معشوقی نه هر هر ځای په غټه خوله د بوس و کنار سوالونه کوی د ده له اشعارو نه سړی استنباط کولی شی چه دی محبت په تور او سپین پوری مربوط نه ګنی او نه هغه څوك صاحب جمال بولی چه کړه وړه ئې ښه وی بلکه عشق یوه ازلی برخه او حسن هم یو اثر بولی چه له تور او سپین، کړو وړو څخه ما سوادی – پخپل یوه شعر کښې چه دی د وصال د شپی تصور او آرزو کوی داسی ایسی چه دی له خپلی معشوقی نه دیوی ربتیانۍ مینی طمع لری او بی له دلدارۍ نه نور هېڅ نه غواړی یعنی همدا ارماند لری چه زه په ځیر ځیر ستا مخ ته وګورم او پخپلو اوښکو او ژړا کښې درته د خپلی مینی اظهار وکړم ته را پاڅېږې زما اوښکی پاکې کړې، ډاډ راکړی، او دلاسا می کړی، په آخر کښې ته هم راسره وژاړی او دواړه د دی دپاره چه یو د بل بیلتون ونه وینو خپل مرګ له بل نه د مخه وغواړو او هر یو بل ته د ډېر عمر دعا وکو.

شعر دا دی:

زه دې درسته شپه ځیر ځیر و مخ ته ګورم
چه خوب درشی سر زما په زنګون کېږدې

ته ناظرو خپلو ښو ته له حیا شې
د غنچی غوندې اوده په غېږ زما شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زدې مــخ تــه کاتــه کــړم پــه ورتې ورتې ژاړم | چــه اخــر بــه یــوه ورځ لــه مــا جــدا شــې
زمــا اوښــکې پــه رخســار د تــاپر بــو وزی | ویښ لـه خوبـه لکـه ګـل پـه شـبنم بیـا شـې
پـه رویمـال مـې اوښـکی وچـې کـړی ډاډ راکـړی | زه فریـاد کـړم تـه زمـا پـه دلاسـا شـې
تینګـــــوې ژړا زمـــــا د زړه دپـــــاره | چـه غریـوزور دربانـدې وکـړی پـه ژړا شـی
زه تــر تــا لمــړی مــرګ غــواړم تــه ترمانــه | زه و تـا تـه تـه و مـا تـه پـه دعـا شـی

پدې بیتو کښې علاوه پدې چه یوه مجرده او پاکه مینه پکښې جلوه کوی او سړی پوهوی چه د یوه شاعر زړه څه غواړی؟ او څه ارزو لری؟ ډېر نازك کیفیتونه او شاعرانه نکات هم پکښې شته چه د تصویر او تعبیر په لحاظ یو خوږ او ساده شعر ګڼل کیږی – د یوه عاشق ځیر ځیر کتل اورمرو د دی باعث کیږی چه معشوقه له ډیری حیا خپلو پښو او د زمکی خواته وګوری او بیا خپل سر د خوب په وخت کښې د خپل مین په زنګانه کیږدی چه هغه ورځنی داسی تعبیر وکړی چه لکه غنچه زما په غېږ کښې اوده شوه، پدی وخت کښې طبعاً دی دیوی ورځی د جدائی په غم ژاړی او اوښکی ئې د هغی په مخ توئیږی هغه راویښیږی مګر شاعر ئی داسی بولی لکه ګل چه په شبنم راولیږی او غوړیږی په دغه حال کښې چه معشوقه خپل عاشق د خپل هجر په غم کښې ژړاند وینی زړه ئی سوزی او دغه قیمتی اوښکی پخپل رویمال وچوی، ده ته ډاډ او تسلی ورکوی مګر ژړائی نه دریږی او هماغه شان ئې مړې مړې اوښکی پر مخ راځی په اخر کښې معشوقه هم که هر څو خپله ژړا ټینګوی بی اختیاره په ژړا کیږی او د خپل مین د بلی ورځی بیلتون ورته دومره ګران ښکاره کیږی چه د خپل مرګ ارزو تر هغه پخوا کوی او دواړه یو بل ته یوراز دعاګانې کوی چه په حقیقت کښې هر یو د بل د دعا نه قبلېدو غواړی.

دا خوږ ژبی او مقتدر شاعر به مو د دی څو شعرونو په رڼا کښې څه نه څه پیژندلی وی او د شعر رنګ و کیف به ئې هم لږو ډېر معلوم شوی وی او س ئې یو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ ځکه چه د یوه شاعر شاعری څنګه چه له خپلو اشعارو معلومیږی هغومره تبصره کونکو په وینا کښې نه معلومیږی او کېدی شی چه لیدونکی ئې په اشعارو کښې بل شان وپیژنی.

لمړی نمونه

حقیقــت د عشــق پــه خولــه ویلــی نشــی | دغــه اور بــی دلــه نــور ســهلی نشــی
درســته شــپه نــاری وهــم د یــار لــه درده | همسـایه مـی پـه شـپه خـوب کـولی نشـی
د زړه مســت لــره د زلفــو ځنځیــر بویــه | پـه اوسـپن ځنځیـر دا مسـت ترلـی نشـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـدا بـاغ کښـې ډېـر ګلونـه شـګفته شـوه   پکښـې يـو د يـار پـه رنـګ ليـدلى نشـى
مـا د يـار د مـخ پـه بـاغ کښـې دى ليـدلى   چـاوى دا چـه تـور نـرګس مونـدلى نشـى
پـه هـر دم عبـدالقادر هسـى پيـالى چښـى   چـه يـو ګـوټ ئـى کاينـات زغملـى نشـى

دوهمه نمونه

محبـت پـه تـور پـه سـپين راغلـى نـه دى   پـه اصـيل او پـه کمـين راغلـى نـه دى
عشـق عطـا ده ازلـى چـه پـه چـا وشـى   پـه ارشـاد او پـه تلقـين راغلـى نـه دى
بيهـوده پـه عشـق کښـې خواسـت کـوى د صبر   د دى خواسـت هـرګـز آمـين راغلـى نـه دى
پـه راتلـه ئـې ښايسـته د ځمکـى مـخ شـه   پـه دا شـان ځـوك پـه زمـين راغلـى نـه دى

پـه دکـان د عطـار هـومره خلـق پنـډوى
خـو پـه زلفـو عنبـرين راغلـى نـه دى

دريمه نمونه

مخ دى لکه نمر دى تر نسبت ئى نمر مثال دى   ځـوك بـه وائـى هسـى چـه نمر ستا د مخ مثال دى
سخت دى پـه سرى بانـدى نيژدى بېلتـون تر لرى   يـار چـه ليـده نشـى تـر دکـن لـرى دېـوا ل دى
وائـى چـه وبـا ل دى چـه نظـر کـا وښـه مـخ تـه   مـا پـه دواړو سـترګو قبـول کـړى دا وبـال دى
حسن يـو اثـر دى چـه پـه مـخ کښـې د چا وشـى   نـه چـه کـړه وړه ښـه لـرى هغـه صاحب جمال دى
څـه برکـت نـاك دى د عشـق خـم ورتـه حيران يم   ځـوخلق پـرى مست شـوه دى لا هسـې مالا مال دى
هـر چـه سـوختګان دى پـه خـاطر بـه ئى لګېږى   اور مــى د تېــر چــه ســر وهلـى تـر مقـال دى
زړه لــرى بــډاى عبــدالقادر تــر بادشــاهانو   څـه شـو کـه پـه کـور کښـې دنيا نلرى کنګال دى

څلورمه نمونه

زړه مــدام راتــه ويــل کانــدى چــه ژاړه   پــه ژړا ژړا بېــل شــوى مــين غــواړه
پــه طلــب ئــې د دنيــا ودانــى پرېـږده   لېونيــو غونــدى ګــرزه پــه ويجــاړه
مسـلى دبـى ننګـى ورپسـى لنـګ کـړه   د نـاموس پـروا هـېڅ مکـړه وئـى نغـاړه
د مکـى ځنځير دې نـور نيسـى پـه لاس کښې   مــانيولى دى د يــار زلفينــى دواړه
پـه خـوارى مونـده شـى کـام لـه ډېر زړونـو   پـه محنـت سـره سـره زرخېږى لـه کـاړه
تـل ديـار پـه مينـه مسـت عبـدالقادر دى   کـه نـور مسـت وى لـه شـرابه يـا لتـاړه

پنځمه نمونه

د مېرونــو هغــه شــته چــه د تــا نشــته   مــه وايــه چــه زمــا نشــته د چــا نشــته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سترګو ربه څه باور وربانـدی کانـدی | کـه ړانـده نـاری وهـی چـه رڼـا نشـته
د سبا پـه حـال غـوټۍ د نوبهار زده | د خـزان وهلـی وائـی سـبا نشـته
ستا پـه بـوی چـه هګکی ړانـده بینا شـول | ستا لـه بویـه بـی یعقوبـه اشـنا نشـته
وائی خـار و خـس جـار و کـړه چـه زه درشـم | خـار و خـس خـو بـه هـم زه یم بی ما نشته
هـر سحر سترګی د ګـل پـه اوښـو ډکـی | پـدا بـاغ کښـې بـی ژړلـو خنـدا نشـته

شپږمه نمونه

دریغـه نـور غمونـه لـرې شـوای لـه دلـه | پکښـې غـم د خپـل اشـنا وی تـل تـر تلـه
شـبنم وصـل د ګـل بیا مونـده خمـوش شـو | تـری محرومـه شـوه چـه شـور کانـدی بلبلـه
نـه چه ژبـه دی قلم شوه په مجلس کښې | شـمع تـا چـه د خپـل سـوز قصـه ویلـه
عاشـق هـیڅ د عشـق لـه سـوزه خبـر نـه و | دا لمبـه پـری معشـوقی ولګـو لـه
د فـانوس پـرده کښـې څـراغ کلـه پټیږی | کـه ئـې مـخ پـه پلوپـټ و مالیدلـه
پـه مـا تـم د پروانـه چـه ځـان ئـې وسـو | شـمع او پـر تنـدی بـل کـړ ګرزیدلـه
درسـته شـپه دې پـه مـاتم عبـدالقادر کـړ | نـه بـی غمـه پـه پالنـګ بانـدی څملـه

عبدالقادر خان پخپل شعر کښې تصوفی مضامین هم راوړی او داسی معلومیږی چه پدی خوا کښې هم ښه عمیق معلومات لری یا په بل عبارت د عارفانه سندرو او صوفیانه مزاج خاوند هم دی، دنیا ته هم په کم نظر ګوری او د زاهد په مقابل کښې د رندانو ملګری دی لکه چه وائي:

د زاهد شرب جدا د رند جدا دی | له ماهی به کله کار د سمندر شی

پدی بیت کښې چه دی کوم مثالونه د زاهد اورند دپاره راوړی معلومیږی چه دی دی دواړو ته په څه نظر ګوری او کوم لورته میل لری – د ده د تصوفی افکارو او صوفیت رنګ له دی شعره هم معلومیږی.

چـه وجـود د ذری شـته هـومره ذره ده | خـو چـه محـوه خپـل وجـود کانـدی افتـاب شـی
د هستـی نـوم هغـه وخـت وربانـدی بـائی | امیختـه چـه لـه محـیط سـره سـیلاب شـی
د عنصـر لـه چـار دیوالـه چـه راووزی | اروبـده لیـده ئـی واړه بـی حجـاب شـی
و هـر لـوری تـه چـه مخ کـا نمونځ ئـې کیږی | چـه قبلـه ئـې دیـار مـخ وروځـی محـراب شـی
پـه ځنبـل د سـترګو ځـی تـر شـرق و غربـه | تـر نظـر د عارفـانو تلـه شـتاب شـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهمندو دوره

رحمان بابا او حمید

د خټکو دوره لا هماغسې په قوت کښې ده او د خوشحال شاعرى په هماغه پوخوالى د ده په زامنو او نمسيانو کښې ځان ښکاره کوى چه ناڅاپه د مهمندو په کورنۍ کښې د شعر او ادب دوه پاخه استاذان او امامان پيدا کېږى چه يو عبدالرحمن بابا او بل ماشوخيل حميد دى، د دوى شعر او شاعرى له پخوا وخته بل راز ايسى او هر يو د پښتو شعر ته نوى رنګ ورکوى، دا رنګونه د پښتو روستيو شاعرانو ته ډېر ښه ښکاره کېږى او کوښښ کوى چه خپل شعر پرى رنګين او ښايسته کړى، يعنى څوك د يوه او څوك دبل شاګردى کوى – دا دوه نومورى او پاخه شاعران په ټولو پښتنو کښې يو عام شهرت پيدا کوى، او لرې نږدې ټول پښتانه ورته په درنه سترګه ګورى.

داسى پښتون به نه وى چه دغه د شعر او ادب مشران به نه پېژنى او نه به ئې ستائى – په ډېرو ادبى محافلو کښې ګورو چه د دوى په شعر او شاعرۍ خبرى کېږى او هر څوك ورسره مخصوصه دلچسپي لرى ځکه چه دا دوه منلى استاذان لکه دوه غټ او روښانه ستورى وړاندې وروسته دنيا ته راغلى او هر يوه له ځانه سره نوى رڼا راوړې ده.

رحمان بابا د پټې خزانې په استناد په ۱۰۴۲ کښې يعنى تر خوشحال خان ختټکه شل کاله وروسته زوکړى او تر ۱۱۱۸ پورى ئې ژوند يقينى دى – د حميد د زوکړى نېټه د پښتانه شعراؤ په وينا په ۱۱۰۰ کښې معلومېږى چه تر ۳۷ کلنۍ پورى ئې ژوند په يقين سره معلوم دى نو دوى دواړه د خټکو د شاعرۍ په عين شور و زور کښې پيدا شويدى او د دوى په مقابل کښې خټکو پياوړى شاعران درلودل، خوشحال خو خپله تر ۱۰۸۰ پورې ژوندى ښکاره کېږى او سړى ويلى شى چه د رحمان بابا د شاعرۍ ابتدا او د ده انتها به سره يو ځاى شوى وى، او که فرضاً د رحمان بابا شاعرى تر خوشحالخان وروسته شروع شوى وى نو په خټکو کښې خو لکه عبدالقادر خان او اشرف خان هجرى او داسى نور ښه ښه شاعران موجود و، او د خوشحال خان د کورنى روستى شاعر عليخان خټك چه تر ۱۱۱۸ پورى ئى د ژوند پته لګېږى د يوې ښې قريحې او قوى شاعرۍ خاوند دى او سړى ويلى شى چه د دغسى پياوړو او پخو شاعرانو په وخت کښې دغسى امتياز او شهرت پيدا کول لکه رحمان بابا او حميد چه ئې لرى څه آسانه کار نه دى – په داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت ډېر قوت په کار دی چه يو شاعر خپل ځان او خپل شعر عام او مشهور و مقبول کړی.
او روستنی شاعران لکه پير محمد کاکړ چه د خپل وخت ممتاز او پوخ شاعر دی د رحمان بابا شاعرۍ ته پداسې نظر وګوري چه د خوشحال تشبيه ورسره وکړي او و وائي:

هېڅ تر شعر د رحمان به ډېر کم نه وی   ومنصف ته د ختك خوشحالخان شعر

دا معلومه ده چه هر څوك چه يو شی له بل سره مشابه کوی نو هغه بل ئی په نظر کښې زيات ښکاری او ښه ورته ايسی- هر کله چه دلته د ختکو او مهمندو د شاعرۍ مقايسه او موازنه مطلب نه دی نو له دی خبرې تېرېږو او د مهمندو د دغو دوو مشهورو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ په لاندينی ډول لږ او ډېر ښيو:
د دوی د شاعرانه فيضان او سپېڅلی نور څخه دېر تياره کورونه رڼا شوي او ډېرو ځايو ته ئې سپينی پلوشی رسېدلي دي.
د دوی ادبی مکتبونه تر اوسه پورې داسې جاری دی چه د تعطيل ورځی او جمعه يا پنجشنبه پکښې هېڅکله نه وی. د دوی د شاعرۍ دوه لوی بحرونه که څه هم څنګ په څنګ او يو ځای بهېږی مګر بيا هم يو غيبی برزخ د دواړو تر مينځ شته چه يو له بله ئې په هر څه کښې بېلوی او هر څوك ئې فرق کولی شی.
د دوی د ادبی ګلزارونو رنګ و بوی له ورامعلوم دی او د سريندو اوازونه ئې هم په ښه شان پېژندل کېږی خو دا پېژندنه د ټولو په نظر کښې يو راز نه ده او هر څوك ئې يو شان نه وينی، دا يو خوب دی چه هر سړی ئې بېل بېل تعبير کوی او ډېرې خواوې لری، سړی چه د ننګرهار او سپين غره ادبی فضا او افق ته ګوری لکه قوس و قزح څو ډوله رنګونه ئې تر سترګو کېږی چه رحمان او حميد پکښی ځان ښکاره کوی مګر دا رنګونه سره له دې چه ښکاره امتياز لری بيا هم يو له بله سره ګډ شوی او تداخل پکښی راغلی دی. دی رنګونو بريد اوسيمه معلومول يا د دې جغرافيې ليکل څه اسانه کار نه دی.
زه به کوښښ وکړم چه د دوی د شعر او ادب نوعيت څه نه څه وښيم مګر زما د اټکل ټال به هم لکه د بوډۍ ټال داسی وی چه يوه هوائی نندارہ به ښلل کېږی ځکه چه دلته ډېر داسی شيان مخی ته راځی چه زه ئې خوند څکم مګر تفصيل ئې نشم کولی.
سړی په ډېرو خوږو او خوندورو شيانو ژبه ټکوی او خواږه يا ښه ورته وائی مګر هر څوك پوهېږی چه ټول خواږه او خوندور شيان يو راز نه دی.
ډېرو شيانو ته سړی سپين يا تور وائی مګر څنګه چه سپين او تور يو له بله فرق لری همدغه راز هر يو پخپل کور کښې هم درجی او مراتب لری چه تفاوت ئې ثابت او محقق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی نو زما تبصره به هر ګوره د یوې نقشې مثال لری چه لوی لوی غرونه او ډك ډك سیندونه به پکښې لکه خطوط داسی ښکاری او یو اجمالی لوری لودن به سړی ته ښئ مګر لوړې ژورې به ئې څوك نه وینی او نه به پکښې د هیوادونو بهار او خزان معلومېږی خو دا به تړول زما نقصان نه وی د موضوع تقاضا به هم پکښې دخل لری.

سړی چه یوی عمومی هنګامې ته غوږ ونیسی یا د دوی دواړو دیوانونو ته له وراګوری داسی معلومېږی لکه چه رحمان بابا یو اخلاقی او لارښوونکی شاعر وی چه خلقو ته د شعر په شپېلۍ او د عشق په نغمه کښې د ژوندانه سمه لار ښئ او د بلبلو په ژبه حکیمانه خبری کوی مګر حمید د ښکلو او نازولو شنو خالو، تورو سترګو، خط و کاکل ته هر ساعت سترګکونه وهی او لکه پتنګ په سوزېدونکی شمع ځان جلیا کوی. رحمان بابا زیات میل عشق پرستۍ ته لری او حمید د حسن پرستۍ بیرغ هسك کړېدی – دی وائی:

د حمید زندګاني د یار په مخ ده ناقصان به ئې ژوندی بولی په سا

مګر رحمان بابا عشق او مینه هغه څه بولی چه باید خپل ژوند هم ورځنی ځار کړی.
ځینی کسان د رحمان بابا او حمید ادبی مکتبونه پدی راز بېلوی چه حمید د نازکخیالی استاد ګڼی او رحمان ته د ساده او خوږی انشا حق ورکوی، یا هغه د جمال اودی د معنی منادی ګڼی، زه دا منم چه د رحمان بابا د عشق قبله له مادی حسن څخه پورته ده او یوازې ښایست یا تش ښکلیتوب د ده مخه نه ده بنده کړی بلکه دی له دی ښایسته او رنګینو پردو هغه خوا هم ځینې تجلیات ګوری او د مینی په صافه هنداره کښې ماورا له حسنه نور شیان هم وینی – د ده عشق او محبت د حسن او سنیګار مولود نه دی بلکه د ده په نزد حسن د عشق په اعتبار نامه چلېږی او په همدغه سکه قدر پیدا کوی.
لکه چه پدې بیتونو کښې دا مطلب په ښه شان څرګندوی:

نــار د عشــق پـــرورش مـــی لـــه عشـــقه هسې نـه چـه د خوبـانو پـه سینګار شـی
هـیڅ موقـوف د معشـوقې پـه حسـن نـه دی د عاشــق خــاطر پخپلــه مینــه ښــاد دی
حسـن واړه د عاشـق پـه عشـق موقـوف دی معشـــوقه کـــه وی جـــوړی کـــه ښــاپېری
عشـق دی دا چـه معشـوقه شـوو عاشـق تـه ښـــه رخســـار د مهرویـــانو پـــه اســـلوب

مګر د دې خبرې معنی دا نه ده چه د رحمان بابا شعر کښې غزلی آهنګ او شعری جاذبه له چا نه کمه ده یا دا چه ده د حسن او ښایست نندارہ نده کړی او د نازکیخالۍ برخه ئې لږه ده. همدارنګه حمید هم یوازی د تش خیال خاوند نه دی بلکه د ننګ و نام

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوره طرفدار او د تن اسانۍ دښمن هم دی – د درس او مکتب دروازی ته ئې هم هلکان را بللي او د يتيمانو اوښکی ئې هم پخپلو لستوڼو پاکی کړيدی، د عشق او مينی دپاره ئی هر راز ذلت ته سر نېولی مګر د طمع ځنځير ئی په غاړه نه دی پری ايښی(۱)[1] د چا مغلواله ئې کله نه ده تېره کړی مګر هېڅ کله ئې له خدايه داسی دروندوالی هم نه دی غوښتی چه په چا باندی بار شی(۲)[2] زه اوس دلته په دی مقاله کښې د دی دواړو نومړو شاعرانو په شعر باندی هغه شان تبصره نشم کولی چه د موضوع حق پوره ادا شی او ټول خصوصيات ئې وښودل شی مګر څه نه څه به ځينو ټکو ته اشاره وکړم چه د دوی د کلام د افادې ډول او هغه کيف چه د دوی په شعر کښې ليدل کيږی تر يوه حده وښودل شی.

لکه چه رحمان بابا پخپله شاعرۍ کښې له عشق او مينی ډېر متاثر دی او هر هر ځای دغه مضمون په راز راز پيرايو کښې ادا کوی، حميد هم د محبت سوز و ګداز ناقراره کړی او په متعددو ځايو کښې له عشق نه فريادونه کوی، يعنی يو د عشق ستاينه کوی او اعلی مرتبه ئې بولی او بل ئې اسمانی تندر او توره بلا ګڼی يا ورځنی په سرو لمبو او غم باندی تعبيرونه کوی چه دغه دی دلته ئې نمونی ښيو.

رحمان بابا او عشق:

دا جهان دی خدای له عشقه پيدا کړی	د جملهٔ و مخلوقاتو پلار دی دا
تر عشق غوره بل څه کار په جهان نشته	تر همه کارونو غوره کار دی دا
که اعلی مرتبه غواړې عاشقی ده	نور همه واړه ادنی دی ادنی مشی
څو د عشق په خمخانه ئې داخل نکړم	پخته نه دی دغه عقل خام زما
عاشقان په عشق کښې واړه سلطانان دی	پدې شهر کښې نيستګار او ناتوان نشته
عشق يو داد دی په عشق باندی له خدايه	هسی نه چه يائی پيری يا ئی پلوری
عشق عاشق له يو هسی پير استاد دی	چه به نه وی بل دا هسی پير استاد
د رحمان په عاشقۍ کښې سترګی وشوې	څوك چه وائې عاشق ړوند دی هغه خوار شه
عشق د نفس له خاصيته منزه دی	کار د سترګو به څوك څه رنګ په دهان کا
و آسمان ته لاس د عقل نه رسيږی	دا خو عشق دی چه په عرش کرسی قدم ږدی
بی د عشقه که مې عيب که مې هنر دی	ما غوځ کړيدی له ځانه بل پيوند
مرتبه که د عشق شی ورته څرګنده	ملايك به واړه وائې چه بشر وای

حميد او عشق:

[1] نور قيدونه واړه سهل دی حميده   خو په غاړه دې د طمع ځنځير مشه
[2] د خسرۍ په څېر سپك ښه يم بی قدره   خدای مې مکړه هسی درونډ چه په چا بار شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـه نـازل شـو د عشـق تنـدر لـه اسـمانه — مـا حميـد د غـم لايـق ورتـه لاس ونيـو
مـا هـم زده چـه عاشـقی تـوره بـلا ده — بـاری تېرلـه دی تـدبيره کـړم تقـدير
چـه د عشـق پـه غـم ابـاد يـم ډېـره شـوی — نـور مـې هـېڅ کلـه ښـادی د وجـود نشـته
پـه ځـوانۍ د عشـق غمونـو حميـد زوړ کـړ — بـی مـدې ئـې ږيـره سـپينه شـوه ملاغبرګـه
کاميـابی پـه عشـق کښـې نشـته زړه چـول دی — هـر نفـس پـه تشـه تشـه تمنـا
رسـتمان د صـبر زهـد سـتا پـه عشـق کښـې — نخـول شـی در پـه در لکـه بيـزو
عاشـقی بـه ئـې آخـر تـر ښـی سـپك کـړی — کـه وی دروند تـر کـوه قافـه تـول د چـا
د عشـق بـار چـه اسـمان ځمکـی سـاهه نشـو — تـا پـه کـوم قـوت سـاهه کوتـاه انديشـه
لکـه لـوبی هلکـان پـه ليونـو کـا — عشـق مـی هسـی مسـخره کـړ عقـل و هـوش
هـر سـاعت لکـه خليـل پـه عاشـقی کښـې — تماشـه کـړم د ګلـزار پـه سـرو لمبـو کښـې
هسـې زه د ځـان پـه غوښـو عشـق اختـه کـړم — لکـه نـا خيـږی لـه ځانـه د پمـن لاس
عشـق د بـوری د بـدنامی کـار راوکـړ — لاس پـه خولـه ايښـی ژړا کـړم شـب و روز
پـه راسـتۍ مـی د خپـل عشـق هسـی بـاور دی — چـه همـدم بـه يـم لـه ښـکلو پـس لـه مرګـه
څـه فسـاد وسـتا پـه خـاورو کښـې حميـده — چـه د مينـی پـه کيميـا هـم سـره زر نشـوه
څـه کيميـا د عاشـقۍ پـه لاس درکـړی — چـه دی وينم پـه خـواری کښـې مغـرور هسـې
يـا د ښـکليو د پـاوليو شـرنګهار دی — يـا د عشـق د لېونيـو د ځنځيـر
هنګامـه د مينـی ګرمـه ده ترحسـنه — د مجنـون د درګـدا شـه ليلـی مشـه
د حميـد زنـدګانی د يـار پـه مـخ ده — ناقصـان بـه ئـې ژونـدی بـولی پـه سـاه

د دی څو بيتو څخه ښائي چه د رحمان بابا او حميد د عشق رنګ او ډول څه نه څه څرګند شوی وی او دا معلومه شوی وی چه دواړه د شعر په محفل کښې د عشق سرينده غږوی مګر هغه پکښې د خوشحالی اودی پکښې د غم سندرې وائي – دی د عشق او مينی مرور اشنا او هغه پخلا معلومېږی يعنی د هغه د خوشبينی جنبه قوی ده او د ده د شکايت هنګامه ډېره زوروره ده.

دا فيصله د يوه عمومی نظر نتيجه ده که څوك د دوی دواړو يو يو بيت له نظر لاندی ونيسی ښائي چه د رحمان بابا په اشعارو کښې هم د شکايت يو نيم بيت پيدا کړی لکه:

اشنائی توره بلا ده اشنا مشی — جدائی به دی فنا کړی فنا مشی

او د حميد په ديوان کښې هم ځينی بيتونه وموبی چه د عشق ستاينه او کيميا توب ورځنی څرګند شی مګر په عمومی صورت همدغه راز ايسی لکه چه اشاره ورته وشوه.

څه شی چه د حميد په شاعرۍ کښې ډېر زيات ترسترګو کېږی هغه د خط کلمه ده چه اصلاً د فارسی ادب مهم عنصر دی او هلته په راز راز پيرايو کښې ادا شوېده مګر حميد

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم د پښتو ادب خصوصیت ته نه دی کتلی او دا پردی مضمون ئې پخپلو اشعارو کښې دومره اړولی را اړولی دی چه د ده د شاعریت مهم غړی ورته ویلی شو او دلته ئې ځینې نمونې ښیو:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز
چه ئې کم کړ ستا حسن کبر و ناز

په نو خطو پسې تللی زړه موند نشی
هغه ورك شو چه په شپه داور په سوی لاړ

چه مې ولیده په مخ د دل ارام خط
بیا مونده له ازادی نه ما غلام خط

د اشنا د مخ د خط هیبت مې وخوړ
چه مې ولید په شرابو کښې د جام خط

د بهار او ریځی نه وی بې بارانه
په رښتیا کا د بوسی زیری پیغام خط

د مقصود د رمې ونه لیده تیاره شوه
صبحدم د یار د مخ کړ راته شام خط

د خط خیال مې له سره تلونی نه دی
که سایه پری د هما شی برابره

چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم
مشغولا را څخه پاته د کتاب شوه

ځکه زه کوم اسره د یارو خط ته
روانیږی مشکل متن په حاشو

هومره ښه دې خال و خط راسره وکړه
چه راوې ایستم له اوره په اغزو

زر په زر به ئې سیاهی د خط پښیمان کا
دا د مخ په روښنائی باندی مغرور

خدایه خط د یار له مخه لرې لری
په اسلام باندی برمشه لاس د کفر

هغه مخ چه مې کعبه وه د دوه سترګو
مسلط که باندی خط مو اس د کفر

لا که مخ له خال و خط آب و تاب ډېر
ولی تاب وی دا وریځی د افتاب ډېر

د تور خط لیکه ئې ګډه په سپین مخ شوه
تور او سپین زما د سترګو شو پدا ګډ

دارموز کا د یار خط په ماته ژبه
چه خوږه کړه نن ساعت هر چا ته ژبه

د اشنا له خال و خطه معلومیږی
چه حمید به مسافر د هندوستان شی

لګی لا د خط په وخت د یار عتاب سخت
وی د شپې باد و باران سیل وسیلاب سخت

د نو خطو درشتی زما اشتی ده
په اغزن بوټی ارام کا عندلیب زما

څه به خوب کوم د یار د خط له غمه
چه اغزی مې په لیمو کښې غړوی

هسی شپه د یار د خط را باندی راغله
چه هرګز به تر قیامته سحر نشی

خال و خط ئې هسې چارې په مخ وکړی
لکه ګل شی پښو لاندی دهاتیانو

سپیلنی غوندی په اور د نو خط حسن
سر تر پایه سره لمبه شم شنه لوخړه

دائې خط نشو نما کاندی له مخه
که نری نری لوګی ځی له چراغه

خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې
وائې غلبن په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

له دغو څو بیتو څخه دومره پته لګیږي چه حمید د فارسی شاعری له تاثیر لاندې ډېر زیات راغلی دی او دپښتو د شاعری خصوصیت ئې لږ څه بایللی دی د همدې لامله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینی ځایونه ئی تخیل هم فارسی رنګ لری او ځینی فارسی مصطلحات ئی هم په کلام کښې لیدل کیږی چه یو څو نمونې ئې دا دي:

که حمید د زنخدان له غمه ژاړی	په کوهی کښې اویزان دی نه دی ګرم
که مې تا د مرګ سلا نه ده ورکړی	زنخدان دی راته کینی ګور په څه
چه ئی ستا د تنګی خولی تصور واخست	په دی فکر کښې غنچه شوه په زړه تنګه
دا زما په سرو قد د قد له شرمه	فلك ودریده سرکوزی خمیده
چه خندا دی کیند کوهیِ په زنخدان کښې	ما هاله پکښې لیده خپل پرېواته
وایم پرېوتم وسل ګزو کوهی ته	چه په یاد راته د ښکلو زنخدان شی
چه دا ستا چاه زنخ ته نه رسیږی	د کم عمر رسن څه کوم بی تا

دلته باید څوك دا ګمان ونکړي چه زه د ده هر بیت چه نازك خیالی پکښې وی د فارسی ادب اغیزه بولم یا دا وایم چه په پښتو اشعارو کښې بیخی تخیل نشته او نازکخیالی پکښې نه ځائیږی – زه به تاسی ته د پښتو په عام ادب او لنډیو کښې هم نازکخیالی وښیم چه څوك ورته د فارسی اغیزه ونشي ویلی او د پښتو خپل مال ئې وبولي لکه:

په ګودر سور سالو ښکاره شو ما وی دې تورو اوبو اور واخست مینه

حمید هم ځینی بیتونه لری چه هغه د ده خپل تخیل دی او پر دی رنګ نلری لکه دا بیتونه:

لکه سر د پسه په اورغاښونه سپین کا	هسی ما لره له غمه خندا راغله
د اشنا د منګوری زلفو په خیال کښې	موی په موی رابانـدی زهر د منګورځی

زما مقصد له فارسی تخیل څخه هغه تخیل دی چه په فارسی ادب کښې ئې د ضرب المثل حیث پیدا کړی دی او د فارسی د ټولو شاعرانو مشترك مال ګرزېدلی دی لکه د حمید پدی بیت کښې ئې چه ګورو:

د هوسیِ په ښکر برات زما د مطلب شو هوسیِ زه نشم نیوی د پښو په دو

دلته که څه هم د فارسی دا مخصوص مضمون (برات عاشقان بر شاخ آهو) ډېر ښه ادا شویدی ځکه چه پدی ځای کښې دا مضمون یو مخصوص لطف هم لری چه (برات) نامی د حمید محبوب او معشوق هم و، او په همدغه سبب پکښې یوه ښه تلمیح هم شته مګر بیا هم د یوه پښتانه شاعر د ستاینی موجب نشی کیدی او د حمید دپاره ئې عیب

(c) ketabton.com: The Digital Library

بولو که څه هم د نورو دپاره حسن دی. حمید په همدغه سبب چه فارسی ادب لږ څه د ده د خولی خوند بل راز کړی دی ځینې داسی بیتونه ئې خولی ته ورغلی دی چه هغه د پښتو د عمومی صفت منافی بلل کیږی او د نورو پښتنو شاعرانو په کلام کښې دومره ډیر نه لیدل کیږی لکه دا څو بیتونه:

بیهوده مې ځان شمېره د یار له پیسو — چه لایق په دغه شمار کښې نه وه نشو
دا خطاب د پادشاهی د سلطانی دی — چه یار وبولی حمید د اسپی په اسم
د حمید په څېر به ځان د ښکلو پسی کړی — که څوك بیا مومی د عشق کمینه فیض
په سړو کښې به ځان هومره حساب نکړم — څو حساب نشم د یار د دریه سپیو کښې
ستا د در د سپیو قدر مې بیا نه موند — که هر څو مې درته ځان کړ کمینه
چه سپی توب د عاشقی راخخه نه ځی — ځکه شم باله شاړه په تو په چخه
دا سپی توب دی زما خوښ ترسړیتوبه — که په مینه کښې هر څوسړی سپی کېږی

برسېره پدی چه فارسی ذوق د ده په دیوان کښې دغه راز د عزت النفس منافی بیتونه پیدا کړی دی ځینې داسی بیتونه ئې هم د ده له قریحی زیږولی دی چه لکه د فارسی ځینی تخیلی بیتونه له واقعیت او حقیقت څخه ډېر لری وی چه دغه راز بیتونه د پښتو په ادب کښې بل راز ایسی او د پښتو په ذوق هم چندان ښه نه لګی وګورئ حمید په یوه ځای کښې وائې:

زلزله د یار د خط د راتلو کوره — نړوی مې په تندی آسمان د مشکو
چه اوریځ د یار د خط په خاطر راشی — اوروی مې ترلیمو باران د مشکو

دا بیتونه علاوه پر دی چه د وقوعیت په لحاظ پری اعتراض کیدی شی د شعری تناسب په اعتبار هم د انتقاد وړ دی ځکه چه د مشکو اسمان د خط زلزله او بیا هغه مفهوم چه دی ئې له دی دوو مصروعو څخه اخلی څو رازه نواقص لری، همدارنګه د اوښکو باران ته د مشکو باران ویل هم یوه نوی خبره ده ...

په یوه بل ځای کښې وائي:

خال و خط ئې هسی چاری په مخ وکړی — لکه ګل شی پښو لاندې د هاتیانو

دلته که خط د هاتی مثال پیدا کړی شی او مخ لکه ګل د دغه تور هاتی له پښو لاندی وګڼو نو د یوې بعیدی تشبیه په سبب څه اړخ ورسره لګوی مګر خال ته هېڅکله دا نشو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویلی ځکه چه هغه لا د مخ ښایست او ښه ښکاره کیدو سبب ګرزی نو خال پدی بیت کښې خوشی په خوشی د خط په ډب کښې ولاړ دغه راز شیان نور هم له فارسی نه پښتو ته راغلی دی چه د حمید په اشعارو کښې له رحمان بابا او نورو شاعرانو څخه زیات تر ستر ګو کیږی.

رحمان بابا هم یو نیم ځای خط یاد کړیدی او د فارسی ادب اغیزه ئې په کلام کښې په هغه اندازه چه ګڼون او اجتماع تقاضا کوی لیدل کیږی مګر د حمید پکښې کوډې ولاړی دی او د ده د نازکخیالۍ بوده یا تنسته ئې بللی شو.

د حمید ډیر بیتونه مو د خط په باب کښې واوریدل اوس د رحمان بابا یو بیت هم واورئ:

په رخسار چه دې د خط غبار څرګند شو   سربلنده شوه فرقه د خاکسارانو

که مو په یاد وی حمید هم دغسی یو بیت لری چه د مضمون په لحاظ همدغه بیت ته ډیر نزدی دی خو شاعریت ئې کمزوری دی ځکه چه هغه ښکاره او په ډانګ پیلی خپل معشوق ته وائي:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز   چه ئې کم کړ ستا د حسن کبر و ناز

مګر رحمان بابا په هغه ژبه چه د شعر او ادب تقاضا ده همدغه مطلب ادا کوی او یوازی د حسن او ناز کمیدل لا څه چه د محبوب خاکسارۍ ته هم یو شاعرانه اشارت کوی او په مقابل کښې ئې خپله سربلندی ښئې مګر خپل مناسبت ورسره په ښه شان ساتی او په عین حال کښې د خط تشبیه له غبار سره او بیا د خاکسارۍ مفهوم پکښې پیدا کول پوره شعری کیف لري.

په یوه بل ځای کښې هم د رحمان بابا خط و خال ته پدی راز ګوری:

ستا د مخ په ورق باندی خط و خال دی   د مصحف په صحیفو باندی اعراب

پدی بیت کښې د خط و خال تشبیه د مصحف له اعرابونو سره شویده او پخپله مخ لکه د مصحف پاڼه ګڼل شویده مګر حمید پخپل یوه بیت کښې ورته د کتاب د حاشو نسبت کوی او وائي:

ځکه زه کوم اسره د یار و خط ته   روانیږی مشکل متن په حاشو

پدی کښې هیڅ شك نشته چه حمید هم پدې ځای کښې د رحمان بابا مطلب ادا کړیدی خو هغه کیف او لطف چه د مصحف او اعراب په کلمه کښې مومو په متن او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاشیو کښې ئی نه وینو ځکه چه د مخ تشبیه له مصحف سره نسبت متن ته زیات مناسبت لری او یوه ښه تخیل هم سړی ته پیدا کوی همدارنګه کله کله رحمان بابا چاه زنخدان هم یاد کړیدی لکه:

خوند د لبو او د چاه زنخدان ئې   راشه ګوره زمزم دا دی کوثر دا دی

مګر حمید ورځنی سل ګزه کوهی جوړ کړی او خپل قبر ئې هم پکښې لیدلی دی.
سړی چه د رحمان بابا او حمید شاعرۍ ته ښه ځیر شی داسی معلومیږی چه حمید کله کله په پخپلو مضامینو او سخرو غوټو کښې هم شعر او شاعری لټوی مګر رحمان بابا یوازې په ساده بیان کښې شعری سحر پیدا کړیدی او هېڅکله داسی نه کوی چه د خط له وریځې څخه د مشکو بارانونه و اوروی یا د خط د زلزلی په اثر کښې د مشکو اسمان و نړوی – له خط نه هاتیان هم کله نه جوړوی او د هوسی په ښکر براتونه هم نه لیکی مګر حمید اسمان ته د شعر ځینه ایښی ده(۱)[3] او همدومره پاته دی چه د غم له زنګانه سر راپورته کړی او پورته ورخېژی خو زما په ګمان چه همدغسی مغموم ورختلی دی او د فلك په مانۍ کښې ئې هم د غم اورونه بل کړیدی لکه چه پخپله وائې:

چه بلېږی پکښې اور زما د آه   څه به نه وی د فلك مانۍ سیاه

د همدی لامله خپل اشنا ته هم له پاسه دا راز پیغام استوي:

سر ټرونی نوې میاشت تر سر جار باسی   د هر ښکلی درد په سر دی ستا له درده

هغه وخت چه د خپل صنم په مخ د خط لیکه شاوخوا ګوری نو هم سمدلاسه وائي:
خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې   دائی غابښ په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

د اسمان شفق هم د خپل زخمی زړګی د سمال بولی چه په همدغه اسمانی سیر کښې ورځخه لوېدلی او هلته پاته شویدی لکه چه پخپله وائي:

ناخبره خلق ئې ولی شفق بولی   دا زما د زړه له زخم د سمال پرېووت

نو څنګه چه په فارسی کښې بیدل پخپله شاعری کښې په یو سخته لاره روان دی چه غرونه او پېچو می پکښې زښت ډېر دي حمید هم کله کله په لوړو مضمونو پسی د اسمان په څنډوګرزی او له عامې سطحې ډېر ډېر پورته کېږی مګر رحمان بابا پخپله مسله ناست

---

(۱)و اسمان ته به د شعر ځینی کښېږدی
که حمید د غم له سره زنګون وکیښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د اسمان راښه ستوری ئې په لمن کښې لکه مرغلري را توئېږی: دی ورځنی د لویو او وړو دپاره ښایسته امیلونه جوړوی او د خپلو نمسیانو په غاړه کښې ئې اچوی.

نو د حمید د شاعرۍ زور او قوت اغلباً په تکلفی او پېچیده مضامینو کښې ګورو او زیاته پهلوانی ئی هم په همدغه تشبیهاتو او استعاراتو کښې وینو مګر د رحمان بابا په شعر کښې یو بل راز کیف ممو چه هغه د ده په ساده انشا کښې د شعر پرښتو اغږلی دی او په هېڅ راز تکلف نه دی بنا – د همدی لامله کله سړی د ده په ځینی اشعارو کښې یو ډول خوند او خوږوالی ځکی چه هلته د تشبیه یا استعاری غازه هېڅ نه لیدل کېږی او څه تخیل هم پکښې نه وی لکه پدی بیتو کښې:

که یوځله مې دی زلف په لاس کښېوزی — یو وښته به دی په درست جهان ورنکړم
خودی ونه وینم سترګی که خدای کاندی — عزرائیل لره به هومره ځان ورنکړم
په رحمان باندی د لبو مې حرام دی — څو د خپلو وینو جام تاوان ورنکړم

د رحمان بابا په دیوان کښې دغه راز ډېر بیتونه موندلی شو چه لکه اصلي مرغلي له ځانه یوه اصلی رڼا لری او د خپل ساده جوهر په لحاظ هر چا ته ښکلی او ښایسته ښکاری وګورئ! دا بیت:

څه اثر به ئې د عقل وی په سر کښې — د هغو په سر چه کښېنی نباپېری

خومره ساده کیف لری چه هېڅکله ئې سړی په یوه تکلفی او پېچیده مضمون کښې نه مومی.

څوک چه د رحمان بابا په دیوان کښې مطالعه لری هغه به دا ومنی چه د ده ساده انشا یو دا راز خوند او کیف لری چه هغه هېڅکله په مصنوعی اشعارو او شعری صنایو کښې نشو موندلی دا اقتدار خدای یوازی رحمان بابا ته ورکړی دی چه ډېر پېچیده او ګران مضمونونه دومره ساده او اسانه کړی چه خاص و عام هر څوک پرې وپوهېږی او خوند ورځنی واخلی – دی ډېر ځله په یوه غزل کښې د عشق مرموز کیفیتونه، د ژوندانه پټه فلسفه او شاعرانه نازک خیالات داسې یو ځای کوی چه یو ډېر ساده او روان خوندور شعر ورځنی جوړېږی.

د نمونی په ډول ئی دا څو بیتونه وګورئ:

که په ګنج د شهاهی فخر شهریار کا — عاشقان ئې د دلبرو په رخسار کا
خرقه پوشو په خرقه کښې دی موندلی — هغه حظ چه په دنیا کښې دنیا دا کار
پتنګانو لره خدای ورکړ په اور کښې — هغه عیش چه ئې بلبلی په ګلزار کا
یار د ناز له خوبه پاڅی پسی ګرزی — چه فلک د عاشقانو بخت بیدار کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمه شپه ئې یار تر سره پوری کښنې   لکه شمع چه څوك بله په مزار کا
د مستۍ د هوښیاری یون ښه څرګندوی   په هر چا کښې چه څه وی هسی رفتار کا
د بلبلو نغمه زاغ کولی نشی   هر سرود اواز په طور د خپل تار کا

د حمید د شاعرۍ رنګ به هم د ده له اشعارو ځخه څه نه څه معلوم شوی وی چه دا د عشق او مینی په لمبو سوی او ستی شاعر بی له سوز او ګدازه نور څه نه خوښوی او بل راز ژوندون هېڅکله له خدایه نه غواړی د همدی لامله د خپل دیوان شروع په دی ډول کوی:

الهی د محبت سوز و ګداز را   په دا اور کښې د سهی سمندر ساز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو   پروانه لره په اور زما ګداز را

څنګه چه دی د خپل دیوان په آغاز کښې خپله خط مشی ښئ او له لویه خدایه د یوه سوزان عشق آرزو کوی تر آخره پوری د ده په زړه کښې دا لمبه نه سړېږی او هر ځای همداغه سوال کوی:

چه دی نوم په غوږو واروم سره لمبه شم   هومره سوز را کښې پیدا کړی زما ربه

د همدې لامله په هر ځای کښې چه د مینی او عشق خبره یادیږی د ده په مخکښې سری لمبی جلوه کوی او د سوز ګداز منظری ئې سترګوته دریږی او په ډول ډول پیرایو کښې وائی:

له حجابه ئې جلوه هسې جمال کا   لکه سره لمبه چه خېژی له تنوره
زه د شمع په څېر اور په تندی بل کړم   ته د صبح په څېر خاندی له غروره
هر ساعت لکه خلیل په عاشقی کښې   تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره   هسی زه مومم له تا سوز و ګداز
شومی سوز لکه د شمع دل افروز   په ژړا مې ځکه نه ځی د زړه سوز
هسې یم په درد و غم کښې د دلبر خوښ   لکه اوسی په سره اور کښې سمندر خوښ
همه عمر ولاړ ښه یم په سره اور کښې   نه بی یاره د شاهۍ په شر و شور کښې
سری لمبې ستی سهی په صورت باندی   سهېدی نشی بی یاره په پیغور کښې
چه څراغ د یار د مخ راته بل نه وی   زه په ګور کښې ګڼم خپل سر په دا کور کښې
د حمید د زړه رڼا په ښکلی مخ ده   په دا کور کښې نشته بله بله شمع

نو دغه سپېڅلی اور چه هر وخت د ده د زړه په کوه طور کښې بلیږی او د ده مخه رڼا کوی د هر راز ستایلو او نمانځلو حق لری ځکه چه همدغه اور د شعر او انسانی مینی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساه ده چه د انسان د زړه په فانوس کښې رڼا کوی او بشر ته د سعادت لوری او لاره ښئ– د ده له همدی اور څخه د شعر او شاعرۍ ډېرې ډیوې هرېخواته بلې شویدی او ډېرو خونو ته ئې رڼا رسېدلې ده.

دغه سوز وګداز چه حمید ئې له خدایه غواړی او لکه پتنګ ورپسی شمع او ډیوې لټوی د انسان ازلی برخه ده او د انسانیت په دنیا کښې ډېر لوړ قیمت لری.

دا جذبه باید شاعران وروزی او دا هنګامه همدغسی ګرمه وساتی لکه چه حمید ساتلې ده ځکه چه شعر د همدغه احساس د ویښولو او پالنې دپاره دنیا ته راغلی دی او د زړونو اصلاح هم په همدغه دوا باندی کېږی – یو رښتیانی او فطری شاعر باید په دنیا کښې بې له مینی او حسن څخه بل حقیقت ته قایل نشی او نور څه ونه پېژنی لکه چه حمید وائی:

یا د ښکلو دپاولیو شرنګهار دی　　　　یا د عشق د لېونیو د ځنځیر

مګر پدی دواړو کښې هم د عشق او مینې حق مقدم ګڼې او په حسن باندې ډېره ترجیح ورکوی لکه چه په یوه بل ځای کښې وائي:

هنګامه د مینی ګرمه ده تر حسنه　　　　د مجنون د درګدا شه لیلی مشه

نو ویلی شو چه حمید د شعر او شاعرۍ په مقام کښې د یوه پاخه استاذ ځای لری ځکه چه ده د شعر اصلی او اساسی راز ډېر ښه پېژندلی دی او حق لری چه د یوه نوی مکتب او سبك استاذ ورته وواېو.

وروسته تر دی لږی ډېری معرفې اوس د دی دواړو منلو او مشهورو شاعرانو د شعر نمونې وګورئ:

<u>رحمان بابا:</u>

لمړۍ نمونه

بیـا دی نـوی شـراب څکلـی دی پـوهېږم　　　　پـه رخسـار دې ګـل کرلـی دی پـوهېږم
کـه هـزار ځلـه لاس سـره کـړی پـه تکریـزو　　　　تـا زمـا پـه وینـو وللـی دی پـوهېږم
معرکـه زمـا د مـرګ نـه ده نـوڅـه ده　　　　رقیبـان چـه دی بللـی دی پـوهېږم
څـه حاجـت دی چـه دی خـط پـه ملا لـولم　　　　چـه زمـا پـه بـاب دی ښـکلی دی پـوهېږم
رقیبـان چـه دا تېـری پـه رحمـان کانـدی　　　　تـا پخـوا پـوری نیـولی دی پـوهېږم

دوهمه نمونه

زه دا هسـې لېـونی او مجنـون چـا کـړم؟　　　　لـه رواج اولـه رسـومه بیـرون چـا کـړم؟
نـه پـوهېږم چـه دا هسـې چـاری څـوك کـا؟　　　　لیـونی د خپـل نګـاه پـه افسـون چـا کـړم؟
کـومې سـترګی کـوم بانـه کومـه غمـزه ده؟　　　　ډوب شـهید غونـدی پـه خـاك اوپـه خـون چـا کـړم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

توان توفیق چه د فتنو را ځخه نه ؤ — په فتنې د تورو سترګو مفتون چا کړم؟
رحمان هېڅ له خپله ځانه خبر نه یم — چه دا هسې رنګ زبون او محزون چا کړم

دریمه نمونه

ستا د عشق حرفونو تور نه دی ګلګون دی — هم په دا چه نوشته په جګر خون دی
تش به نه شی هغه خم د عشق له میو — چه ئې خاوری د فرهاد او د مجنون دی
مقتولان ستا د غمزو دی لاله نه دی — چه په سره کفن له خاورو را بیرون دی
چه بهائې د ځلمیو ځخه نشته — جونه نه دی جوړګنجونه د قارون دی
بادشاهان به په یودم کښې ګدایان کا — ما لیدلی فسادونه د ګردون دی
د رحمان د زړه خوناب مګر قبول شه — چه مخونه د دلبرو پری ګلګون دی

څلورمه نمونه

ستا د مینی ګوهر نشته په هر آب کښې — مګر بیا موند شی د اوښو په دریاب کښې
که ته وینی زما پټی ځکی دلبرې — رنګ د لبو دی ګواه دی پدا باب کښې
په هر ځای چه ستا د لبو نوم آغاز شی — د لاله ؤ باران اوری په حباب کښې
زه حیران دا ستا د وروځو د تور خال یم — کافر څه رنګه سجده کاندی محراب کښې
ګل له ډېری باریکۍ په شبنم خور شی — نازك زړونه بدوی په صاف جواب کښې
د بهار په ګلو اوری بارانونه — د څڅوبکی طاقت نشته په حباب کښې

پنځمه نمونه

زه د یار په دردو غم کښې شادمان یم — لکه ګل د پریشانۍ په وخت خندان یم
یو وینسته مې د صورت بې عشقه نه دی — خوکیدار پخپل نفس د خپل کاروان یم
د کاملې عقیدې له برکته — د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
روښنائی مې په طلب کښې شوه حاصله — شپه او ورځ لکه افتاب په لار روان یم
دلبرانو ته خاك تر تلی لاندې — د دې نور جهان په سر لکه اسمان یم
چه د یار په دیدن سر او مال ښندمه — خلقو واوری زه هغه عبدالرحمن یم

شپږمه نمونه

که مې خوك په فقیری شمیری فقیر یم — که مې خوك په امیری شمیری امیر یم
د دلبرو صدقې لره ئې غواړم — هسې نه چه په دنیا پسې زهیر یم
هم پند اخلم هم پند وایمه هر چا ته — زه د ځینو یم مرید د ځینو پیر یم
په هجران کښې د وصال خیال را سره وی — په زندان کښې له یوسف سره اسیر یم
په خندا کښې مې ژړا ده لکه شمع — له عالم پټ پنهان د ځان په ویر یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادی تر دا په هور ته بله نشته
چه بندی د یار د زلفو په ځنځیر یم

همیشه په غوږ ناری د هجران اورم
رحمٰن ځکه د خپل یار مخ ته په ځیر یم

حمید ماشو خیل:

لمړۍ نمونه

له حیا دی آئینه په مخ کښې آب شوه
په فراق دی ګونه زیړه د افتاب شوه

ورځ په ورځ ئې روښنائی د مخ زیاتیږی
نوی میاشت چه دی روانه په رکاب شوه

چه ئې ګل دا ستا د مخ په ګریوان کښیښود
شګوفه د زړه په وینو کښې غرقاب شوه

بیا به ولګوی اور د چا په خونه
چه له قهره ئې سمن بشره ګلاب شوه

چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم
څه عجب که د هغو سینه کباب شوه

ته چه توره تېروی د مخ پوهیږم
مقرره شهید ګی زما په باب شوه

ستا د غم له ډېرو اوښکو چه تل ژاړم
د حمید خونه په مخکښې د سیلاب شوه

دوهمه نمونه

ارزومند د یاد درد و دوا مشه
بیګانه د خپلو مینځ لره رامشه

هنګامه د مینې ګرمه ده تر حسنه
د مجنون د درګدا شه لیلی مشه

که بانو دی د نګار تول تېره غشی
یو زما د زړه له نښې خطا مشه

که بلا په عشق کښې ډیری دی ناصحه
دا بلا واړه په ما شه په تا مشه

بی له غمه د عشق هر غم ضرر کاندی
څوك له خوا د آهو چشمو جدا مشه

هیڅ دی دم وربانـدی نه لګی ناصحه
دا حمید بلا وهلی ملا مشه

دریمه نمونه

که په مینه کښې مې سر د دلارام ولاړ
د لکونو په سودا می یو جدام ولاړ

چه مې ولید کفرستان د تورو زلفو
عقل و هوش مې له خاطره د اسلام ولاړ

څله نه ژاړم غنچې غوندی سرې سترګی
چه له غېږی مې وصا ل د ګل اندام ولاړ

چه مې نه مونده وصال د دلبرانو
وجنت وته مې فکر له ناکام ولاړ

چه می زړه د ترکو وصل په سر غواړی
په سپورمۍ پسی هلك سرته د بام ولاړ

څلورمه نمونه

چه دی نکرم په نیکیو ننګ و نام لور
په دوه چومه دی د ختو مشه بام لور

زیات و کم تر خپله قدره قدم ږده
د مرغه په اندازه غوروه دام لور

د مجلس د اهل دلو لوئی مکړه
د قران په نزدیك نشی اخست ګام لور

(c) ketabton.com: The Digital Library

استغنا له خلقو نښه د کمال ده　　　د صاحب په څنګ کښې نه دری غلام لوړ
چه په پوزه ئې پېزوان نه وی د طمع　　　د هغو خلقو ګردن بویه مدام لوړ

پنځمه نمونه

څو به خوری پردی مالونه په ستم　　　یوه ورځ به دی په نس کښې شی اړم
د مظلوم د مال روټی خپله بوټی خوری　　　مشه هېڅ په دا خوراك خوښ و خرم
زمانی دی ډېر مزری هسی خوار کړی　　　چه وهلی اوس پیشو ته نشی دم
چېری نشی دهاتی تر پښو لاندې　　　په عاجز مچ و مېږی مه ږده قدم
د یوه تن اندامونه دی ښیشکه　　　لوی هلك بنی ادم په صورت سم
ته هم هېڅ له پرښتی زوکړی نه ئې　　　چه چارپای بولی دا نور بنی آدم
آدم زاد دی د یوی ونی ښاخونه　　　چېرته ته ښاخ د زعفران شوی نور شړشم
آئینه د زنګون ونیسی و مخ ته　　　پکښې وګوره احوال د جام جم
د انصاف وروښنائی وته را ووزه　　　پرېږده زیست د خود بینی په تور تم
که امسائی د موسی بولی وګړی　　　ښائی نن ساعت حمیده ستا قلم

شپږمه نمونه

ربه زړه د رقیب نرم په احسان کړی　　　دا هندو را باندې څه خو مسلمان کړی
زما صبر تېره توره کړی په عشق کښې　　　رقیبان وربانديې غوڅ پخپل ګمان کړی
چه خاطر د آهو چشمو پری وحشت خوری　　　هغه واړه ودانی زما دامان کړی
اور زما د دین دنیا په کور کړه پوری　　　خومی عذر په عزت د عشق مهمان کړی
چه روښان د یار د مخ په ډیوه نه وی　　　وران زما د زندګۍ خان ومان کړی
یا زمان د یار د وصل کړی رانوی　　　یامی عمر په هجران کښې یو زمان کړی

ګوره نن په ځیر ځیر مخ د یار حمیده
چه سبا ورپسی لاس مږی ارمان کړی

اومه نمونه

ټول دې مشه په زرګونو زر و سیم　　　چه ته یو کو کوری خورې پکښې یا نیم
تش په توره لکه مار په پردو زرو　　　پیچ و تاب خوری بر ناحقه شوم لئیم
د هغه لستونی لاس ید بیضا وي　　　چه پرې وچې کاندی اوښې د یتیم
دوست په دوست د دې دنیا که هسې چارې　　　چه یې نکه هیڅ غلیم په بل غلیم
تر نا داره دارنده سړی حریص دی　　　اور د خس په قدر زور که له قدیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر گدایه سر درد د پادشاه ډیر دی — هغه غم که د گلیم دا د اقلیم
نفس په بدو درته پند که زه په نیکو — د قارون په نغوته ځئ‌ې که د کلیم؟
وراندې ستا رضا نیکي کړ که بدي کړی — دغه لار ده د جنت دا د جحیم

چه غنچه یې د حمید د خاطر وا کړه
پرې له کوم لوری را والوت دا نسیم

وروسته تر دې چه د دې دوه نومورو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ او ډول څه نه څه در معلوم شو اوس د دوی د شخصیت صبغه لږ څه څرګندوو.

<u>رحمان بابا څوك و؟:</u>

وائی چه د خیبر او تیرا له غرونو هغه خوا د پیښور په بادر کلي کښې یو پښتون فقیر اوسېده چه خبرې ئې شعر او شعر ئې حکمت و. دا فقیر د مهمندو د کورنۍ لوی افتخار د عبدالستار ځوی عبدالرحمن ؤ چه ټولو پښتنو په بابا توب ومانه او کوم نوم چه احمد شاه بابا په سلطنت کښې پیدا کړ ده په فقیرۍ او ملنګی کښې بیاموند.

رحمان بابا هغه څوك ؤ چه د غفلت له خوبه د بلبلو په اذان را ویښ شو او د زړه مراقبه ئې د ګلو له غنچو او غوټیو زده کړه . دی هغه عارف قلندر و، چه د ریا خرقه ئې هېڅکله نه وه اغوستی او له کوړ پټکی لاندی به سم ګرزېده(۱)[4] په زړه کښې ئې د پاك خدای د مقدس عشق لمبی بلی وی او له ژبی ئې سوزان شعرونه راوتل.

هغه خوندونه چه دنیا داران ئې د ټولې دنیا په نازو نعمت کښې نه مومی ده پخپله بی ریا خرقه کښې موندل(۲)[5] کوم افتخار چه شاهان ئې په شاهي ګنجونو کوی ده د لبرو په رخسار کاوه.

(۳)[6] د دوهی په غاړه ناست و مکر د خپلی کاملې عقیدی له برکته شاه جهان او د پښتو ژبې عالمګیر وو.(۴)[7] د زمانې اورنګ ئې خپل غلام باله(۵)[8] او دغسی ډېر د جاه و جلال خاوندان ئې له منصور غوندی نداف څخه قربانول(۶)[9]. پادشاهانو د دنیا قصرونه آبادول او د ه د عشق عمارتونو بنیاد ایښوده.

---

[1]: دریا خرقه خدای نکړه ورپه غاړه — رحان کوړ پټکی تړلی قلندر دی
❀ ❀ ❀

[2]: خرقه پوشو په خرقه کښې دی موندلی — هغه حظ چه په دنیا کښې دنیا دار کا
❀ ❀ ❀

[3]: که په ګنج د شاهۍ فخر شهریار کا — عاشقان ئې د دلبرو په رخسار کا
❀ ❀ ❀

[4]: د کاملی عقیدی له برکته — د دوهی په غاړه ناست شاه جهان یم
❀ ❀ ❀

[5]: چه له خنګه می دلبر په لاس کښې جام دی — ن اورنګ د زمانې زما غلام دی
❀ ❀ ❀

[6]: اورنګ زیب او شاه جان غوندې اشراف — صدقه شه تر منصور غوندی نداف
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نور جهان په سر لکه آسمان پورته و، مګر خپل ځان ئې د دلبرانو د پښو خاورې ګاڼه(۷)[10].
دنيائې د دوی د صدقې دپاره غوښته(۸)[11] او سرو مال دواړه ئې د يار په ديدن قربانول.
د صورت يو ويښته ئې بې عشقه نه ؤ ځکه ئې خپل ځان د عشق کاروان بللی او عشق ئې د جهان او ټولو مخلوقاتو پلار ګڼلی دی.

د ده عشق د نفس له خاصيته منزه ؤ او شراب ئې هم انګوری نه و.

بې له عشقه ئې نور ټول پيوندونه له ځانه غوڅ کړی و او بې له مينې ئې بل عيب و هنر نه پېژانده ځکه ئې ويلی چه زه نه خليل يم نه داؤدزی او نه مهمند، ما يوازې عاشق او مين وګڼې.
رحمان بابا بې د مينې او عشق له صادقانو بل چاته سلام هم نه کاوه او يوازې په همدغه ډله ئې سلامونه ويلی لکه چه وائې:

چه مجنون غوندې په مينه کښې صادق وی	رحمـــان وائـــې پـــه هغـــو بانـــدې ســـلام

❀ ❀ ❀

دې هر وخت د عشق په اور کړېده او په عاشقانو کښې ئې ځان اول سړی ګاڼه مګر خپله معشوقه ئې نه پېژانده او په ځان نه پوهېده چه په چائې زړه بايللی دی.
ځکه وائې:

زه دا هســـې ديوانــه او مجنـــون چـــا کـــړم؟	لـــه رواج او لـــه رســـومه بيـــرون چـــا کـــړم؟
نــه پــوهيږم چــه دا هســې چــارې څــوك کــا؟	لېــونی د خپـــل نګــاه پــه افســوس چــا کــړم؟
کــومې ســترګې کــوم باڼــه کومــه غمــزه ده؟	ډوب شهيد غوندې په خاك او په خون چا کړم؟
رحمــان هــېڅ لــه خپلــه ځانــه خبــر نــه دی؟	چه دا هسې رنګ زبون او محزون چا کړم؟

❀ ❀ ❀

۷: دلبرانـــو وتـــه خـــاك تـــر تلـــى لانـــدې — د دې نـــور جهـــان پـــه ســـر لکـــه آســـمان يـــم
❀ ❀ ❀

۸: د دلبـــرو صـــدقې لـــره ئـــې غـــواړم — هســـې نـــه چـــه دنيـــا ګـــى پســـې زهيـــر يـــم
❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی همدغی مجهولې لیلی زیارت په زیارت ګرزاوه چه کله ئې بتخانی او کله ئې حرم ته بیوه مګر پدې پوهېده چه زه پخپل مراد پسې ګرزم او د بتخانی یا حرم زایر نه یم لکه چه وائی:

هر زیارت لره چه ځم مراد مې ته ئې   زه زایر د بتخانی او حرم نه یم

❀ ❀ ❀

د ده دغه معشوقه چه نه ئې مونږ پېژنو او نه دی سره له دغې مجهولتیا بیا هم دومره معلومه ده چه د دنیا ناوی نه ده او بل څوک ده لکه چه دی پخپله وائی:

د دنیا ناوې په مهر کښې دین غواړی   ای رحمانه ځان ساته له دی نکاحه

❀ ❀ ❀

دغه عارف او قلندر شاعر که څه هم دنیا ته بد نه دی ویلی او د دنیا ښه و بد ئې د سړی په مدعا پوری موقوف ګڼلی بلکه د یو ځل په ځای ئې ورته دوه ځله ښه ویلی او د عقبی توښه ئې بللی ده مګر د ځان دپاره ئې نه ده خوښه کړی او د دنیا مینه ئې بت پرستی او د زړه بیماری ګڼله له دی لاندی بیتو دا دواړه مدعا ښې څرګندېږی:

(۱) د دنیا ښه والی:

ښه ده ښه ده دا دنیا   چه توښه ده د عقبا
په دنیا کښې بدی نشته   که بدی نه وی له تا
دنیا بحر دی بهېږی   آئینې غوندی صفا
خپل خپل مخ پکښې لیده شی   که څوك زشت وی که زیبا
وفا دار لره وفا شوه   جفا دار لره جفا
له یوه مخه ئې درد وی   او له بل مخه دوا
کار همه واړه موقوف دی   د سړی په مدعا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د دنیا بدی:

هوښیار مه ګڼه هوښیار د دې دنیا — بیوقوف دی وقوف دار د دې د نیا
روښنائی ده په هغو زړو نو حرامه — چه پرې ناست وی ګرد غبار د دی دنیا
همیشه به بیوقوف او بی شعور وی — چه مخمور وی په خمار د دی دنیا
د شرابو به لاهومره مستی نه وی — لکه مست وی خمر خوار د دی دنیا
هر بیمار لره دارو په جهان شته دی — دارو نلری بیمار د دی دنیا
څه و بت وته سجده څه و دنیا ته — بت پرست دی پرستار د دی دنیا
په مسلمو کښې خاصه مسلم هغه دی — چه ئې وشلاوه زنار د دی دنیا

❁ ❁ ❁

د رحمان بابا فقیری او له فقیری سره د ده قناعت او استغناً وقار او متانت اخلاقی استقامت او لوړ شخصیت، د خلقو په نظر کښې د ده وضعیت، له دی څو بیتو تر یوه حده معلومولی شو.
بیتونه دا دی:

څوك دی را کاندی قسم په کردګار — که درم لرم په کور کښې یا دینار
زه دینار او درهم نلرم په کور کښې — ولې نور عالم می بولی دنیا دار
دا په دا چه نه له ځایه چیرته خوزم — نه د هیڅ یوه مخلوق یم منت بار
آب و خور لکه آسیا په ځای را رسی — پخپل کور کښې می سکون دی هم رفتار
لکه ونه مستقیم پخپل مقام یم — که خزان راباندی راشی که بهار

❁ ❁ ❁

حمید څوك و؟

هغه سمندر چه په سره اور کښې پیدا شوی او لوی شویدی او بې له بلو لمبو، سرو انګارو نو ئی نور څه په دنیا کښې نه دې لیدلی عبدالحمید نومیږی.
د ده ختې په اصل کښې د پڼګانو له ایرو(۱)[12] یا د سوزېدونکو شمعو له مومه(۲)[13] جوړه شوی وه ځکه ئی په جهان کښې سوزو ساز، کړېدل او ستی کېدل په برخه وه او همدغه

۱: لاهاله حمید کسکر په محبت و — پربنتو چه سازاوه په ترتیب و رو ورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شی ئې له خدايه په سوالونو غوښته. دا مين عاشق که څه هم له وړکيتوبه له ښتانو سره آشنا دی مګر لکه خليل په سرو لمبو کښې د ګلزار تماشا کوی(۳)[14] او ټول شاعرانه مضامين د عشق او مينې په آتشکده کښې پيدا کوی.

هغه حسن او جمال چه د انسان په نظر کښې ئې دا دنيا ښايسته کړی او په زړونو کښې ئې د عشق او محبت حرارت اېښی دی چا ته په يوه شی او چا ته په بل شی کښې ځان ښئی او لکه چه عبدالقادر خان ختك وائی:

پـه څـراغ کښـی تجلـی و کـا پتنـګ تـه　　　بلبلانـو تـه ښکاره شی پـه نسرين کښې

❀ ❀ ❀

حميد ته يی هم په اور او لمبو کښې تجلی کړېده ځکه وائی:

لـه حجابـه ئـې جلـوه هسـې جمـال کـا　　　لکـه سـره لمبـه چـه خېـژی لـه تنـوره

❀ ❀ ❀

نو د چا په نظر کښې چه جمال دغسی جلوه کړی وی هغه بايد همدغسی ووائی.

الهـــی د محبـــت ســـوز و ګـــداز را　　　پـه دا اور کښـې د سـهی سـمندر سـاز را

تن پرور بلبل دی عيش کاندی پر ګلو　　　پـــروا نـــه لـــره پـــه اور زمـــا ګـــداز را

د حميد فکری او ذهني حال، اخلاقي او معنوی مقام، شخصيت او معنويت سجيه او کرکټر پدی لاندی اشعارو کښې چه په مختلفو موضوعاتو کښې دی وګوری!

<u>(۱) نفس و هوا:</u>

نفـس هـوا دی خـدای و تـا اسـير درکـړی　　　تـــه د خپلـــو اســـيرانو اســـير مشـــه

❀ ❀ ❀

پـه هـوا پسـی د نفـس سـر هـوا مـه ځـه　　　نـــه دی وړی ســـو د هېچـــا لـــه دی طرفـــه

❀ ❀ ❀

۲: لکه موم سوز و ګداز مومی له اوره　　　هسـی زه مومـم لـه تا سـوز و ګداز
۳: هر ساعت لکه خليل په عاشقی کښې　　　تماشا کړم د ګلزار په سـرو لمبو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــړ لــړ ښــه هــم مناســب لــه نفســه نــه دی   غله مېرمن کانـدی ځـان مـوړ پـه څکـه څکـه

❀ ❀ ❀

لــه فلکــه ســوال د نفــس دپــاره مکــړه   درکـوی کـه پـه کچکـول کښـې هـم اوړمکـه

❀ ❀ ❀

پـرورش د نفـس پـه کـار نـه دی حميـده!   لــه دښــمن ســره ښــوك نــه کــا تــو لا

❀ ❀ ❀

(قناعت او استغنا):

قناعــت هســی دولــت و حميــد ورکــړ   چــه بادشــاه ګڼــی تــر ځانــه بېنــوا

❀ ❀ ❀

اضـطراب د حـرص مـی کـړی لـه زړګـی لـری   قناعــت قــوی لنګــر د دې جهــاز را

❀ ❀ ❀

اســتغنا لــه خلقــو ښــه د کمــال ده   د صاحب پـه ځـنګ کښـې نـه دری غـلام لـوړ

❀ ❀ ❀

چـه پـه پـوزه ئـې د طمـع ځنځيـر نـه وی   د هغــو خلقــو کــردن بويــه مــدام لــوړ

❀ ❀ ❀

ســرزما هرګــز ســرکوزی نــه منــی د تــاج   ګڼـه تـاج زمـا و سـر تـه دی محتـاج

❀ ❀ ❀

تخــت و تــاج چــه ګــدايان شــړی لــه دره   بادشــاهانو ســره اوســی لا عــلاج

❀ ❀ ❀

هــم و خيــل او بېګانــه تــه حميــد شــا کــړه   چــه ئــې ويژانــد مســبب الاســباب

❀ ❀ ❀

ښــه کيميــا ده عاشــقی پــه لاس درکــړی   چـه دی ويـنم پـه خـواری کښـې مغـرور هسـی

❀ ❀ ❀

درويــزه لــه درويــزه ګــره ناکســی ده   د فلــك کچکــول تــه مــه نيســه کچکــول

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳) کمینی:

د کمــال کعبــه بــه هالــه شــی درپېښــه | کــــه دی لار د کمینـــــی نکــــړه غلطــــه

❀ ❀ ❀

چــه کمــال پــه کبــر غــواړی احمقــان دی | پــــه پلیتــــو اوبــــو نــــه کېــــږی اودس

❀ ❀ ❀

۴) د عشق راستی او پاکه مینه:

په راستی مې د خپل عشق هسی باور دی | چه همدم به یم له ښکلو پس له مرګه

❀ ❀ ❀

چــه ونــوروتــه باخښــه بــوس وکنــارشــی | خــدای بــه ماتــه تــش کاتــه کانــدی معــاف

❀ ❀ ❀

ښــکلی مــخ وتــه کاتــه کــار د حمیــد دی | د نــامردو ســترګی بریښــی لــه تــور بریښــه
لــه شــوخی دا ســتا د ســترګو ای حمیــده! | ښــکلی بــاك نــه کــا لــه پاکــه محبتــه

❀ ❀ ❀

۵) د دنیا ترکول او تروه ترخه قبلول:

د دنیا له هوسو نو خرنګ نهیل شوی | ای حمیده د خپل یار په غم مشغوله

❀ ❀ ❀

لــه تــروو ترخــو تریــو تــریخ مشــه حمیــده! | پــه دا زهــرو اموختــه لــره مــزاج

❀ ❀ ❀

پــه نکــار د مکــار د هــر غلــط مشــه | پــه بــدرنګی نــاوی پــوری زر او پــول

❀ ❀ ❀

چــه لــه اهلــه د دنیــا محبــت نکــړی | همدغــه د امــن لــوری دی بیشــکه

❀ ❀ ❀

مناســب نــه دی ورتلــه د لویــو خلقــو | د هلکـــــو تماشـــــا ده دا دنیـــــا

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغو بيتو کښې د حميد معنوی څېره او تصوير مونږ ته داسی معلومېږي چه په ده کښې لوړ همتی او بلند نظری د نفس او هوا له سیمی اوچتوالی، له تخت و تاجه بی نیازی، پاکی او صفائی بې کبری او کمینی په زیاته اندازه شته او د ښه عالی شخصیت خاوند دی چه له فلکه هم در ویزه ورته بده ښکاری او لکه چه وائی:

کـــه د خضـــر پاســـلونی ورســـره وی　　　　واقعی زهرو ذقوم شی که حیوان خوری

❀ ❀ ❀

د احسان او منت بارولو په مقابل کښې آب حیوان هم ذقوم ګڼی او د خضر پاسلونه هم نه قبلوی:

د دغسی لوی شخصیت خاوند که دنیا د هلکو تماشا ګڼی او خپل ورتله مناسب نه بولی هم ورسره ښائی. که دی خپل جنون رهبری بولی او د افلاطون عقل ګمراهي ګڼي لکه چه وائی:

کـه مـی نـه وای لیونتـوب رهبری شـوی　　　　افلاطــون غونــدي بــه مــړو مــه ګمــراه

❀ ❀ ❀

هېڅوك پری اعتراض نشی کولی ځکه چه د لویو خلقو دعوی هم لوئی وی او چاته عجیبی غریبی نه معلومېږی، د همدی لامله پښتانه وائی:

غټې خولی غټی خبری. نو باید حمید او رحمان بابا لکه څنګه چه دي هغسی وپېژنو او د دوی لوړو مقامونو ته په تعظیم او احترام وګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پسله ۱۱۰۰ هـ. څخه ځینې نومورې شاعران

(۱) یونس، موسی خېل(۱)15

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتك لیکي چه زما ترېور رحمت هوتك په (۱۱۳۰ هـ) کښې پېښور ته تللی و، او په خیبر کښې ئې محمد یونس ځان د پښتو شیوا بیان شاعر ولید. دی په دغه کال یو دېرش کلن ځوان و. د ده پلار نور محمد خان له موسی خېلو څخه د کسی د باړو سره راغلی و او په خیبر کښې اوسېده. یونس په پېښور کښې کتابونه ولوستل او د رحمان بابا شاګرد شو، د شعر دیوان ئې جوړ کړ او په خیبر کښې ئې ښه شهرت وموند. یونس مهمان دوست او کریم سړې و، چه مسافر به ئې په دېره کښې اوسېده. او که څوك عالم او شاعر به ده کره پیښ شو ډېر قد به ئې کېده. په پښتانه شعراء کښې هم د یونس په باب کښې لیکل شویدی چه یونس د خوشحال خان خټك معاصر او د رحمان بابا د مکتب یو تکړه شاګرد دی.

دا خبره چوره رښتیا ده چه یونس په شعر کښې د رحمان بابا د سبك پیرو دی او ډېر ځله ئې د هغه د اشعارو اقتفا کړېده. د هغه شعر ئې هم داسی ستایلی دی لکه چه یو شاګرد د خپل استاذ تعریف او توصیف کوی مګر له خوشحال خان سره ئې معاصری پدی ډول ده چه خوشحال خان د پښتانه شعراء په قول په (۱۰۲۲هـ) کښې پیدا شوی او په (۱۱۰۰ هـ) کښې د (۷۸) کالو په عمر وفات شویدی.

یونس د پټې خزانې د لیك په قرار د (۱۰۹۹ هـ) زوکړیدی نو د هغه روستی کال او څو ورځې دپاسه د یونس له لمړی کال او څو ورځو سره شریکېږی یعنی دا معاصری په شعرو شاعری کښې نه ده او د رحمان بابا د مکتب شاګرد په شعر کښې د خوشحال خان معاصر نشي کېدای.

یونس خو مو دومره وپېژانده چه د نور محمد خان ځوی او په قام موسی خېل ؤ، چه په خیبر کښې اوسېده او په شعر و شاعری کښې په رحمان بابا پسی روان و مګر دا پېژند نه د یوه شاعر دپاره کافی نه ده او څوك چه له شعر و شاعر سره علاقه لری هغه ارو مرو د شاعر

۱:موسی خیل د کاکړو یوه پښه ده. (حبیبی)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افکارو او خیالاتو پسی سترګی ګرزوی او خبری ئې لټوی. نو راشئ چه یونس پخپلو اشعارو کښې وګورو چه څوك او څه راز سړی و؟ په دنیا کښې ئې څه خوښ ؤ؟ او عالم ته ئې په څه نظر کتل؟ په لاندی بیتونو کښې ئې فکر او نظر معلومیږی.

د خوشحالۍ سرمایه:

په دنیا کښې چه څه ده بیچاره ګی ده — خاکساری او حیرانی آوارګی ده
د عالم په اختلاط کښې فایده نشته — سرمایه د خوشحالی کنارګی ده

❀ ❀ ❀

له عالم او زمانې نه شکایت:

د هر چا تر خپل مطلب پوری یاری ده — تر مطلب په هورته تشه بیکاری ده
د خلاص د اشنائی دیګدان سوړ شوی — د لباس آشنائی ګرم بازاري ده
د راحت په ورځ تقصیر د خپلوی نه وی — د ضرور په ورځ له یاره بیزاری ده

❀ ❀ ❀

په دا وخت د بل هنر پوښتنه مکړه — لوی هنر له هرونو نوزرداری ده
لکه تک زهر په شهدو کښې پنهان کا — هسی شان د اوس عالم غمخوارګی ده
نن دی حال لکه غنچه په پردو پټ دی — په سبا لکه د ګل اشکارګی ده

یونس په خپل وخت کښې له خلقو نه ځینی معایب لیدلی او دنیا ورته ټکه برګه، لباسی او مطلب آشنا معلومه شویده، د عالم دو رنګی او تذویرونو په ده داسی اثر کړی ؤ چه ځینی زاهدان ئې هم په برګ لباس کښې نه خوښیده او ویل ئې:

نه لباس کښې څه د خدای بندګی نشی؟ — چه جامه دی د تذویرو آغوسته برګه

❀ ❀ ❀

په لباس په ټکی خلق ملمع شوه — وعالم ته زر نښکاریږی میان مس دی
د دورنګ فلك له پیچه پناغواړه! — چه د ورځې شین طوطی د شپې طاؤس دی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنـدګی چـه پـه ریـا کانـدی – یونسـه! | د هغـه ږیـره خېشـته ده نـائی غـواړی

❀ ❀ ❀

د همدې لامله چه ده د فلك دو رنګی، د عالم ټګی، د عابد ریا کاری لیدلی ده وائی:

ځان ګوشه د دې عالم له شورو شر کړه | پخپل زړه کښې ننداره د بحر و بر کړه
هېڅ اثـر د پیوسـتون تـری لیـده نشـی | پـه تحقیـق و خپـل پـردی و تـه نظـر کـړه
د ړنـدو کـړو پـه شـهر چـه ور ګـډ شـی | ته هم ځان د دوی په سیمه کورو کر کړه

❀ ❀ ❀

دا ګوښه ګیر شاعر چه د خوشحالۍ سرمایه کنارګی ګڼی بیا هم د ښکلو همسایه توب ته خلق را بولی او زاهدان هم له خلوته ورته راباسی:

کلـه کلـه بـه ئـی جلـوه د دیـدن مـومې | راشـه ځـان د دلبرانـو همسـایه کـړه!

❀ ❀ ❀

ښـه بـه د خلـوت پـه تیـاره ناسـت اوسـی زاهـد! | سـترګی خـدای درکـړی ښایسـته وربانـدی ګـوره!

❀ ❀ ❀

یونس په هغه کور چه هلته به کینه او بدنیتی وه اورلګاوه(۱)[16] او انسان ئی د انسان له دښمنۍ، بدخویۍ ظلم او جفا څخه ښې لاری، ښه رفتار او ښه کردار ته پدی ډول را باله:

مینـه دار پـه دښـمنی د آدم مشـه! | چـه شـیوه پـه بـدخوئی کـا لـړم مشـه!
پـه ظالم بانـدی لعت د خدای ورېږی | روا دار د جفـا جـور و سـتم مشـه!
د عمـل چـراغ لـه کـوره درسـره وړه! | پـه لمړی ماښـام د ګـور پـه تـورتم مشـه!
سـتاری لـه هنرونـو لـوی هنـر دی | عیـب جویـه د عـرب د عجـم مشـه!
د قـارون لـه حالـه زده کـړه کـه دانـائې | دل بسـته لـه سـیم و زر و درم مشـه!
یك زبان په وعده راست اوسه یونسه! | دو زبـان لکـه مختـوری قلـم مشـه!

۱: چه درست ډك وی له کینې له بدنیتی نه | په هغه کور دی غله ولګی اور لاهـم

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونس پخپل یوه شعر کښې زر ډېر پوره ستائی او ټول صفتونه ئې بیانوی چه همدغه شی په ښادی او ماتم دواړو کښې په کارېږی او د عالم خوراك و پوښاك و زینت ګرزی همداغه شی دی چه په توره شپه کښې چراغ کېږی او ډېر ضعیف بازو له فولادو نه هم قوی کوی مګر سره لدی ټولې ستاینی کله چه د علم و ادب په مقابل کښې زر او پیسی یادوی نو وائی:

د هغـه پـه لاس چـه علـم و ادب کښـېوزی	نـور دی غـم پـه زړه کښـې نـه کـا کیمیا ګـردی
میراثـه د مـور و پـلار پنځـه پیسـی وی	وایـه علـم چـه میـراث د پیغمبـر دی

❁ ❁ ❁

یونس پدی پوهېدلی ؤ چه:

هغه عیش چه ئی صابر ګدا حاصل کا	هـېڅ امیـر مونـدلی نـه دی لـه شـوکته

❁ ❁ ❁

ځکه ئی ویل:

قناعـت بـه دی هلـه ګـورم یونسـه	که ته پوزه د منت په جامه سوبڼ کړې

❁ ❁ ❁

هو! له یونس سره د جامې غم نه وه ځکه ئی د منت په جامه پوزه پاکوله او ویل ئی:

ژوندی سر له به سل د ستاره یافت شی	راشه غم د دستار پرېږده غم د سر کړه!

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه د دنیا له غمو بېغم شاعر چه په سر کښې ئی د پټکی سودا هم نشته د عشق له غم سره ډېر زیات اشنا دی او سل هوسه له دغه غمه قربانوی بلکه هوسونه لا څه چه د جنت له نسیمه هم د عشق سوی بهتر ګڼی، او له بېدرد عالمه ډېر ډېر شکایتونه کوی:

عاشقان ئې په دعا له خدایه غواړی — تر نسیم د جنت ښه دی د عشق سوی

❀ ❀ ❀

په بازار د عشق کښې درد وغم متاع ده — تن پرور د دې متاع خریدار نه دی
چه په درد د عاشقۍ څوك درمن نه وی — و یونس ته د سړیو په شمار نه دی

❀ ❀ ❀

بېدردان به په درد کله کړی یونسه — مړي ایری که هر څو پوکړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

د بېدردو هېڅ له عشقه بهره نشته — موزیکی ته د پېزوان خبری مکړه

❀ ❀ ❀

چه نه درد د عشق لری نه شناخت نه مهر — په هغه باندی نامه د پسر مه وای

❀ ❀ ❀

هر چه بی له عشقه ومری و پرئې مکړی — د شرابو نبیبسه ماته شوه ارزانه

❀ ❀ ❀

سله هوسه صدقه د عشق تر غم شه — د یونس د خولی وینا په دا تمامه

❀ ❀ ❀

علاوه په دغسی متفرقو بیتو په غونډو غونډو اشعارو او غزلو کښې هم عشق او د عشق کیفیتونه ډېر ښه بیانوی او هغه ټول تغیرات چه عشق ئی په چا کښې پیدا کوی یو یو پدې ډول ښئی:

چه په زړه باندی استوار د عشق قدم شی — سر رشته د صبر ورانه هغه دم شی
عقل هم د خپلی ناستی ځای غلط کا — په ارام باندی همه جهان تورتم شی
بېغمی و بل وطن ته توښه واخلی — قراری هغلته چېری وی چه غم شی
غـور کانـه شی د عالم له تهمتونو — سترګی درسته شپه ژړا کوی په نم شی
شرم هسی په ګوښه کښې غلی کښېنې — لکه ښه سړی په بدو باندی ګرم شی
ګردن هم له بلندیه توبه ګار شی — که الف وی خو د دال په طورخم شی
د دنیا غمونه پاته شی نیمګړی — د اشنای غم ئی له عمره سره سم شی

❀ ❀ ❀

یعنی دا غم په ټولو غمونو زورور کېږی او هوسونه له زړه باسی ځکه چه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه يــوه خــاطر د دوه مينــو ځــاى نشــي   چــه د غــم كــډه پــرى راشــى هــوس لېــرى

❀ ❀ ❀

نشــي پــه يــوه خــاطر د دوه مينــو اســتوګنه   يـا بـه غـم د ځـان وى يـا بـه مينـه د جانـان وى

❀ ❀ ❀

ځوك چه د مينى له درد او عالم سره آشنا وى هغه پوهېږى چه يونس څه وائى او د عشق له كيفياتو څه ښه تعبيرونه كوى، دى وائى(۱) [17] هغه مستى چه د يار په ليدو كښې ده په مى يا په كوكنارو كښې نشته د ميو مستان يو وخت بيدارېږى مګر د مينى مست بيدارى نلرى او تل تر تله مدهوش وى:

د اشــنا ويــل بــه هلــه لــذت دركــا   كه درست تن دى په خواهش كښې ورته ګوش شى
بــى زحمتــه راحــت كلــه چــا مونــدلې   د خمـار تشـويش قبـول كـا چـه مينـوش شـى
كـه يـو ځـل ئـى مستانه شراب تـر خولـه شـى   محتســب بــه جــاروكش د ميفــروش شــى
كــه پــه دوش ئــى ســجاده د عبــادت وى   لـه مستيه بـه ئـى مسـت سـبو پـه دوش شـى
د دنيــا غمونــو زړه د يــونس تــور كــړ   ساقى جام د ميـو وركـړه چـه مـدهوش شـى

❀ ❀ ❀

يونس وائى چه وينا او ويل د عشق په خبرو لذت پيدا كوى او همداغه شى د شعر مالګه ده:

نـور ويـل د عشـق خبـرى پـر لـذت كـا   لكه مالګه چه لذت كا په خواړه كښې

❀ ❀ ❀

كه چېرى نحويان نحوه د خبرو او كلام مالګه ګڼلى شى شاعران هم حق لرى چه د عشق خبرى د شعر او وينا مالګه وبولى او بى له دى شى نه شعر ته بى نمكه ووائى. يونس په همدغه مالګه خپل ساده شعر ډېر لذيذ كړى او ډېرى ساده خبرې ئى هم د دى دپاره چه ملاحت لرى سړى ته خوند وركړى.

وګورى! يوځاى خپل رقيب د يار په څنګ كښې وينى او ورته وائى:

تـه چـه د دلبـر لـه څنګـه څنګـه شـى رقيبـه!   ځان پسى په ډېر، هجر كښې چا دى نرى كړى؟

❀ ❀ ❀

۱: لكه ځوك د يـار پـه تش لـيده مســتيږى   مستېده هومره په مى په كوكنار نه دى
مست د ميو بــه بيدار په يوه وخت شى   مست د مينى بـه هېچېرى بيدار نـه دى

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل ځای خپل یار پوښتی او په ډېره ساده ژبه ورنه تپوس کوی:

کــه رښــتیا د یــوه زړه وی بــل تــه لاره   یاره! تـه زمـا پـه یـادئی زه سـتا یـادیم

❀ ❀ ❀

دا خبری کومه تشبیه یا استعاره نلری مګر عجیبه نندارہ لری او هر چا ته بنائی چه ډېری ښی ښکاره شی ځکه چه عاشقانه جګړه، عاشقانه استعلام او عاشقانه استدلال پکښې دی.
د یونس تشبیهات هم ډېر خواږه او ساده وی د همدی لامله ئی استعاره او تشبیهاتو په کلام کښې څه اشکال نه دی پېښ کړی او په خبرو ئې هر څوك پوهېدای شی.
یوځای د خپلې توبې بی ثباتی بیانوی نو وائی:

د یــونس توبــه پــه مثــل د روژی شــوه   چـه همـېش د ورځـی وی پـه بېګـا ماتـه

❀ ❀ ❀

دلته د توبې تشبیه له روژی سره شوېده او له ډېری سادګۍ او عام فهمۍ نه پکښې کار اخستل شوی په یوه بل ځای کښې چه د ظالم له لاسه د مظلوم په مخ اوښکی وینی نو وائی:

له لوګی بې اوښکو نور څه حاصلېږی؟   هــی توبــه شــه د ظــالم لــه نزدیکتــه

❀ ❀ ❀

پدې ځای کښې د ظالم تشبیه په اوښکو تویولو کښې له لوګی سره شوېده او ډېر ساده شعر ورځنی جوړ شویدی دا تشبیه هم لکه هغه بله تشبیه چه په یوه بیت کښې د بیدردو تشبیه له ایرو سره کوی(۱)[18] د هر کور د نغری او چرګۍ خبری دی چه پوهېدل ئې څه ډیر فکر و دقت نه غواړی.
یونس د دې لامله چه له خپلو پردو نا اشنا او بېګانه و(۱)[19] پس له مړینی ئې هم له چا نه د ځان ویر نه غوښته او ځان ئې بیخی آزادګانه ځکه ئی ویل:

۱: بی دردان بــه پـه درد کله کـړی یونـسه!   مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

۱: بی له یاره کـه مـی خـپل که بېګانه دی   نه غرض په چـا لــرم نـــه ئی آشــنایم

(c) ketabton.com: The Digital Library

میخـانې تـه کـه روان لـه خانقـاه شـم ما یـونس بـه منع خـوك كانـدی آزادیـم

❀ ❀ ❀

خپــــل صـــــورت پخپلــــه وژاړه یونســــه پس له مرګه دی نـور هېڅـوك د وير نشته

❀ ❀ ❀

څنګه چه يونس د خپلو او پردو له آشنائی لاس اخستی و، او بی له ياره ئې څوك نه پېژاندل هغسی ئې ورسره د دنيا اندېښنی هم له زړه اېستلی وی او بی د يار له ديدنه ئې بل شی ته میل و رغبت نه درلود.

زړه پــه اندېښــنه د دنيــا زوړ نکـړی يونســه می د محبت څکه چه دی چست و چاغ لری

❀ ❀ ❀

د يـــونس درنـــج عـــلاج د يـــار ديــــدن دی و نــور څــه تــه ئـې رغبــت د مــزاج نشــته

❀ ❀ ❀

د يونس ديوان که څه هم تقريباً ټول په عشق او د عشق په درد ډك دی بيا هم پکښې ډېر اجتماعی او اخلاقی مضامين پيدا کېږی او په هر باب کښې خبری لری، کله دنيا غوښتونکو ته د تجارت او عزت غوښتونکو ته د نوکړی توصيه کوی:

کـه طالـب ئـې د دنيـا سـوداګری کـړه! پـه کثـرت د مـال حـديث فليتجـر دی
کـه عزت د دنيا غـواړی نـوکری کـړه! د سـپاهيانو د عــزت صــدقه ســر دی

❀ ❀ ❀

بل وخت ظالمان د خدای له قهر ويروی او خپلو عملونو ته ئی پدی ډول ملتفت کوی:

د بهــار پــه وخــت ګلونــه کــرل کېــږی تــا پــه ځــای د ګلـــوو کـــرل اغـــزی
که دی ترس په زړه کښې شته د خدای له قهره پــه کمــزوری بانــدی مشــه پــه غـــورزی
د ظـــالم قهـــر و کـــاری تـــر مظلومـــه د قصـــاب پـــه بدلـــه وهـــی درزی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وخت او محل د تقاضا په نسبت وائی:

په اهاړ تر سپینو ګلو سپینی واورې — په خله تر سرو ګلونو اور بهتر دی
بی انصاف لره قوت د لاسو مه وای — په پنجه کښې د خدای ترسو زور بهتر دی

❀ ❀ ❀

د کار او حرکت و احسان په باب کښې وائی:

که امید لری د کار له برکته — مونده نشی برکت بی حرکته
د ښبستن محکه وسیعه ده ناراسته — په مقصود پسی ګرزه پورته نښکته
د انسان جامه احسان نه دا نمری دی — غویی هم د شاد پاسه لری کته

❀ ❀ ❀

د دیدن په باب کښې:
د سپین مخ دیدن دی ولې قیمتی کړ — څه کلچه د پنیر نه ده چه به خوړ شی
خوك چه ستا د دیدن وری دی دلبره! — راشه هومره دیدن ورکړه چه پری موړ شی

❀ ❀ ❀

وروسته تر دغی لړی معرفۍ د ده څو شعرونه نور هم د نمونو په ډول ګوری!

لمړۍ نمونه

کرشمې نازو نه واړو لره نه دی — نازیباؤ بدبو تاړو لره نه دی
قنج و ناز دی نازنین کا چه پری ښائی — بدو شوندو لویو داړو لره نه دی
د پټ راز خبری کېږی و راز دار ته — دا خبری ګریوان پارو لره نه دی
په همت باز و شاهین شه چه ته ورشی — د پادشاه منګولې خراوړ لره نه دی
لېونیان ئی په ځنځیر د زلفو بند شوه — سلسلی د روغو غاړو لره نه دی
یوه شپه را سره کښېنه چه زړه تش کړم
د ډېر راز ویل و لاړو لره نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

چه سړی کاندی له غمه بېغم زر دی — چه په کار شی په ښادۍ‌په ماتم زر دی
که خوراك دی که پوشاك دی که زیور دی — په نور سل رنګه زینت د عالم زر دی
که بې نورو لره ورشی نور بخښل کا — اوړدو شپو لره چراغ د تورتم زر دی
په اثر ئې سر کشان له غره را کوز شی — بې دعوې غالب په غره او په سم زر دی
که نور هیڅ دارو ئی نشی په دوی روغ شی — مجرب د زخمی زړونو ملهم زر دی
خپل له خپلو بېزارېږی چه دوی نه وی — چه نژدی کاندی عرب او عجم زر دی
پخوا نور اوه جنته هم دوی وه — که شدا د ورسره روغ کړ اتم زر دی

دېر ضعیف بازو په دوی سره قوی شی
په سختۍ کښې تر فولادو محکم زر دی

دریمه نمونه

هر سړی چه له دنیا وفائی غواړی — له ګمراه ښځه د زړه صفائی غواړی
د ناپوه و ناپوهې ته حېرانېږم — له ړانده نه د مکتوب ملائی غواړی
سعادت له بی ادب سره ناجوړ وی — نابینا به څه رانجه سلائی غواړی
چه و دین ته شا کوی مخ و دنیا ته — ابلهان دولت پرېږدی ګدائی غواړی
د قسمت په وېش ئې صبر و سکون نشی — کم همت میرزا په خواست میرزائی غواړی
همت ناك به د پوزی په جامه خوښ وی — چه په خواست له چاقبا کتانی غواړی

بندګی چه په ریا کاندی یو نسه!
د هغه ږیره خیشته ده نائی غواړی

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه

هر چه شوی په ازل وی نور به نشی — چه ئی برخه د پیاده ده سور به نشی
که په سل رنګه تدبیر احتیاط وکا — هغه شپه چه ئی د ګور وی کور به نشی
په لباس د بېګانه ؤ غلط مشه — چه له مورو پلاره نه وی ورور به نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذاتـی تـور زړونـه پـه وعـظ نـه سـپینیږی   هغه زړه چه خدای سپین کړی تور به نشی

بېـدردان بـه پـه درد کلـه کـړی یـو نسـه
مړی ایری که هر څو پو کړی اور به نشی

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

تاوی مخ به در څرګند کړم ماوی غوره تر دا څه   تاوی زلفی به کمند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دوې زلفی می څه دی ماوی دام دی په مخ باندی   تاوی تا به پکښې بند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی دواړه لب مې څه دی ماوی قند دی په معنا کښې   تاوی سیر به دی په قند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوې سور پېزوان می څه دی ماوی اور دې چه ئی ګورم   تاوی تا به پری سپند کړم ماوی غوره تر دا څه
تا وی وصل زما خوږ دی ماوی بی خبرو څه زده   تاوی پوه به دې په خوند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی خوله به سبا درکوم ماوی خوی د وفا نشته   تاوی زه قول و سوګند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی غټ کاته مې څه دی ماوی صبر وړی له زړه نه   تاوی لا به نظر برند کړم ماوی غوره تر دا څه
تاوی مینه زما غم دی ماوی غم زما قبول دی   تاوی ډېر به دی دردمن کړم ماوی غوره تر دا څه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

د ګل پاڼه د خزان له غمه ریږدی   بی خبره د باد نوم وربانـدی کیږدی
دا د مځکی مخ مخونه دی د ښکلو   رونده دی په ادب په ځمکی پښې ږدی
څوك د یارو ښه دیدن ته انتظار دی   څوك له یاره سره وصل غیږ په غیږ دی
په یوه خاطر د دوه مینو ځای نشی   چه د غم کډه پری راشی هوس لیږدی
د یونس د رنځ علاج هر ګوره ګران دی
څوك چه زړه باندی ملهم ږدی ریږدی ریږدی

❀ ❀ ❀

اوومه نمونه

مرده دل لره له ذوقه خبر نشته — په نهاد کښې ئی د مینی اثر نشته
د دلبر صفت د خوږ زړونو مرهم دی — د بیدرد د عشق په علم نظر نشته
زمانه که فرزندان راوړی بېشماره — تر تا غوره بل د دهر پسر نشته
تر جبینه ئی آفتاب په جلوه کم دی — هغه تاب لکه د ده دی د نمر نشته

ستا جمال په عاشقانو سپین سبا کړ
د غافل د شپې د هجر سحر نشته

اتمه نمونه

دا څه پرخه نه ده چه په شپه له پاسه اوری — ژاړی په احوال د عاشقانو واړه ستوری
یار تر لاسه راغی رقیبانو صرفه مکړئ — خیر فقیر واخلی سګان غاپی ورته ګوری
یو دیدن د یار چه په تمام جهان بها کا — دا تر هغه ړوند دی چه ګوهر په مری پلوری
څوك چه په سایه د سرو قد د خپل دلبر شی — څه حاجت که نه وی په هغه دهمای سیوری

ډېر و آشنائی ته هوس مه کوه یو نسه!
نه اوری ناری د جدائی ته په هر لوری؟

نهمه نمونه

دور دی د ګلو په دنبال به ئی خزان وی — هر چه آشنائی کا په دنبال به ئی هجران وی
نشی په یوه خاطر د دوه مینو استوګه — یا به غم د ځان وی یا به مینه د جانان وی
چېری چه مهجوروی د غمونو پری ضرورری — نه کا غم ویسا په هغه ځای چه دوه یاران وی
ستا په حمایت می له غمونو اړخ سوړوی — څه غم له طوفانه هر چه نوح ئی کشتیبان وی

زه یونس چه کښېنم کناره کله له خلقو
تل مې په ګوښه کښې مشغولا پخپل بیان وی

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) پیر محمد کاکړ(۱)20

پیر محمد وایی: زه سیم و زر نلرم مګر د زړه دولت را سره دی او د چا د دربار طامع نه یم. د مخ آب می کله په سوال نه دی توی شوی او د نا اهلانو پروا می کله نه ده کړی، د ظالمانو دارمدار له ما مه غواړئ، ځکه چه زه تر همایه بلند نظر او د خود بینانو د ستر ګو خاریم، په غوړه کاسه لکه مچ نه نښلم او د دعوتونو انتظار نه باسم، د چا منت و احسان ته می کله سر نه دی ټیټ کړی او د نا امیدی مملکت خدای زما په برخه کړیدی، د اغیارو دپاره سور اوریم مګر د یار په لاس کښې تر او تازه یی خاره ګل یم، د بل صاحب بند ګی له مانه نه ده پوره زه د کردګار خاص بنده یم:

سیم و زر پـه ملـك کښـې نلـرم نـاداریم — پـه دولـت د زړه تـر حـده دنیـا داریـم
وظیفــه د حــق لــه دره را رســېږی — کله سپی غونډی طامع د بل درباریم
د مخ آب مې په سـوال سره تـوی نشـو — پوشـیده پـه صـدف درغونـدی آبـداریم
قناعـت لـه نـا اهلانـو بـی پـروا کـړم — پـدی ګـنج سره سـرخروی لکـه انـاریم
دارمــدار د هــیڅ ظــالم کــولی نشــم — ځکه تل د هر خودبین د ستر ګو خاریم
ترهمـای بلنـد نظـریم کـه بـاور کـړی — کرګس نه یم چه جیفی ته هـوا داریـم
نه مګس یـم چـه پر غـوړه کاسـه منښـلم — نـه دعـوت و تـه د چـا پـه انتظـاریم
نه پر ځان باندی منت د هر نامرد ږدم — نـه یـم خرڅـه د ګـاذر پـه جـامو بـاریم
مملکـت د نومیـدی مـی رب نصیب کـړ — په معنې کښې په راحـت تر شهریار یـم
تواضع چـه مـی غنـی پـه دنیا غـواړی — لـه دی سـپیه د ملـك پـه دود بېـزاریم
د اغیـار پـه صـورت اوریـم چـه لګیـږم — لکـه ګـل تـرو تـازه پـه لاس د یـاریم
بنـدګی د بـل صـاحب را څخـه نشـی — خـاص بنـده زه پیـر محمـد د کردګـاریم

❀ ❀ ❀

۱: پیر محمد یو پښتون او عالم شاعر دی چه پخپل وخت کښې د درس و تدریس خاوند و، دی د احمد شاه بابا معاصر ؤ او د ژوند نېټه ئی تخمیناً (۱۱۲۰ هـ) په حدود کښې ټاکلی شو. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیری د پیر محمد له پېژندلو سره نوره علاقه هم لری او غواړی چه د ده پوره حال احوال در معلوم شي نو د ده سندرو ته ښه غوږ ونیسی دی خپل ټول کیفیتونه او دردونه مونږ ته په شعر کښې وائی:

زه غریب لـه خپلـه یـاره جـدا سـوزم | یـو همـدرد راسـره نشـته تنهـا سـوزم
د حسرت پـه اوښـو لونـدیم لکـه شـمع | د فـراق پـه تـوره شـپه تـر سـبا سـوزم
و خپل عمر ته چه ګورم زېړی ګل یم | چه په ښاخ باندی په باد د فنا سوزم
د مجنـون پـه دود کـه ووزم صـحرا تـه | بـی لیلـی پـه هـر لالـه د صـحرا سـوزم
پروانـه ئـې پـر څـراغ د مجلـس نکـړم | په شغلو د ښکلی مخ ئې له ورا سوزم

❁ ❁ ❁

هـر سـحرچه کـړی نالـه پـر ګـل لـه سـوزه | عشـق مـدام هغـه بلبلـه د سـحر کـړم
سـوز ګـداز د محبـت مـی دی نصـیب کـړ | په سره اور کښې دی د دلبره سمندر کړم

❁ ❁ ❁

تنهـا راغلـم لـه هـوا ده تنهـا درومـم | پـه دا ملـك كښـې تنـک غمونـو د غربـت کـړم
روغ عـالم را سـره ژاړی پـه هجرانکښـې | چـه بیـان ورتـه احـوال د مصـیبت کـړم

❁ ❁ ❁

آه فریـاد کـړم همیشـه د زړه لـه داغـه | چـه لالـه غونـدی غـوړېږی لـه دی باغـه
خـوار بـورا پـر ګلـو ګـرزی سـینه سـوی | د پتنـګ دی سـرو کـار لـه دی چراغـه
سـل هنـره ورتـه کـړم نـه پایمـالېږی | تـورو سترګوئې فتنـه کـړه را تـه چاغـه
روح زمـا وریسـی ځـی د سـبا بـاده | ژر ئـې بـوی د زلفـو راوړه تـر دماغـه
چه بی یاره به فراغ د خاطر غـواړی | دا رنـګ مشـه پیـر محمـد خـاطر فراغـه

❁ ❁ ❁

پیر محمد ډېرې شاعرانه آرزو ګانی لری او څه چه د ده زړه غواړی هغه مونږ ته داسی بیانوی:

دریغه نسبت مـی لـه خلقـو پری شـوای | د یار په در کښې خاوری ایرې شـوای
فـراق مـې تنـګ کـړ زړه پـه قفـس کښـې | چېرته چه ګل وای بلبل هورې شوای
چـه لیـونی ئـې شـمال پربـوی کـړم | هغـه زلفینـی پرمـا خـورې شـوای
نصـیب قسـمت مـی پـه عاشـقی کښـې | د خـوږو شـونډو شـکر پـارې شـوای

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیــاهم یوځــل مــی دواړه منګــولې | د غمــازانو پــه وینــو ســری شــوای
غمجــن بــه ولــی زه پیــر محمــد وم | کـه لـه زړه هېری کښلی ځېرې شـوای

❀ ❀ ❀

درېغــــه اوره خـــــوزه د اســـــمان وای | آبــدار پــه آب دې بحــر حیــوان وای
پــــر مــــزار راغــــلای د ګلرخــــانو | وربانــدی تــوئې لکــه بــاران وای

❀ ❀ ❀

له دی دومره خبرو خوبه دومره معلومه شوی وی چه دغسی آرزوګانی بی له عاشقانو بل چا ته نه پیدا کېږی او دغسی حالونه بی له مینو په بل چا نه راځی د دغسی – کیفیتونو او نفسی اغېزو بیان هم بی له یوه مقتدر او پاخه شاعره بل څوك نشی کولی. که چېری په دنیا کښې چاته د شعر او شاعری سندونه ورکول کېدلای نو پیر محمد به په همدغه یوه رباعی: چه ځان پکښې د اسمان اوره کوی. او د آب حیوان په بحر آبداری غواړی چه بیا د ګلرخانو په مزار راشی او لکه باران ووریږی. د شعر او شاعری لوړ سند اخستی و، او نورو شعرونو ته به ئې څه ضرورت نه و پیدا شوی څوك چه د شاعرانو په خبرو پوهېدلی شی او شعر پېژنی هغه دا منی چه د صحرا په لاله بی له شاعره بل څوك نه سوزی او نه نور خلق د سبا له باده د زلفو بوی غواړی سری چه د پیر محمد په اشعارو کښې غور وکړی او د ده د شاعری رنګ و ډول ته ښه ځیر شی نو ورته معلومېږی چه د رحمان بابا شعر و شاعری افکارو او خیالاتو سبك و اسلوب د پیر محمد په دیوان کښې ډېر تاثیر کړیدی او هماغه سوز و سادګی دلته هم تر سترګو کېږی ډېر شعرونه هلته شته چه دلته ئې پیروی او اقتفا شویده.

کومه عقیده او دلباختګی چه پیر محمد ئې د رحمان بابا د شعر په نسبت لری هغه پدی ډول ښکاره کوی:

جـوړ پـه شعر کښې رحمان غیب اللسان دی | پــه دا ځبــر نشــته هــر ګــز د انســان شــعر
تــر مصــرع ئــې ځــار شــه لاړ د مرغلــرو | پــه ځــه تــارئې آوبختــه ګریکســان شــعر

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنى څنګه چه يونس په شعر کښې د رحمان بابا استاذى منى او ستائى ئې پير محمد ئې هم هغسې منى بلکه لا زيات يې صفت کوى او دغسى شعر ويل د انسان له توانه بهر بولى مګر دومره خبره ده چه يونس د خوشحال خان په نسبت وائى:

حقيقـت ئـى و يـونس و تـه څرګنـد دى   ډېر غرور دى پخپل شعر ختټك نه کا(۱)[21]

❀ ❀ ❀

او پير محمد د خوشحال شاعرۍ ته هم په ډېره درنه سترګه ګورى او بحر مواج ورته وائى خو بيائى هم له رحمان بابا سره نه برابر وى او د څه درشتۍ اعتراض پرى کوى، مګر سره له دغه اعتراضه په ځينو اشعارو کښې د خوشحال خان پيروى او اقتفا کوى.
پير محمد هم لکه رحمان بابا خپل شعر سوزان بولى او د خپل شعر دپاره دغه صفت غوره کوى او وائى:

د زړه داغ بـه کړى تـازه پـه سـوزان شعـر   چه له کښليو پير محمد پر کنار کښېناست

❀ ❀ ❀

بـل دفتـر زه پيـر محمـد پـه اوبـو وينـځم   چـه سـوزان دفتـر د مينـى جـوړوم

❀ ❀ ❀

دا صفت د پير محمد په شعر کښې په رښتيا موجود دى او د ده په زړه کښې يو رښتيانى درد او سوز شته کوم د عشق اور چه د ده په زړه کښې بلېږى هغه د ده په شعر کښې هم تجلى کوى او ترخولې ئى د آه دودونه بى اختياره را وزى لکه چه وائى:

د آه دود مى تر خوله اوزى بى اختياره   پـه ګوګـل کښې مـى بلېږى د عشـق اور

❀ ❀ ❀

پير محمد د عشق او درد، زهد و رندى، غم او حسرت، سوز و ساز، خپلى بيمارى او رنځورۍ خپل قسمت او نصيب په باب کښې دا راز خبرى کوى:

تـر سـاړه زهـده رنـدى رالـره ښـه ده   هـر يـو کـس لـرى جـدا جـدا مـذهب

۱: دا بيت په پښتانه شعراء کښې راغلى او ختټك: خوشحال خان ګنل شويدى ما پخپله دغه بيت او وړاندى وروسته نور بيتونه د يونس په ديوان کښې نه دى ليدلى چه غرض له ختټکه خوشحال خان دى او که کوم بل ختټك يا ټول ختټك دى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زاهدانو چه په زهد سره نه موند   ما موندلی دی په عشق هغه مطلب

❀ ❀ ❀

زه هنوز په تمنا د رنګ و بویم   د باغ ګل می شو نابود تر خاورو لاندی
بلبلان ئی دی نالان له دردو سوزه   ګوره چاته د ګلزار ګلونه خاندی

❀ ❀ ❀

چه په اور د محبت ئی زړه پوخ نه وی   له بلبله دی سیالی نکړی طاؤس
چه د مینی مشکلات باندی حل نشی   حل می مشه لغتونه د قاموس

❀ ❀ ❀

ګوتی چه پر نبض زما ږدی هغه پری سوزی   ځکه می حیران شو وعلاج وته طبیب

❀ ❀ ❀

مه ږده پری طبیبه دا مرهم د خوږ زړونو   داغ د خراب زړه می د خوبانو دی یادګار

❀ ❀ ❀

بیمار پخپله د ځان طبیب شی   غمخور چه نه وی په زمانه کښي

❀ ❀ ❀

دار مدار چه د رنځور نکړی طبیبه!   پیر محمد دي خداې روغ نکړی په دوا ستا

❀ ❀ ❀

طبیب نایاب شو د خوږ زړونو   دردمن پخسیری تل په درمان پسی

❀ ❀ ❀

پخپل لاس سره زما د درد دوا کړه   بیګانه طبیب ته مه لېږه بیمار خپل
هیڅ پر هېزئی له میکونو شوندپو نه و   ځکه ووت پیر محمد له عقل و هوشه

❀ ❀ ❀

په ازل کښي چه قسمت کېده د بخرو   زما غم شو په نصیب له هغه وېشه

❀ ❀ ❀

کامرانی دي بېدردان کړی په دنیا کښي   پیر محمد بینوا راغی بینوا ولاړ

❀ ❀ ❀

خراب دل می د دنیا و غم ته ونیو   په سره اور باندی می وسو د خدای کور

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

هــر طاعــت راتــه بــې عشــقه معصــيت شــه ‌‌ تـــــراويح وی کــــــه روژه کــــــه اعتکـــــاف

❀ ❀ ❀

رب غمجـــــن پـــــه دردو غـــــم کـــــړم د خوبـــــانو ګمــان مکــړه چــه بــه غــم د ســيم وزر خـــورم

❀ ❀ ❀

بېلتانــه را خخــه ګــل هغــه خــراغ کــړ چــه تــل بــل و، د پتنــګ پــه پــر و بــال

❀ ❀ ❀

مسـتو سـترګو دليلـې چـه کـړ بېخـوده ګمان مکړه په مجنون چه به هوښيار شي

❀ ❀ ❀

عشق لباس د خـود بينـی لـه مـا نـه وکـيښ پـه سـره اور کښـې مـی د کفـر زنـار وسـو

❀ ❀ ❀

مکړه د عشق له دردو سوزه ما مشغول ناصحه زه سـمندر يهـود پـه اور کښـې د خپـل ځـان وينمـه

❀ ❀ ❀

پير محمد قندهار او کابل هم پدی ډول يادوی:

<u>قندهار</u>

نـاز غمـزی چـه د خوبـانو پکښـې وينـم قنـدهار تـه جـوړ هنـر د کشـمير راغـی

❀ ❀ ❀

<u>کابل</u>

د ښـو بـدو تميـز نشـته پـه کابـل کښـې خـرم زړه چـه ورتـه راوړم رنجيـده شـی

❀ ❀ ❀

ځيني نور ښه ښه بيتونه يې چه په مختلفو موضوعاتو کښې مخې ته راغلي دادي:

<u>بوسه</u>

پس لـه مرګـه کـه بوسـه پـر لبـو راکـړی معجــزه بــه را ښــکاره د مســيحا کــړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سراب موج

پــه اوبــو د دیــدن تنــده نــه مــاتیږی   د مجنون پـه دود پـه مـوج د سراب خـوښ یم

❁ ❁ ❁

د بلبلو حق

حق د بلبلانو په جانب دی که غوغا کا   ویـنم پـه ګلـزار کښـې د زاغـانو اشـیانې

❁ ❁ ❁

د عشق سندری

خـوار بـورائې چه پر ګل لـه سوزه وائی   هم هغه د عشق سندرې نه دی څه دی؟

❁ ❁ ❁

زاهد

پــه کوڅــه د مهرویــانو غلــی غلــی   زاهـد پـټ پـه تمنـا د دیـدن ګـرزی

❁ ❁ ❁

ګلونه او اغزی

د هـر بـاغ ګلونـه څـی اغـزی پـاتیږی   خلط لـه خـاورو سره ویـنم رنګین خلق

❁ ❁ ❁

د بلبل آه

د بلبــل پــه آه بــه وســوزی پــوهیږم   هغه زاغ چه په جـوار د ګلزار کښېناست

❁ ❁ ❁

منصور

بار مې په هر جز کښې په صفت د جمال راغی   حق په منصور ووې اناالحق پـه سر د دار

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمود په سترګو

چه انکار ئې کړی له حسنه حاسد ولی؟ د محمـود پـه سـترګو نـه ګـوری ایـاز

❀ ❀ ❀

تجرید

لـه دنیـا پـه هسـی شـان مجـرد اوزه! چـه دي طمـع د کفـن نکـړی نبـاش

❀ ❀ ❀

د محبوبې په اړخ اووښته

محبوبـا پـر پالنـګ وا ووښـته لـه خوابـه کـه هوسـی وه د بهـار پـر ګلـو رغښـته

❀ ❀ ❀

د خال ښکلو

رنـدې سـترګی د زاهـد بـه بینـا نشـی مګر ته ورته میده د خال ښکلو کړی

❀ ❀ ❀

د پیر محمد د اشعارو نمونې:

لمړی نمونه

نشته هغه وخت چه خپل جانان را سره درومی
لاس پـه لاس و بـاغ تـه خرامـان را سـره درومـی

چـا ښخـه بـه غـواړم زه سـراغ د سـرو قـدو
خضـر پـدې لاره چـه حیـران را سـره درومـی

زه او تصـور د یـار د مـخ سـره همـراه یـو
هـر چیرتـه چـه څـم مـاه تابـان راسـره درومـی

درومـم زه صـحرا تـه د فـراق غمونـو تنـګ کـړم
روح د مجنـون ویـنم همعنـان را سـره درومـی

مینـی سرګشـته لکـه آسـیا کـړم نـه پـوهیږم
زمکـه پـر مـا ګـرزی کـه آسـمان را سـره درومـی

و صـف چـه لـه سـوزه د ګلـرخ زه پیرمحمـد کـړم
درومـم پـه ژړا بلبـل نـالان را سـره درومـی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې شعر کښې پير محمد ته هغه وخت ور يادېږي چه خپل جانان به ورسره لاس تر لاسه نيولى و او دواړه به يو ځاى باغ ته تله. د همدغه وخت په ياد د سرو قدو په سراغ پسى اوزى او د حيرت سفر کوى، ده سره پدى لار کښې خضر هم ملګرى دى مګر څه پته ورسره نشته او حيران روان دى. د خپل يار تصور لکه ماه تابان ورسره دى د مجنون روح، اسمان او ژړېدونکى نالان بلبلان ئى هم د لارى ملګرى دى خو يو هم نه پوهېږى چه چېرته ځو او د مقصود منزلګاه چېرته ده، د عشق سفر او د عاشق سياحت بايد همدغسى سر ګشتګى او حيرانى ولرى.

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه

ځو به په غم کښې دل سوخته سينه افګاره ګرزم؟
خو به بار خو په وينو رنګ لېمه خونباره ګرزم

ځو به زاغان کا کامرانى د نو بهار پر ګلو؟
خو به نوميد زه عندليب له دى ګلزاره ګرزم؟

ځو به طبيب زما پر حال نظر د رحم نکړى؟
خو به ضعيف زېږه ګونه هسى بيماره ګرزم؟

ځو به تل هسى لکه موجه په اضطراب يم خلقه؟
خو به په هجر کښې بى صبره نا قراره ګرزم؟

ځو به اغيار پر پير محمد لکه اغزى ځرخېږى؟
خو به په عشق کښې ګله من له ګل رخساره ګرزم؟

❀ ❀ ❀

ځوك چه په يوه شى پسى ډېر وګرزى او لاس ته ورنشى هغه ته ارومرو همدغه راز سوالونه پيدا کيږى پير محمد هم ډېر وګرزېده او ستړى شه، د هجر بى صبرى او ناقرارى د موج اضطراب ئې وليد په سترګو کښې ئى د اغيارو اغزى وځرخيدل، بار خوئى په وينو رنګ او لېمه ئى خونباره شوه، ضعيفى او بيمارى ئى زياته شوه، طبيبانو پرى رحم ونکړ خپله نا اميدى او د زاغانو کامرانى ئى په خو خو وارو وليده، بې اختياره ئى د غه کلمات له خولى ووتل او دا پورته شعر ورځنى جوړ شو.

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه نمونه

پرېږده! ما رقیبه چه خپل یار لره وردرومم ستړکی می کړی توری چه دیدار لره ور درومم
بـــاد ســبا راکـــړ د ګلـــرخ پیغـــام د زلفـــو وخـــت د نوبهـــار شـــه ګلعـــذار لـــره ور درومـــم
رنګ په رنګ ګلونه ئې غوړېږی په ګلزار کښې اوس بـــه د بلبـــل پـــه دود ګلـــزار لـــره وردرومـــم
څه شو که په اور ئې غم د مینی کباب کړی بیـــا لکـــه پتنـــګ آتـــش رخســـار لـــره وردرومـــم
زړه مې دی ډك شوی په خوناب له ډېره غمه وینی چه مې خوری هغه خونخوار لره وردرومم
وائی عالم ماته د عشق راز به دی په دار کا وایـم زه منصـوریـم خـوښ پـه دار لـره وردرومـم
خدای له نورو خلقو بینوا زه پیر محمد کړم ځکـــه پـــه شـــتاب د یـــار دربـــار لـــره وردرومـــم

پیر محمد ته پس له ډېری مایوسۍ او سر ګشتګی د سبا باد د پسرلی په وخت کښې د اشنا د زلفو بوی راووړاو بیائی په زړه کښې د دیدار آرزو پیدا شوه ځکه چه په پسرلی کښې مړې آرزوګانې هم ژوندۍ کېږی او افسردګی له سړی څخه ځی د همدی لامله پیر محمد وائی چه د نوبهار وخت ښه ز ما د ګلعذار په ګلزار کښې رنګ په رنګ ګلونه غوړېږی اوس لکه بلبل زه هم ګلزار ته درومم، هېڅ پروا نشته که د مینی په اور لکه پتنګ خپل آتش رخسار کباب کړی یم، زړه می که له ډېره غمه په خوناب ډك دی هغه خونخوار ته ورځم چه د زړه وینی می خوری او زما وینو ته تږی ناست دی، عالم را ته وائی چه د عشق راز به دی په دار کړی زما جواب دا دی چه زه منصور یم او په شوق د دار په لور ځم، له نورو خلقو خدای بینوا کړی یم او د یار دربار ته په شتاب درومم.

دا خبری دی کوی او روانېږی مګر له خدایه هم سوالونه کوی او د عشق په لار کښې ورڅخه صبر و توفیق او خپلی معشوقی ته رسیده په لاندینی ډول غواړی:

څلورمه نمونه

الهی یو ځل دیدن د مهوش راکړی له روزنه مې حجره د زړه رڼا کړی
چه په زلفو د ګلرخ وی بلو سبدلی معطر می په هغه باد سبا کړی
درد زما له حده زیات صبر می کم دی په دا درد باندی غالب صبر زما کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه زه چه وم له اصله په ګلشن کښي | هسی شان می عندلیب پر ګلو بیا کړی
هر سحر وصل د یار په دعا غواړم | مستجابه می مجیبه! دا دعا کړی
بوی د عشق ئی له تربته جلا مکړه | بند په بند چه پیر محمد خپله جدا کړی

۞ ۞ ۞

وروسته تر دی چه دی دا سوالونه کوی او له خدایه د زلفو عطر، په ګلو عندلیبی او د یار وصل غواړی یو ه داسی ګلزار ته ننوزی چه هلته هر څه شته او دی حیرانیږي چه کوم یو له بله ښه دی؟ نو دا پوښتنی پدی ډول کوی.

۞ ۞ ۞

پنځمه نمونه

کوم یوله دوو ښه دی سپین رخسار که چنبل ګل؟ | کوم یوله دوو ښه دی تور ګیسو که دا سنبل؟
کوم یوله دوو ښه دی چه بیدار د مین زړه کا | ساز د مطربانو که پر ګل د بورا شخول؟
کوم یوله دوو ښه دی مخموران دی تمیز وکا | جام د لعل ولبو که پیاله د ګل ومل؟
کوم یوله دوو ښه دی د وصال په نوبهار کښی | راز د عشق په زړه کښي که چغاره د بلبل؟
کوم یوله دوو ښه دی د فراق په درد وغم کښي | داد فریاد پر ښکلو که تل صبرو تحمل؟

۞ ۞ ۞

په دغه وخت کښي چه دی د حسن په باغ کښي د انتخاباتو په فکر کښي دی او هر څه مهیا وینی مګر د یوه ترجیح په بل نشی کولی بیا ورته د بلی ورځی د هجران فکر پیدا کیږي چه یوه ورځ به دا ګلزار او د بلبلو چغار، ګلرخان او تار تار زلفی وی مګر مونږ به نه یو د چا په برخه چه خدای سوزېدل او کړېدل، د عشق غم او درد کړی وی هغه هېڅکله له افسوس او ارمانه په دنیا کښي نشی خلاصېدای ځکه پیر محمد د بلی ورځي یعنی د سبا د غم د سندره پدی ډول شروع کوی:

۞ ۞ ۞

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږمه نمونه

دريغه ګل به د ګلزاروی مونږ به نه يو　　　د بلبل به پری چغار وي مونږ به نه يو
زلمی جونه به سيلونه د صحرا کا　　　کوه و دشت به لاله زار وی مونږ به نه يو
څوك به ږدی تازه ګلونه په اربل کښې　　　چا به اينبی پر دستار وی مونږ به نه يو
ګلرخان به ګهی ناز ګهی نياز کړی　　　عاشقان به صد هزار وی مونږ به نه يو
چه عنقا غوندی مرغان ئی په دام نښلی　　　هغه زلفی به تار تار وی مونږ به نه يو
يادګاری به په جهان کښی پير محمده!　　　دا زمونږ شيرين ګفتار وی مونږ به نه يو

❀ ❀ ❀

اوومه نمونه

خندا بس کړه ای نادانه ګريان اوسه　　　پخپل ځان باندی د رحم باران اوسه
رنګارنګ ګلونه وکره په باغ کښې　　　په همت باندی بلبله پاسبان اوسه
په عالم کښې ځان خلوت کړه له عالمه　　　دردانه شه په صدف کښې پنهان اوسه
آئينه د زړه په عشق سره صيقل کړه　　　بيا جمال ته د خوبانو حيران اوسه
و مطلب ته رسيده څه آسان نه دی　　　لکه چرخ ورپسې تل سرګردان اوسه
د بهار هوا هوس واړه تر شا کړه　　　د خزان له ډيره غمه نالان اوسه
درسته شپه لکه شبنم هسی وريږه!　　　و جمال ته د ګلرخ نګران اوسه
د حق ذکر کړه جاری په تمام تن کښې　　　سر تر پايه پير محمده! زبان اوسه

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

يار می ولاړ ورپسې کاږم خروش ځکه　　　دم په دم راڅخه ځی عقل و هوش ځکه
می د مينې ليلی راکړه کناره شوه　　　د مجنون په دوديم مست و مدهوش ځکه
رنګ د شونډوئې را ياد شو په هجران کښې　　　لکه خم د ميو راغلم په جوش ځکه
په چشمانو کښې ئی وېره د صياد ده　　　تل په روڼو سترګو خواب کا خرګوش ځکه
وچ لامده د مظلومانو په آه سوزی　　　طاقت نه کا راته هيڅ خرقه پوش ځکه
دا د فرياد می و فلك ته نه رسيږی　　　د پتنګ په دود وريتېږم خموش ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهمه نمونه

تـه چـه هسـی کـار و بـار د دې دنیـا کـړی
چېرې نـه چـه هېـر لـه دلـه خپـل اشـنا کـړی

هغـه رزق چـه مقـدر دی زیـات بـه نشـی
کـه پـه کـور کښـې زرغـون بـوټی د کیمیا کـړی

راشـه راشـه نیکنـامی پـه دنیـا پیـره!
نشـته سـود تـر دا پـه پورتـه کـه سـودا کـړی

نیکنـامی کـه پـه دولـت حاصـله نکـړی
دا رنـګ فکـر دی صـواب نـه دی خطـا کـړی

پس لـه مرګـه کـه ارمان کـړی پـه کـار نـه دی
نـن دې وخـت دی د درد منـو کـه دوا کـړی

کـه پـر ښـه بانـدی ښـه وکـړی خرخـاری ده
مـرد هلـه ئـې کـه بـدی لانـدی تـر پـا کـړی

❀ ❀ ❀

خلوریځی

پټ داغ

عاشـق کـه خانـدی هـوا د بـاغ لـری
مکـړه ګمـان چـه خـاطر فـراغ لـری

غنچـه غـوړېږی د لالـه ګـوره
پـټ پـه سـینه کښـې دننـه داغ لـری

❀ ❀ ❀

د بڼ طوطیان

مـونږ لـه هـوا ده تنهـا راغلـی یـو
د بـڼ طوطیـان یـو پـه دام وتلـی یـو

غمـازه ظلـم را بانـدی مکـړه
د ښـویارانو فـراق نتلـی یـو

❀ ❀ ❀

نوروز

خپـره د ګـل شـوه شـمع افـروزه
بلبـل چغـار کالـه درد و سـوزه

چـه پـه موسـم دی خوبـان هـوس کـا
تـر هـوا جـار شـم د تـا نـوروزه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

غنچه او بلبله

معشـــوقه خانـــدی زهيـــره کلـــه ده   غـم ئـی زمـا دی ښـادی ئـی خپلـه ده
نسـيم غنچـــه کـــړه د ګـــل خندانـــه   پـــه چغـــار ګـــډه خـــواره بلبلـــه ده

❀ ❀ ❀

د رقيب دام

د يـار پـه در کښـې چـه رقيـب دام ږدی   محيـــل ابلـــيس دی د مکـــر دام ږدی
مـــين بلبـــل شـــه هـــوا د ګـــل لـــری   غمـاز پـه لار کښـې اغـزی مـدام ږدی

❀ ❀ ❀

(۳) کاظم خان (شيدا)(۱)22

د پښتو هغه شاعر دی چه په شاعرانه مضمونو پيدا کولو کښې ئی په پښتنو کښې ساری په نظر نه راځی او نازکخيالی ئی هم داسی حد ته رسيدلی ده چه په عادی نظرونو نه ليدل کيږی.

دا دوه صفتونه د ده په اشعارو کښې ډېره زياته غلبه لری او همدغه د مضمون آفرينی او نازکخيالی زور دی چه د ده په اشعارو کښې ساده خبری ډېرې نشو موندلی.

که څېری د شيدا په شعر کښې پردی لغتونه او بل راز ترکيبونه نه وای يعنی له دغی معنوی لوړتيا سره ئې ځينی نور شعری صفات هم پوره درلودای او جمله بندی يا د کلماتو تاليف ئی د پښتو له سبك و اسلوب سره موافق وای نو د ده شعرونو او د ده شاعری خورا لوړ مقام پيدا کاوه مګر دا د شعر و ادب عشوه او کرشمه ده چه هېچا ته ځان پوره نه تسليموی او د هېچا پوره احاطه او مالکيت په ځان نه قبلوی.

هغه اعتراض چه ځينی کسان ئی د ژبې د سبك او سلوب په لحاظ په بيدل کوی يا وائی چه د ده مضامين لکه معما ډېر فکر غواړی د شيدا په شعر هم کيږی او د ده شعر په پښتو

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی او د خوشحال خان ختك: کړوسی دی چه په (۱۱۳۵ هـ) کښی زيږېدلی او تر (۱۱۹۱) پوری ئې ژوند په يقين سره ثابت دی ځکه چه پخپل يوه بيت کښې ئی دغه کال ياد کړيدی (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې هماغه رنګ او کيف لري چه د بيدل اشعار ئې په فارسی کښې لری مګر هغومره چه هلته له بعيدولو ازموکار اخستل شوی دلته نه دی اخستل شوی.
شيدا د شعر په نسبت خپله نظريه داسی ښکاره کوی:

مضمون د شعر لکه پيکر دی　　رنګين الفاظ ئې رخت و زيور دی
ورته ضرور دی دا دواړه څيزه　　پيکر که هر څو دلربا تر دی

❀ ❀ ❀

د همدغې نظريې په اساس ده پخپلو اشعارو کښې فارسی او عربی رنګين الفاظ دومره ډير کړی چه د پيکر دلربائی پکښې ورکه شوېده او هر څوك ئې احساس نشی کولی.
دا نوموړی شاعر خپل شعر او خپله شاعری مونږ ته پدې ډول معرفی کوی.

هر مضمون مې طبعزاد دی　　ګل زما د رای ايجاد دی
نه غلط نه مبتذل دی　　توارد ئې محتمل دی
چه نازك د چا خيال وی　　هم بلند لکه هلال وی
تامل پکښې ضرور شی　　پس له هغه پری مرور شی
که صحرا ګل و ګلزار وی　　آهسته خرام په کار وی

❀ ❀ ❀

دا نازکخيال او بلند خيال شاعر چه کله ئې خپل شعر ډير خوښيږی او خپله شاعری ستائی نو وائی:

په دا وقت کښې که شيدا دواړه مهمند وای　　ثنا خوان به و هر دم ستا د ويلو

❀ ❀ ❀

په بل ځای کښې اظهار کوی:

شيداخان به دې کامير د شاعرانو　　که مزارو ته ئې عرض د تا انشاء شی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دواړه مهمند (رحمان، حمید) ښئی او خان خو خوشحال خان خټك دی چه دی
ورځنی پس له مړینی تقدیر او مکافات غواړی.
دی په یوه بل ځای کښې هم رحمان بابا پدې ډول یادوی:

نن رحمان په دا مصرع د شیدا زړه وړی　　　ته پری ئی که آهوئې که جادو کړی

❀ ❀ ❀

یعنی د ده د غزلی پیروی او د وروستۍ مسری په دلربائی اقرار کوی.
شیدا که څه هم ځینی نور شاعران لکه میرزا، دولت، واصل، په ښه کلام ستائی مګر
خپل تحسین او د خپل شعر ستاینه له دواړو مهمندو او د شاعرانو میری له خپل نیکه
خوشحال خان څخه غواړی او دوی ته له نورو نه په زیات حق قایلیږی. هو! څوك چه په
یوه مصرع له چا نه زړه وړلی شی هغه ته باید سړی په غټ حق قایل وی. شیدا که څه
هم خپله نا خبری یا نه پوهېدل یونیم ځای پدی ډول بیانوی:

هېڅ خبر لکه نرګس په احوال نه یم　　　چه په څه چمن کښې ناست یم تماشا کړم

❀ ❀ ❀

په معنی د معنی پوه نشوم باور کړه　　　ما کتلی درست صراح تمام قاموس دی

❀ ❀ ❀

مګر دا خو هغه راز اقرار او عالمانه حیرت دی چه له ډېرو پوهو خلقو د خپلی انتهائی
پوهې په وخت کښې لیدل شوی او اورېدل شویدی.
څوك چه د معنی په معنی پسی ګرزی هغه البته د بشری پوهی نیمګړتیا ته ملتفت کېږی
او ځان د جهان د چمن نرګس ګڼی چه د خپلی تماشا په کیف نه پوهیږی. د شیدا زړه د
علم و معرفت یوه داسی مدرسه وه چه له غیره خالی وه او د عمر و زید تکرار ونه پکښې
نه کېده څکه وائی:

مدرسه د زړه خالی بویه له غیره　　　تابکی به دی تکرار د عمر و زیدوی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیدا خپل ځان مونږ ته داسی راښئی:

چـه لنبـو تـه د تنـور پـه شـان پیـدا ده　　کـه پـوهېږی دا سـوخته سـینه زمـا ده
لکـه ابـر پـه هـېڅ وخـت نشـو بـې نمـه　　هـر سـاعت زمـا پـه سـترګو کښـې ژړا ده
خوښ په شور لکه ساحل د سیلاب نه یم　　چـه مـې ایښـی پـه عزلـت د کـور بنـا ده

❀ ❀ ❀

ژغـول مـی لکـه نـی مصـلحت نـه دی　　پـه سینه کښـې مـی ناله پرېږده مستوره

❀ ❀ ❀

هـېڅ سـراغ ئـی نشـی موندلـه برهمنـه　　زمـا زړه پـه یـوه هسـی بـت مـین دی

❀ ❀ ❀

اوس ئـی پـل پـه مـړو ایـرو نشته عالمـه　　اواره شـــیدا د څـــه دوهـــی ملنـــګ و

❀ ❀ ❀

وروسته تر دی لړی او مجملې معرفی اوس د شیدا مضمون آفرینی، نازکخیالی او اپتکار د ده له افکارو سره پدې لاندی متفرقو بیتو کښې وګوری؟!
په یوه ځای کښې غواړی چه د زردارانو عیبو ته خلق ملتفت کړی او ووائی چه سیم او زرو د دوی زشتی او عیبونه مونږ ته ښکاره کړیدی. دا مضمون ډېرو شاعرانو په راز راز پیرایو کښې بیان کړیدی. مګر شیدا ورته له ټولو نه بل راز شاعرانه پیرایه پیدا کوی او وائی:

د نرګس د سترګو ګل عیب نه باله شی　　سیم و زر کانـدی زشتی د هر چا خوبه

❀ ❀ ❀

نرګس به ډېرو خلقو په باغ کښې لیدلی وی او دی ته به هم ملتفت شوی وی چه په سترګو کښې ئې ګلان شته مګر هر چا دغه سترګی ستایلی دی او دې عیب ته ئې د هېچا پام نه دی شوی ځکه چه پدی ګل کښې طلائی او د سپینو زرو رنګ هم لیدل کیږی چه دغه زشتی ئی ښه کړېده مګر شیدا دې نکتی ته ملتفت دی او کله چه د زردارانو پټ عیبونه ښکاره کوی نو د نرګس د سترګو ګلونه سره له سیم و زره یادوی او ځانته یو ښه مضمون پیدا کوی.
په همدغه بیت پسې د خپلی زمانی ځان ځانی ته ملتفت کیږی او غواړی چه دا مطلب ډېر پوره افاده کړی نو وائی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما نـه د شـيدا هسې ځـان ځـانی شـوه   چــه بــلا کنــاره دروهــی لــه ايوبــه

❁ ❁ ❁

په يوه بل ځای کښې وائی چه ما خپل راز پټ ساته مګر رسوا شوم او خپله پرده داری مې ونکړای شوه مګر دا مطلب پدی ډول ادا کوی.

شـيدا تـا د خپلـی مينـی رازپـو شـی کـړه   په پرده کښې د نغمی په شان رسوا شوې

❁ ❁ ❁

که سړی فکر وکړی په پرده کښې د نغمی رسوائی يو دا راز تعبير او مضمون دی چه د ډېرو باريك بينو خلقو ورته پام کيږی.
شيدا يو ځای له ممسکانو شکايت کوی او وائی چه دوی هميشه په بسط کښې قبض وی مګر دغه دوه ضد حالتونه چه اجتماع ئی منطقيانو ته ډېره ګرانه خبره ده په داسی مهارت جمع کوی او شاعرانه رنګ ورکوی چه هر څوك ئی منلو ته تيار دی لکه پدی بيت کښې:

هميشه وی د ممسك قبض په بسط کښې   پـه دريـاب کښـې شـيدا ګـوره ګردابونـه

❁ ❁ ❁

دلته د بسط دپاره درياب او د قبض دپاره ممسك ګرداب داسی مثالونه دی چه لکه ګرداب عميق او ژور فکر غواړی.
کله چه شيدا د ځينو سياه رويانو رفعت او لوړتيا ته ملتفت کيږی او نصيحت ورته کوی نو وائی:

ســياه رو يــه لــړ رفعــت لكــه دود مشــه   د آفتـاب غونـدی کـړه مخ پـه رخشـانی کښـې

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدې ځای کښې دود د سیاه رویی او لړ رفعت او د نمر لوړتیا او درخشانی سړی ته په لوړو خلقوو کښې دوه طایفې ښئی چه یوه طایفه په لړ جګوالی مختوری کېږی او ځینی پخپله لوړتیا جهان رڼا کوی.

زمونږ دغه مضمون آفرین شاعر چه د دی عالم هری ذرې او هر لوری ته ګوری یو اعلی شاعرانه نوی مضمون ورته پیدا کېږی یائی پیدا کوی چه ځینی نور کسان ئی په عمرو عمرو هم نشی موندلی.

دی یو ځای د کرم او اسراف مضمونونه په دوه بیتو کښې راوړی او د دواړو تصویر پدی شان را باسی:

بـرګ و بـار لکـه بهـار ورتـه پیشـکش کـړه	کـه خـزان راشـی کریمـه! سـتا تـر کـوره
چـه پـه ورځ لکـه فلـك شـمع سـوزی کـا	درسته شپه ئې تیاره نه درومی له کوره

❀ ❀ ❀

پدې دوه بیتو کښې که سړی غور وکړی پوهېږې چه دواړه مضمونونه په نوو پیرایو کښې ادا شوی او د دواړو دپاره اعلی مثالونه ښودل شویدې د کرم په باب کښې وائی چه که خزان دې کور ته راغی او میلمه شه نو لکه بهار خپل ټول برګ و بار ورته پیشکش کړه مګر سره له دغه امره د اسراف عاقبت هم ښئی چه که څوك بیهوده او بې له کومې فایدی خپل مال صرفوی یا د ده په عبارت لکه فلك د ورځی خپله شمع سوزی نو درسته شپه به ئې په کور کښې تیاره وی.

د شیدا په کلام کښې ځینی دېر ساده بیتونه هم پیدا کېږی چه د رحمان بابا د ساده شعر خوند او ښې ښې خبرې پکښې پیدا کولی شو،

لکه دا لاندې بیتونه:

(۱) وفا:

چه له ښاخ سره وفا که په سره اور کښې	لا تـر ګلـه یـم مـین د ګـل پـه خـار زه

❀ ❀ ❀

سـایه وار متحمـل د سـنګ و خـار شـه	چـه پـه لار د رفاقت درومـی وفا کـړه!

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) د بهار تماشا:

چـه مشـغول پـه تماشـا د نـو بهـار شـوم　　هېڅ حاصل مې پکښې نه و، بې ارمانه
په هر ښاخ ئې د ګلبن وی يو څو چيغې　　دريـده و پـه مـاتم کښـې څـو ګړيوانـه

❀ ❀ ❀

(۳) معشوقې ته خطاب:

د صحرا پـه لـور شـمال تـه زلفـې نيسـه!　　چه سبزه مې د مزار ګل د ريحان کړې
د بهـار پـه تماشـا دی څـه موقـوف و؟　　چه دې بلې سرې لمبې په ارغوان کړې

❀ ❀ ❀

(۴) يوسف:

څـه اميـد د انتفـاع کـوې لـه مصـره　　شـيدا نلـرې يوسـف کـاروان د تـا

❀ ❀ ❀

کـه ئـې ووې زمـانې يـو څـو درهمـه　　تـه يوسـف څنګـه؟ پـه کمه بها پلـورې

❀ ❀ ❀

(۵) يتيم او بېکس:

څـوك پـه زخـم پاهـه ږدی د بېکسـانو؟　　د يتيم اوښې کړې وچې په استين چا؟
د بـېکس پـه مـاتم کلـه چـانعرې کـړی؟　　څوك په مرګ د شمع وليده غمګين چا؟

❀ ❀ ❀

(۶) لوړ همتې:

چـه خيـل بـرګ پـه آب چـرخ نکـړم سرسـبز　　د همـت علـو پـه شـان د کهکشـان را

❀ ❀ ❀

چېرې نـه چـه دار محـروم پـه ميدان پرېږدی　　کـه يوسـر پـه تـن لـرې بلنـد همتـه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

آفــرین د هغــه ســر پــه عریــانی   چـه فـرو نشـه دسـتار او یـا افسـر تـه

که دې جام لکه حباب ونه نیو سیندته   آفـرین دې پـه همـت شـیدا ختکـه!

❀ ❀ ❀

چه همت مې نه کا ډېر په هسکولو   لکـه مـوج نکړمـه بـیم د پرېوتلـو

سوال مې خوی له در افشانه ابره نه دی   صدف ورانه خپله خوله کړه په غوښتلو

د آفتاب پـه کمند نـه خېژم آسمان تـه   نـه ږدم بـار لکـه شـبنم پـه دوش د ګلـو

❀ ❀ ❀

(۷) مرده دل او بی ذوقه:

مرده دل ئې د جمال تماشا څه کا؟   د مجنـون تصـویر ادا د لیلـی څـه کـا؟

د سرور اسباب پـه کـار د مهجـور نشـه   د دسـتار غنچـه مقـدم د سـبا څـه کـا؟

❀ ❀ ❀

(۸) غفلت او نادانی:

نـادانی ګڼـه غفلـت د رهروانـو   لکه طفل د زانګو په تله کښې خـواب کا

❀ ❀ ❀

نـادانی درتـه بیضـه وسـیع جهـان کـړ   د هـوا پـه طیـران پـوه نـه ئـې معـذوره

❀ ❀ ❀

(۹) لوی:

د ذرې پـه احـوال تـل د لمـر نظـر وی   لـوی به نه ګوری واړه په سترګه سپکه

❀ ❀ ❀

سرګردان کاندی ګرداب خلاف د بحر   پیـروی د لویـو ده بیمضـرته

❀ ❀ ❀

(۱۰) د زمانی سردی:

د تنـور شـعله بـه آب د فـواری شـی   سردجوشی کـه ورتـه یـاده د ایام کړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوران سردجوشـــی هســـی تقاضـا کـا   چه په اور کښې دانه سبز شی د سپاندی

❁ ❁ ❁

(۱۱) ځان ساتل:

همیشـــه وی نــرم چـــوب غــذا د کــرم   شـــیدا مشـــه مـــرد خـــالی لـــه سیاســـته

❁ ❁ ❁

سترګه نـه سـوزی د خـس لـه نـامردانو   کـه همـه لکـه ایـرې آتـش نسـب وی

❁ ❁ ❁

(۱۲) شاعرانه شکایت:

زمانـه بیـایئ کـاروان د ګـل خـرمن تـه   همیشه پخپل بوستان کښې پیایی خرونه

❁ ❁ ❁

زمانـــه پـــه رعایـــت د ګـــاو خـــر ده   پـــرورش د علـــف زار بویـــه باغوانـــه
د کوری نیل دی کړه پوری په دیده خپل   بصـــارت د تمیـــز نلـــری آســـمانه

❁ ❁ ❁

د جام مستی:

چیری نه چه ئی دا جام پریوزی له لاسه   عجب مست د جاه په میو شاه جم دی

❁ ❁ ❁

کښې قافلې:

د پاسبان پـه نعرو هـېڅ احتیـاط نـه کـا   قـافلی د دې ربـاط ګـر کـهـی دی؟

❁ ❁ ❁

زمونږ دغه نوموړی شاعر چه د معنی په معنی پسی ئی قاموسونه لټول هېڅکله په صورت نه غولېده او معنی ئی غوښتله ځکه ئی ویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدف لاس قطرې ته نيسي په درياب کښې   بزرګي د صورت څه کړي معنی غواړه!

❀ ❀ ❀

د همدی لامه ئی له انسانه هم رښتيانی همدردی غوښتنه او يوازی د ستر ګو په اوښکو ياد دروغو په ژړائی قناعت نه کاوه او ويل ئې:

چه ليده پکښې اثر د الم نشی   څه حاصل لکه شبنم له چشم تره

❀ ❀ ❀

پخپلو اشعارو کښی هم شيدا معانی ډېر ښه پاللی دی او نيمګړی ئې نه دی پرې ايښی، ډېرو شاعرانو د خپلو معشوقو زلفو ته دامونه ويلی او خپله ګرفتاری ئی بيان کړيده مګر شيدا دغه دام ته ددانو په ځای د رخسار ګل پيدا کړی او بلبل ګيردام ئی بللی دی لکه په دې بيت کښی:

د دانو په عوض ګل لري په دام کښی   په رخسار ئې توری زلفی بلبل ګيری

❀ ❀ ❀

پدې دام کښې شيدا يوازی بلبلان نه دی نيولی بلکه د ختن آهوان ئې هم پکښې ايسار کړيدی لکه چه وائی:

بوی په زلفو کښې زما ګلبدن راووړ؟   که په دام کښې ئې آهو د ختن راووړ؟

❀ ❀ ❀

دا ښکار ګمان کوم چه يوازی شيدا کړيدی او بل چا په دام کښې آهوان نه دی نيولی يا ئې مونږ ته نه دی راوړی. هر کله چه يو شاعر د هر چا له بيانه پخپلو اشعارو کښې ډېر ښه پيژندل کيږی او د شعر او ادب آشنايان له يوځو شعرونو د شاعر شاعرانه اقتدار او افکار، خصوصيات او د شعر ډول په ښه شان ځانته معلومولی شی نو د نمونو په ډول ئې ځينی اشعار را اخلو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ نمونه

تېزکاته د دې نګارې بې څه نه دی — د عالم سینې فګارې بې څه نه دی
قرینه ده د شهید په حال ظاهره — سره لبان د دی خونخوارې بې څه نه دی
په سبزانو کښې د هند عجب طوطی ئې — ستا خبرې شیرین کارې بی څه نه دی
بیا به راشی څه آفت په ګرېوانونو — تله دی نن سبا رفتاری بې څه نه دی
مګر کاندې پاسبانی د مهرویانو — د فلک سترګې بیدارې بی څه نه دی
(شیدا) بیا ګلرنګ راغلی دی و باغ ته — د بلبل سوزنده نارې بې څه نه دی

دوهمه نمونه

نوبهار له باغ و راغ سره آشنا شه — په سرو سترګوئې ژړل ځنی جدا شه
د غنچی د رباط در په واکېده دی — قافله د رنګ و بوی درومی سبا شه
د سوخته جهان لوخړی فلك بولی — ستا خطا فکرته څه وایم خطا شه
آبادی ئی مستلزمه د زندان وی — هر خاطر چه ازاده لکه صحرا شه
چه په تله ئې خبر نشوې په افکار هم — ستا له صافه شسته تېر هسی رها شه
ودانی ئې بیا محاله ده نادانه — د شیدا خاطر لوی ښهر و تالاشه

دریمه نمونه

په نهاد د هر سړی کښې هنر نشته — د زانو په آئینه کښې جوهر نشته
کله جمع د توښې ازاده کاندې — په ښاخونو کښې د سروی ثمر نشته
د دنیا په تخریب زړه د سیلاب سوړ شی — د ظالم زړه کښې د رحم اثر نشته
په خوړه ژبه مرغوب لکه طوطی شه — که قدرت دې په عطا د شکر نشته
قدمبوس به ئې افسر د قیصروکا — چه سیلاب ئی لکه آب د ګوهر نشته
د همت علو احسان د غیر څه کا؟ — د ښو سایه په سترګو د نمر نشته

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورمه نمونه

په دا وضع ئی کړ صدف له ځانه لرې
سرګوشی ور سره کاندی مرغلرې

ګویا ئې به د غنچی کاندی ښوك یاده
هرې خولی کله زده کړیدی خبرې

بېتابی ئی په ماتم کښې د فرهاد وی
چه را ولوېږی دغره تورې کمرې

استعمال ئې په تدبیر د مجنون بویه
د ځنځیر له حلقو، نه رغېږی زغرې

نفع نه کا انزوا چه انسان نه وی
که مدام لکه حیوان په صحرا ښرې

د افتاب شعله د ماه په خرمن لګی
ځنی نه کا اقتباس د ډېران سرې

❁ ❁ ❁

پنځمه نمونه

بوی په زلفو کښې زما ګلبدن راووړ
که په دام کښې ئی آهو د ختن راووړ

خاصیت لری د ګل غنچه دهانه
پس له کاله دی ښو ورځی دیدن راووړ

چه زما په آتشین آه نرم نشه
زړه دې سخت راته تر سنګ و آهن راووړ

شمع ځان تر مرګ پخوا ژاړی عالمه!
د فانوس په بهانه ئی کفن راووړ

نن شیدا له ځانه سیر دی لکه شمع
ستا محفل ته ئی بیسره ګردن راووړ

❁ ❁ ❁

شپږمه نمونه

لکه زرکه د رفعت په کهسار باندې
له خندا سره په سرو سترګو ژړا کړه!

بار د هر خس و خاشاك پخپل ګردن وړه
حوصله دی په مثال د لوی دریا کړه!

تر غرمې دی د افتاب زوال لیده شی
وعالم و ته زړه صاف لکه سبا کړه!

په هر آن کښې پر پوتل دی لرزان اوسه
تواضع په اوج د موج غوندې پیدا کړه!

چه راحت درخخه ستړی ستومان مومی
خپل صورت دی لکه سیوری د بیدیا کړه!

چه دی مخ لکه د صبح صادق سپین وی
په هر کار کښې له عالم سره رښتیا کړه!

سایه وار محتمل د سنګ و خار شه
چه په لار د رفاقت درومې وفا کړه!

چه اقوال ئې په خلاف د احوال وینم
اعتراض په خامه طبع د شیدا کړه!

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

پـه مـزار مـې د ګيـاه ښـاخونه نـی شـوه — لامـې زړه پـه جـوش د آه و فغان پـردی
خوار خسته ئې دې هر لور په نمك سوی — لا هغسـی د اسـمان نمکـدان پــردی
وری زه لکـه مخمـل د غفلـت خـوب يـم — که په شور کـوی و بازار د کاشان پر دی
پـه احـوال ئـې شـه خبـر د مصـر عزيـزه! — پــه نالــه د ښکنـا هــو زنــدان پــر دی
زمـا، يـو ګـل د لنشـين لکـه غنچـه شـه — کــه د ګلــو پــه انــواع ګلسـتان پــر دی
د ليلــی ادا کــه نشــته شــيدا ولــې؟ — پـه شـورش د لـوی جنـون بيابان پـر دی

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

هر قاصد چـه روان شـوی پـه تـورتم دی — پريــوتلی هغــه دم لکــه شــبنم دی
د ليلـی پـه رګ نشـتر قـيس مجـروح شـه — که ئی نه وی دا صفت کله همدم دی
په معنی کښې ئی ليده کښلی صورت شی — کـه مبنـی پـه دا ديـوان بيت الصنم دی
چــه جرعــه ئــی د ســاغر نشــته د ميــو — پـه قطـره ئـی قـادر نـه بـولم کـه يـم دی
رغيــدہ ئــی لکــه بــرق معــاً فــوراً دی — تا چه ايښی په هر زخم خپل مرهم دی

چـه سايه کانـدې مـدام پـه سـر د سـترو
(شـيدا) شـام د غريبـی عجـب عـالم دی

❀ ❀ ❀

شيدا په يوه ځای کښې عبدالقادر خان هم يادوي او د يوی مسری ستاينه يې پدی ډول کوی:

شـيدا خـوښ پـه دا مسـرع عبـدالقادر کـړ — دلبـر مـخ را تـه ښـئی پـه هـر آئـين کښـې

❀ ❀ ❀

(۴) عليخان خټك(۱) 23

دا نوموړی شاعر چه پلار، نيکه، غور نيکه دری واړه ئی شاعران تېر شويدی په پښتو کښې يو ښه وړوکی د شعر ديوان لری چه ډېر خواږه اشعار پکښې شته، مګر د ده ديوان لکه د شيدا ديوان په نازکخياليو او پيچيده مضامينو نه دی ډك او ساده شعرونه پکښې ډېر دی. هغه څوك چه شيدا د حميد شاګرد، يادوی او حميد د يوه سبك پالونکی او لرونکی بولی عليخان د رحمان بابا شاګرد او د ده د سبك پيرو ګڼی، ځينی وائی چه عليخان د خوشحال خان په سبك روان دی او د خپل نيکه پيروی کوی.

څوك چه د عليخان ديوان ېرته کړی او د ده حال د ده په اشعارو کښې ګوری معلومېږی چه دی هم د عشق له درد و غمه لکه حيمد ډېر شکايتونه لری او عشق ته نږدی نږدی په هماغه سترګه ګوری چه حميد ورته کتلی دی.

عشق:

كـه د عشـق معنـی دی نـزده درتـه وايـم	ځکنــدن دی تــر انجامــه لــه آغــازه
عقــل شــرم، قــراری د ســږی يوســی	لفظ د عشق به خبر درکړی له دې رازه
هــيڅ اثــر بــه ئــی د عقــل پاتــه نشــی	پــه هــر زړه بانــدی چــه وکــا اثــر مينــه
چــه ســودا د محبــت کــا پــه جهانکښــی	د جهـان دغـم محنــت ئــی اجـاره کـړ
نېکـان ځکـه جنتيـان دی چـه ميـن شـی	پــه دنيـا کښــې ورښــکاره کـا سـقر مينــه
خټــی د عاشــق چــه لا اخښــلی ملايکــو	غم ئی لکه بوس هسی ورګډ کړ په خمير کښې
د عشق باز مې په خاطر کا پنجه خښه	شـــوکوی زمــا د زړه د ځيګــر غوښــه
شيخ ومحتسب، رقيب، نصيب، هجر، چغل، عشق	دا اوه پـــه مـــا اوه اســـمانه نـــړوی

۱: د افضل خان ځوی د اشرف خان نمسی، د خوشحال خان کړوسی، د کاظم خان شيدا ورور دی له (۱۱۵۰ هـ) څخه وروسته ئی د ژوند پته لګېږی او تر (۱۱۸۰ هـ) پوری ئی ژوند په يقينی ډول معلوم دی ځکه چه پخپله يوه بدله کښی دغه کال پدی ډول شئی. سن د هجر غرو، سردکانی تری کمتر و. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

همدغه د عشق او مینې غمونو علیخان داسې حد ته ورساوه چه ژړا خو لا څه کوې چه خندا به ئې هم له درده وه لکه چه وائی:

واژه خوله لکـه پرهـار لـه درده خانـدم — سـتا جفـا تـه لـه حیرتـه خنـدا راغلـه
لکـه وخـاخې شـونډې د اور لــه تـاوه — هسې مالـه نـن لـه سوختـه ژړا راغلـه

❀ ❀ ❀

په چا باندې چه غم دغه راز استیلا وکړی او د هجر محنتونه پرې راشي د هغه فریادونه بیا لرې لرې ځایو ته رسیږی او زمانه ئی تر ډېرو وختو پورې ساتی یعنې د یوه مهجوراودیوه رنځور فریاد ډېر فرق لری او یو راز نه وی.

د رنځـور فریـاد خـو خپلـه خونـه اوری — د مهجـور سړی فریاد ځی په خـو کروه

❀ ❀ ❀

دغه فریادی شاعر چه کله ئی له خپله بخته او کله ئې له عشق او مینې شکایتونه کړیدی، یو وخت ئی د شکلو له جفا او هجرانه او بل وخت ئې له رقیبانو او ناصحانو خپل ګریوان څیرلی دی د ده له فریادونو د عشق سندرې جوړې شوی چه اوس په زړونو اثر کوی او د دردمنو درد زیاتوی.
یو وخت علیخان د ناصحانو خبرو پوزې ته راوستلی دی او وائې:

مـا چــه ناصـحان لــه خپلــه عشــق اړوی — عشـق پـه مثـال اور دی پـه پـوکی ئـی سـړوی
شـیخ راتـه تـاروه تـار وه ویـل د نصـیحت کـا — لامـــی د پرهـــار د پاســـه مـــالګې دوړوی
خـود له درده شین له ځان یکو ناست یم واعظه — شـیخ و محتسـب دی ژبـې سـمی غـړوی
شیخ و محتسب، رقیب، نصیب، هجر، چغل، عشق — دا اوه پـــه مـــا اوه اســـمانه نـــړوی
سر مې په میدان د محبت کښې ایښی ګوی دی — خدایزده چه خوبان به ئی تر کومه رغړوی
ورشـــه اې ریبـــاره د وصـــال زیـــری تـــری راوړه — خـو بـه رنځـوران پـه انتظـار کښـې کـړوی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ربيار چه ځی له هغی خوا لکه چه کوم ښه خبر راوړی او عليخان ته يو داسی مجلس ميسرېږی چه هلته غيرو غماز نشته او يوازی دی او يار، مطرب او ساقی ناست دی (يوازې ورته ځکه ووېل شوه چه مخالفين پکښې نشته او ټول خپل دی) ځکه خپله سندره بل راز شروع کوی او وائی:

پورتـه شـه! سـاقی قاضـی معزولـه مـلا کـار کـا   راکـړه پيـالې ځلـی نـه لا داشـته نـه هغـه
راشـه! دمـه وخـت دی محتسـب شـيخان اوده دی   و وايـه بـدلې نـه لا دا شـته نـه هغـه
غـږ وکـړه پـر کلـوژمـی لاړ شـه خـزان پـس دی   مـالوزه بلبلـی نـه لا داشـته نـه هغـه
زيـری دی وی يـاره رقيـب ړونـد غمـاز پکـور شـه   راشـه کـه ځملـی نـه لا داشـته نـه هغـه

❀ ❀ ❀

دا راز د اميد واری او بېغمی سندرې د عليخان په ديوان کښې ډېرې کمی دی او په نيست حساب دی نو که غواړی چه د يوه دردمن او غمجن زړه آه و فرياد واورئ دی خپل شکايتونه مونږ ته پدی ډول بيانوی:

<u>زمانه او بخت</u>:

زمـانې راسـره واخسـته يـك لختـه   هـره ورځ پـه مـا راځـی سـخته پـه سـخته
ژړا رعد، باران او ښکو به مې ويښ کړو   کـه اوده وای ولـی مړئـې زمـا بختـه

❀ ❀ ❀

<u>جفا</u>:

پښې ئی ښکلوم د جفا زهر مدام څکمه   هم لکه مجنون هسی يار نشوم د ليلی
ښـکلی د مجاز خـو د جفا تحصيل تمام دی   نـه دی خبـر شـوی د وفـا لـه مسـلی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هجران سندره

يار مي په خاطر د جفا اور ولګاوه
ما چه مړکاوه هجران پری نور ولګاوه

مائې لاله دره سوال جواب مونډلی نه و
زر بيا سپی رقيب راپسی شور ولګاوه

خوږ زړه مې يارښه کړو په ترخو ترخو خبرو
دائی پری د مالګی تود ټکور ولګاوه

باغ زما د ګلو زاغ لوټی زه ورته ګورم
خدای می په ژوندونی ميراث خور ولګاوه

يو وصل د يار که می مونډای په زر سفره
اور به می هزار ځله په کور ولګاوه

ځکه ښايسته شوه کشيده زما د شعر
مينی د ګلرخ پکښې انځور ولګاوه

کښېووت عليخان په هسی شوږو خونه چوږو
وژله ئی زده نه وه پری ئی لور ولګاوه

❀ ❀ ❀

دغه راز شکايتونه نور هم هر ځای کوی او وائی:

خلقو خو به وې چه پټ په فعل کښې ضمير وی
ما فعل جفا وليد څرګند ستا په ضمير کښې

❀ ❀ ❀

ژوبل زړه به دی روغ نکړی عليخانه!
پسی مه ځه جراحان دی طبيب نشته

❀ ❀ ❀

عليخان به له هغو نه څه ګله کا
چه برسېره پوست ئې سپين خوی ئی دروی

❀ ❀ ❀

ستا جفا خو قبلوم ولی تر کومه؟
له وفا زړه صبروم ولی ترکومه؟

د ډېر ظلم حال دې نه وايم وچاته
ټول په زړه کښې ځايوم ولی تر کومه؟

د رقيب تېره ويل له حده تېر شوه
ستا په مخ به ئې تېروم ولی تر کومه؟

زه خبريم تا ويلی لاپخواو
چه فلانی به رنځوم ولی تر کومه؟

❀ ❀ ❀

ستا ابرو يو زه کړمه بې قدره بی تمکينه
خوږ عمر می تريخ شه په سرو شونډو شکرينه

واړه معشوقی که له عاشقو بی پروا وای
نه به مړه له هجره په فرهاد پسی شيرينه

دا می له جنونه دماغ وران شه سودائی شوم
يا می په زړه و او ربدده د تورو زلفو مينه

ستا د مخ سرخی زما زردی چه روز افزون ده
سری شونډی دی تل خوری زما خوار د ځيګر وينه

سپين انګی تور کاکل ئې نقش دی په زړه کښې
ځکه پروا نه کا عاشقان له تورو سپينه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرۍ شـوندی نـرۍ پـوزه نـرۍ وروځـی — خـدای دغـه بهانـه زمـا د لاغـری کـړه
بـی لـه پـوهی بـل څـه خیز راسره نـه و — چـه تحفه مـی استقبال تـه دیاری کـړه

❀ ❀ ❀

د عشق او مینی همدغه سوزو ګداز د علیخان په زړه کښې دومره حرارت او سوی پیدا کړی چه د دنیا د سولو امید ترینه کوی لکه چه وائی:

حـق حیـران متحیـر یـم دی دنیـا تـه — چـه لانـه مـی ده د آه پـه لمبـو سـوې

❀ ❀ ❀

له همدغه آهه دی خپله معشوقه هم پدی ډول وپروی:

وچ لکـه درومـه شـوم اور د مینـی تـه وانښه شـوم — نـرم تـر او بـه شـوم ویـره کـړه زمـا لـه آهـه
سخت زړه به دی موم کړم خپل احوال که در معلوم کړم — ولـی دی محـروم کـړم د چشـمانو لـه نګاهـه

❀ ❀ ❀

سره له دغو ټولو زحمتو او سختیو چه ده د عشق په لار کښې لیدلی دی بیائی هم په عشق او مینه کښې څه نقصان نه دی راغلی او دومره محبت ئی په زړه کښې و، چه که چا مینه پور غوښتلی نو ده ته به راتله لکه چه وائی:

که درخـو وای نن له تابه ئی ښایست غوښت — آدم خـــان بـــه وور د مینـــی پـــور لـــه مـــا

❀ ❀ ❀

که خوبانو له علیخان سره څومره جفاګانی کولې بیا هم ده بی یاره عمر ژوند نه باله او ویل ئې:

دا بی یاره عمر شمار په ژوندون نه دی — مـا رښـتیا وایـه و یـار تـه د جـان لفـظ

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معشوقو هر حکم ده په سر او سترګو منلی دی لکه چه پخپله وائی:

بـل جــواب علیخــان نــزده د خوبـانو | خـو هر حکم تـه ئی وائی چه په چشم

❀ ❀ ❀

علیخان وائی زه له خدایه جام جم نه غواړم بلکه د حقیقت له جامه محبت غواړم.

محبــت د حقیقــت لــه جامــه غــواړی | علیخان له خدایه نه غواړی د جم جام

❀ ❀ ❀

نـوم د مجاز اخلی، بلبل د حقیقت د ګل دی | څه تپوس نه دی علیخان چه په مرداره ګرځی

❀ ❀ ❀

علیخــــان لــــه فــــانی مینــــې | ګــــوتی وښــــکی پــــه رښــــتیا

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه د حقیقت جام غوښتونکی شاعر چه عمر ئی په غمونو کښې تېر شوی یوازی له خوبانو او رقیبانو شکایت نه کوی، له خپله بخته، له خپلو تالو او د زمانی له فتنو هم پدی راز خپله ناراضی ښکاره کوی:

که طالع مې مبارك بخت می میمون وای | لـه فتنـو د زمـانی څـه خـو مـامون وای
ما به وښکو هسی شعر په سوزش کښې | چـه لایـق بـه دلیلـی او د مجنـون وای
پښــتنو بــه د میــرزا شــغل ونکــړو | کـه خبـر زمـا د شـعر پـه مضـمون وای
سـتا د لبـودې حکمـت تـه بـه حیـران و | کـه پیـدا زمـونږ پـه عصر افلاطـون وای
غـم د ترکـو لکـه فـرض لازم تـل شـه | البتـه قضـا کیـده بـه کـه مسـنون وای
علیخـان د زمـانی پـه چـال نـن پوشـه | هره ورځ وائی اوس دریغه که پرون وای

❀ ❀ ❀

پدی شعر کښې علاوه پدی چه له بخت او طالع څخه ناراضائی لیدل کیږی دا هم ورځنی معلومیږی چه د ده په وخت کښې په پښتو کښې د میرزا د دیوان شغل زیات و، او ده د هغه په اشعارو د خپل شعر برتری غوښته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې لامله چه د عليخان په اشعارو کښې د ده د افکارو او شاعرانه اقتدار يا د ده د حال احوال تصوير معلوم شي دا څو شعره ئې د نمونو په ډول وګورئ:

❁ ❁ ❁

لمړی نمونه

تاروګی په پتنګانو حساب نه دی — نفساني په عاشقانو حساب نه دی
چه نه مهر محبت لري نه مالګه — سپين ږنګر دی په خوبانو حساب نه دی
هر غني چه دلجوئي د فقير نه کا — زراندوز دی په غنيانو حساب نه دی
د بغل په کتاب څه شي علم بويه — هر صحاف په ملايانو حساب نه دی
چه د قام بهبود ته نه ګوري بيسوده — زورور دی په خانانو حساب نه دی

❁ ❁ ❁

دوهمه نمونه

ښه يم که بديم خدای ته معلوم يم — غليم ته کاني او دوست ته موم يم
خواږه ته خوږ يم کاږه ته کوږيم — سموته سم يم تريخ ته زقوم يم
د يار مريي يم په هسکه غاړه — که دی ظالم شي زه ئې مظلوم يم
په ځای ويل کړم پوله اينسول کړم — جاهل ته ګونګ يم ممسك ته شوم يم
په خدای کا دايم چه درته وايم — که خدای مې نه کا چيرته يم کوم يم؟
عليخان وايم حيران په دا يم — چه ډير دی وسوم ولي لاوم يم

❁ ❁ ❁

دريمه نمونه

يار آشنا چه کبرجن شي مه ئې وينه — چه بي پته دروغجن شي مه ئې وينه
که دی ورور که دی عزيز او که دی يار وی — چه کاسير او بدلمن شي مه ئې وينه
که هر څو دی دلبری او دلجوئي کا — ناديده چه دولتمن شي مه ئې وينه
چه آشنا د حقارت په سترګو ګوری — که رستم نريمن شي مه ئې وينه
بي اخلاصه اقربا واوره پردی دی — که دی پلاروی چه دښمن شي مه ئې وينه
که ئې مخ ترينښي سپين وی په دا څه شو — چه خاطر دی تري خيرن وی مه ئې وينه
چه په مال پسی پخپله لرکی واخلي — که ئې دوغ واړه روغن شي مه ئې وينه
چه بي آبه بي حرمته پکښې اوسي — هغه ځای که دی وطن شي مه ئې وينه
که هر څو په صورت روغ وی عليخانه — چه په خوی خصلت يمن شي مه ئې وينه

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورمه نمونه

درست له غمه ناقراریم لکه وم　　آشفته په غم د یاریم لکه وم
طبیب خپه راغه ونیوه چه جوړ شه　　زه هم هغسی بیماریم لکه وم
د یارۍ د باغ می ګل بوی کړی نه دی　　هره ورځ ئی خوږ په خاریم لکه وم
که خزان ئی د خط ګل کړو د مخ مړاوی　　هم بلبل ئی د ګلزاریم لکه وم
ستا زده ستا پټو نیتونوزده دلبره!　　زه خو هغه خدمتګاریم لکه وم

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

هله می د حقیقت له جامه شومه　　چه ځان خلاص کړی له ناموس اوله رسومه
ډېر د طمع ودانی ته هڅه مکړه　　ګوندی څټ ته به دې پرېوزی د غم لومه
طالبان خو په حصول د معنی پړه دی　　ته په څه صورت پرست شوی نا مفهومه
د نفس پوله درته غر د کوهستان دی　　په ظاهر صورت ئی پوخ په معنی اومه
په عظیم دریاب کښې ګډیم نه پوهیږم　　چه آغاز ئې دی له څه انجام له کومه
رب د هسی مشکارانو په لاس ورکړم　　چه د باز تفاوت نه کاندی له بومه
علیخان د هغو خلقو خانه زاد دی　　چه سنګین خاطرئی نرم کړ تر مومه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

چه د خیال په لاسو تن د دلبر نیسم　　د هلك په دود په لاس کښې قمر نیسم
توری زلفی سپین رخسار ورځخه غواړم　　ځکه خدای ته لاس په شام و سحر نیسم
د کوڅی ګوت به دی پری نږدم رقیب ته　　اپریدی شوم و مغل ته خیبر نیسم
چه د پله خاوری دې باد راباندی راوړی　　هغه خاوری به په مشك و عنبر نیسم
وایم اوس به د همزولو سره راشی　　په هر ځای ورته د لوبو ګدر نیسم
چه ئی بوی د زلفو شته مناسب ندی　　چه به پوزی ته د مشکو مجمر نیسم
که یو ګوټ شراب د خپلی جوتی راکړی　　هر یوڅاڅکی به ئې په جام د کوثر نیسم

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوومه نمونه

پسرلی می د خزان په نا تار تېرشه — ما لا ګل بوی کړی نه و بهار تېر شه
لامخ پټی غوټۍ نه وی تازه شوې — چه بیا دور نیمه خوا د ګلزار تېر شه
اوس که ځان وهم که خاورې په سر نولم — په هېڅ رنګ به بېرته نه راځی وار تېرشه
مونږ لا اوس بوس و کنار وو ندا وشوه — چه را پاڅه وخت د بوس و کنار تېر شه
د بلبل اسره خوره شوله د ناستې — چه د باغ په ځنګ راته په چغار تېر شه

❀ ❀ ❀

اتمه نمونه

ښکلی ښایسته ئی د ښایست د ملك اربابه — بی زرو نوابه، بی نوکره بی سپاهه
شال خور په اوروورې آب و تاب له پرښتوورې — زړونه په ولجوورې راځی مست له خانقاهه
زړه قالب ته جان ئی زما څه د ټول جهان ئې — لا په هر چا ګران ئی د خوبانو شاهنشاهه
ستا د در ملنګ یم ته ډیوه زه دې پتنګ یم — خوار بی نام و ننګ یم مکړه ننګ له خاك راهه
یار خوخوب خصلت دی زما واړه خپل شامت دی — یا ستا مصلحت دی ای رقیبه جفا خواهه
ټک د پنارس وی ماوی بازئی ته ټپوس وی — زر کله وی مس وی غلط شوم له اشتباهه

❀ ❀ ❀

نهمه نمونه

څه خو راشه نن د عشق د مړو په ځلیو — ورته وایه ای د هجر تېغ وژلیو
چه د عشق د ځکندن پیالی مونوش کړی — شهید ګی مو مبارك شه خدای بخښلیو
چه د تورو زلفو سیوری په چا وشی — بی مجاله وی د تور دېو له وهلیو
خلق وائی چه طوطیان دا د چمن دی — خو فریاد دی د مژګانو د ویشتلیو
د جنت مانۍ زاهد ته ما بخښلی — علیخان ته دی خدای پرېږدی در د ښکلیو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی څو شعرونو کښې سلاست او رواني، سادګي او خوږوالی، له ډېر ملاحت او فصاحت و بلاغت سره یو ځای شوی او د پښتو مخصوصو محاورو او خوږو عباراتو پکښې ډېر زيات خوند پيدا کړيدی.

دغه مخصوص تعبيرونه چه پدی اشعارو کښې ګورو لکه: مه ئی وينه – اور لګول – د لوبو ګډرنيول – اسره خوريدل – غټې او په ځير کتل – په تور و سپين پروا نه کول – د عشق د مرو ځليو ته را بلنه – د ځګر وينی خوړل -څټ ته لومه پرېوتل – د ګلو باغ لوټېدل – سپين ږنګر په خوبانو نه حسابول – د تورو زلفو سيوری په چا کېدل ستا زده ستا پټو نيتو زده ويل – طبيب خپله خپه نيول – اپريدی کېدل او خيبرنيول – په خوی و خصلت پمنېدل او داسی نو... د پښتو په ادب کښې زښت ډېر قيمت لری.

هغه ادبی کيف او حلاوت يا ملاحت چه د هرې ژبې په ادب کښې موجود وی او بی د ژبې له اصل خاوندانو نور څوك پرې نشی پوهېدای يعنی ترجمانان ورځنی محروم دی او يوازی اهل لسان ئی څکلی شی يا په بل عبارت د هری ژبی د ادب هغه مخصوصه برخه چه په بله ژبه کښې عيناً نشی راتلای د همدغسی مخصوصو تعبيرونو او محاورو په آهنګ او د ژبی په مخصوصو مصطلحاتو کښې ځای لری نو داشی بايد د پښتو په ادب کښې قيمتی ځيزو ګڼو او د عليخان شاعری پرې وستايو.

علاوه په دغه ادبی مالګه چه پدی اشعارو کښې شته د اصل مضمون او معنی په لحاظ هم دا شعرونه هر يو پخپله موضوع کښې لوړ قيمت لری، کله چه عليخان د خپل پسرلی ژر تېرېدل او خپله نامرادی يا د وخت او فرصت ژر له لاسه وتل بيانوی نو وائی ما لا ګل نه و بوی کړی، مخ پټی غوټی لا نه وی تازه شوې چه بهار او د ګلزار نيمه خوا دوران تېر شو او د بلبل اسره خوره شوه.

تر څو چه ما ورته غټ او په ځير کتل هغه لکه رخشنده برق تېرشه او که ځان وهم او که په سر خاوری بادوم وار تېر شوی او په هېڅ رنګ بېرته نه راګرزی.

همدارنګه کله چه د اخلاقی معايبو په بيان شروع کوی نو هغه ټول عيبونه چه يو سړی د پښتنو په نظر کښې بد ښکاره کوی يو يو ښئی او سړی پوهوی چه پښتانه کبرجن، دروغجن، کاسير، بدلمنی، ناديده، سپك نظری، بی اخلاصه، خاطر بدوونکی، په مال پسی لرګی اخستونکی، بی آبی او بی حرمتی، په خوی و خصلت پمن والی يا داسی نور عيبونه او عيب لرونکی نه خوښوی او نه ئی وينی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل ځای کښې چه اخلاقی تعلیم کوی نو وائی که د حقیقت له جامه څه شومی خپل ځان د ناموس او رسومو له قیده خلاص کړه، د طمع دانی ته هڅه مکړه، صورت پرست مه اوسه، د نفس پوله له مخی واخله او د معنی او موالی درنه لری کړه.

په غزلو او عاشقانه سندرو کښې ئی هم ډېر نزاکت او خوږوالی موجود دی او همدغه راز اشعار د ده اصلی آهنګ بلل کېږی ځکه چه نوری خبری ئی په دېوانکښې ډېری لږی دی او بی د عشق له سندرو نوری خبری نه کوی، د ده په غزلو کښې ځینی بیتونه داسی هم راځی چه د ده ملائی او علم پکښې ځان ښکاره کوی او پوهېدای شو چه دی په دینی علومو، په فقه او صرف و نحوه او منطق کښې د معلوماتو خاوند و، او کولی ئی شوه چه په غزلو کښې هم ورځنی کار واخلی لکه پدی لاندی شعر کښې.

څه شی که د یار له غمه ډېر په واویلایم
بیا خوئی له خیال سره مدام په مشغولایم

غم د تبسم په جامه نغاړم له وګړی
تل لکه ګلاب په پرېشانی کښې په خندایم

پلار می د غنم دانې را وویست له جنته
زه لا طمعدار د غنم رنګو د وفایم

ډېر څه قبلوم د یار د غم سیندونه نغړم
شګی غوندې پروت تږی په غاړه د دریایم

مړ به وم ترا وسه هومره هجر څوك اوزه څوك
واړه کړېدلی د وصال په تمنا یم

سپین یم په خاطر کښې په تحقیق د یار له مخه
خلقو ته بدنام د تورو زلفو په سودایم

ښه می منظور نشوه په نظر د خوش منظرو
لغوه می عمل شه چه مدخول د کافه مایم

هر مراد دې ورم که نتیجه زما وصال شی
پور په دواړه شرط د صغرا او د کبرا یم

اوښی وینی روکی ورکوم په پور د وصل
شوم بایع د روکو پیرودونکی د نسایم

دا بدل وزنی دی د اشنا وصل بی توله
صاف متشرع په شرع تینګ پاك له ربایم

❀ ❀ ❀

پدی شعر کښې دا مضمون چه خپل غم د تبسم په جامه کښې نغړم او لکه ګل په پرېشانی کښې خاندم، د غنم دانی زما پلار له جنته را وویست او زه لا بیا له غنم رنګو د وفا طمع کوم، د دریاب په غاړه لکه شګه تږی پروت یم او د وصال په تمنا کړېږم، خاطر می د یار د مخ له نوره سپین دی او خلقو ته د زلفو په سودا بدنام یم، ښه شاعرانه رنګ لری او د علیخان د خیال دقت، تعبیری اقتدار ورځنی په ښه شان معلومېدلی شی. وروسته تر دی چه د عمل لغوه کېدلو او د کافه مامدخول ته اشاره کوی یا نتیجه او صغری و کبری

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادوی نو د خپل ملاتوب څه قدرته اظهار کوی، او ورپسی خپل فقاهت هم پدی ډول بيانوی چه زه خپلی اوښی او وينی روکی ورکوم او د وصل پور غواړم يعنی د نقدو او نسيې معامله ده چه په دغسې بيع کښې سودا او رباهم پيښيږی مګر د دی لامله چه زما اوښکی اووينی وزنی دې يعنی تلل کيږی او د اشنا وصل بی توله دی نو ربا او غاړه بندېده پکښې نشته (ځکه چه دلته جنس او قدر چه د ربا علت دی وجود نلری)
پدی ځای کښې عليخان د وصال دپاره ځانته روايت پيدا کړی چه څوك ورته حرام خورونه وائی او سره له دی چه د دلبرو سره وصل شې متشرع او په شروع تينګ هم وبلل شی.
نو ويلی شو چه عليخان سره له دی چه شاعر دی ملا هم دی مګر هغسی ملا چه کتابونه به ئی په بغل کښې نه ګرزول او صحاف نه وو لکه چه پخپله وائی:

د بغل پـه کتـاب څـه شـی علـم بويـه هـر صـحاف پـه ملايـانو حسـاب نـه دی

❀ ❀ ❀

دغسی ملا چه کتابونه په غيږ کښې ګرزول صحافی بولی او اصلی علم بل شی ګڼی هغه هر څه کېدای شی او په شعر و شاعری کښې هم لوړ مقام پيدا کوی، دغه راز ملايان بيا شعر او شاعری هم بده نه ګڼی بلکه وائی:

عالمـان شـعر پـه څـه ګڼـی ممنـوع ډېـر ابيـات لـه آنحضـرته دی مسـموع
عذاب نه دی نه ثواب شعر خو ثوب دی ګـاه ئـی اغونـدی انسان ګـاهی سـبوع
عبث پوچ دروغ ويل وی که کنځل وی بـی لـه نظمـه هـم قبـيح دی پـه وقـوع
عام له نظمه که ئی کاندی څوك په نثر ويـل مـه بويـه هرګـز غيـر مشـروع
عنوانـات دی دا ابيـات معنـون حکـم ښـه بـد ګـوره د محمـول او د موضـوع
عقل نقل طبع دری واړه مـی ملـه دی اعتراض شـه پـری مـدفوع بلکـه مرفـوع

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۵) عبد الرحیم هوتك(۱)(24)

دا هغه شاعر دی چه په لس کلنی مسافر شوی او تر اتیا کالو پوری عمر ئی په غربت او مسافرت کښی په ترکستان او بخارا تېر کړیدی پدی دومره موده کښی دا پردېس شاعر تل د خپل اصلی وطن قندهار او خصوصاً (ښه بولان) یعنی کلات په ارمان ژړېدلی او د خپلو اشنایانو په یاد کړېدلی دی – دا شاعر یوازی د پردېسيـ په رنځ اخته نه و، د عشق شور او تاوده جذبات هم ورسره و، او د جمال په لټون کښی هم سرګردانه و، دا لاندی بیتونه د دی خبرو تصدیق کوی:

لـس کلـن لـه ملکـه ووتـم بیـرون شـوم   پـه سـراغ د مهوشـانو جګـر خـون شـوم

❀ ❀ ❀

پنځـوس کاله زیات و کـم وشـوه رحیمه!   پـه سـراغ د اشـنا ناسـت پرترکسـتان یـم

❀ ❀ ❀

بخـارا او سـمرقند مـی زړه زخمـی کـړ   غــوارم پــاڅم پــه زیــارت د قنــدهار

❀ ❀ ❀

ســتا قســمت شــو بخــارا عبدالرحیمــه!   عزیزانـو اختیـار تـول (ښـه بـولان) کـړ

❀ ❀ ❀

ښایســته قنــدهار ډېــر ډېــر یادومــه   کـه هـر څـو ئـی هېرومـه نـه هېرېـږی

❀ ❀ ❀

زه رحــیم پــه بخــارا کښــې ارزو کــړم   که می خدای کړی په بلاد د قندهار ګډ

د رحـیم حـال و هـر چـاو تـه معلـوم دی   چه مدام ژاړی غریب په ترکستان کښې

❀ ❀ ❀

(پښتانه شعرا ٔ)

عبدالرحیم د پښتانه شعرا ٔ د لیك په قرار په قام هوتك دی مګر په یوه بیت کښې ځأنته میا(۱)[25] هم وائی او احتمال لری چه په هوتکو کښې به هم ځینی روحانې کورنی میاګان بلل کېږی. دی مونږ ته د خپل ژوند قصه له ابتدا نه پدی ډول شروع کوی.

۱: د ژوند زمانه ئی د پښتانه شعراء له لیکه د (۱۱۵۰ هـ) په حدودو کښی معلومېږی او د ځینو اشعارو په استناد ئی تر (۱۲۰۰ هـ) یا څه دپاڅه ژوندی ګڼلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـه هغـه سـاعت چـه وزووم لـه مـوره   دائـی ونیـوم پـه غېبږ کښـې زمـا وروره!
پـه چـاړه د عاشـقی ئـی زمـا نـوپرېکړ   راته وې ویل په غوږ کښې چه سر توره!
قــرار مــه اوســه مــدام پــه ژړا ژاړه   عشـق در ننـوت پـه تـا لـه هـره لـوره
چه کلام می د دائی په غوږ و کښېووت   سـرا پـا مـی سـینه ډکـه شـوه لـه اوره
چـه پـه شـه او پـه بـدو پوهېـدم خلقه،   د زړه میـل مـی مـدام شـه لـه طنبـوره
ورځ پـه ورځ بـه لوؤیـدم پـه زړه زهیـروم   سـرو کـار مـی لـه ربـاب او لـه سـنتوره
ای رحیمـه تـا بـه هلـه مـرد وبـولم   کـه لـه عشـقه سـره ورغلـی تـر ګـوره

❀ ❀ ❀

دا مور زادی عاشق چه څومره لوئېږی هغومره ئی د عشق شور هم زیاتېږی او سره له دی چه د څوارلسو علمو ملا ورځنی جوړېږی او ډېر کتابونه لولی د عشق په جذبه دغه ټول هېروی او د اشنا د لیدو په وخت کښې ځان لکه هلك نادان ګڼی.

څوارلس علمه مې ټول هېر کړه که باور کړی   چـه دی وویـنم هلـك غونـدی نـادان شـم

❀ ❀ ❀

صـرف و نحـوه فلسـفه تفسـیر او فقـه   ټول می هېر کړه چه می زړه په عشق خبر شه

❀ ❀ ❀

کله چه د عشق باخبری او پوهه ده ته حاصلېږی او پوهېږی چه اصلی ملائی په همدغه جنون او لیونتوب کښې ده او حقیقت ته هم هغه وخت سړی رسی چه له ظواهرو تېر شی او له معنوی اسرار و سره اشنا ئی پیدا کړی نو بیا ځان د کامل پیر په یوه سبق ملا ګڼی او د عشق د لفظ معنی دعوه پدی ډول کوی:

څوارلس عمله می ټول وکړه ملا نشوم   پـه یـوه سـبق د پیـر کامـل مـلا شـوم

❀ ❀ ❀

تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کښې   لـه ګفتـاره د کتـاب پـه دود خـاموش یـم

❀ ❀ ❀

عبدالرحیم خپل ځان مونږ ته پدی لاندی څو شعرونو کښې رابښئی او خپل دردونه او حالونه پدی ډول بیانوی:

---

۱ :بی د یاره له فکره میا عبدالرحـیمه   نور څه نکړم که بیداریم که ویده یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه منصور غوندی په دار دی هغه زه یم — چه په غم کښې ګرفتار دی هغه زه یم
چه له نورو خلقو لری ګرزی — د خوبانو خدمتګار دی هغه زه یم
چه مدام له بلبلانو سره ناست دی — په چمن کښې په چغار دی هغه زه یم
له مجنون سره چه ګرزی بیابان کښې — د لیلی له مینی خوار دی هغه زه یم

❀ ❀ ❀

د اشنا له مینی تل خانه بدوش یم — له متاعه د دوه کونو نظر پوش یم
چه په درس د عشق مشغول شوم زما جانه — د مجنون په دود مدام حیران مدهوش یم
تلفظ معنی د عشق می دی په زړه کښې — له ګفتاره د کتاب په دود خاموش یم
د لیلی د ناقی ږغ می اوریدلی — ځکه هر نفس باده غوندی په جوش یم
چه می وتړله ملا د عشق و لور ته — له هغه وخته رحیمه نمد پوش یم

❀ ❀ ❀

په تبره توره د تا چه مبتلا شوم — سرپرېکړی په بیابان د کربلا شوم
هم غبار شوم هم رانجه شوم هم طوطیا شوم — په څو رنګه شوم چه تا سره آشنا شوم
مست مو ولیدی له خوابه سر نه اخلی — هم نسیم شوم هم جرس شوم هم صدا شوم
چه د عشق خرقه می واغوسته عالمه — له قبا او له شلوار ځخه جلا شوم
چه می سترګی د یار ولیدی په سترګو — ای رحیمه! لیونی په او ویلا شوم

❀ ❀ ❀

نیمه شپه له ځایه پاځم په ژړا شم — لور په لور په جستجو کښې د لیلی شم
خلق ټول په خوب ویده آرمیده وی — زما په سترګو خوب حرام په واویلاشم
کله ناست یم په حجره کښې تار وهمه — کله ووزمه صحرا ته په غوغا شم
غورځوم سر په هر لور طاقت می نشی — نابره چه ئې ووینم هبا شم
زه چه یار په سترګو ووینم رحیمه — ځان می هېر شی ټول د ده په تماشا شم

❀ ❀ ❀

له دی څو شعرونو نه عبدالرحیم دومره پېژندل شوی وی چه دغه د خوبانو خدمتګار او په غم ګرفتار شاعر چه کله له بلبلو سره په چمن کښې په چغارو ګډ دی او کله له مجنون سره په بیابانو ګرزی دی د لیلی د ناقی په غږ دومره مست شوی چه لکه باده په جوش راغلی دی، همدغه جوش و خروش دی نیمه شپه له ځایه په ژړا را پاڅوی او په لیلی پسی ئې لور په لور ګرزوی، پدی لاره کښې دی هم غبار کېږی هم رانجه کېږی هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

طوطيا – کېږی مګر کوم ځای ته نه رسېږی او د دی دپاره چه خپله محبوبا له مسته خوبه را پاڅوی کله نسیم شی کله جرس او صدا شی خو هغه سر نه را پورته کوی د عشق دغه سوی لکه چه د ده په روح او وجود کښې عمیق تاثیر کوی د ده په شعر و شاعرۍ کښې هم پوره نمایش لری او په ټول دیوان کښې ئې بې له دغه درد او سوزه نور څه نشته لکه چه پخپله هم وائی:

بی لـه عشقه بی لـه درده بی لـه سـوزه وبه نه لولې بل شـی زما په دیـوان کښې

❁ ❁ ❁

کوم شاعر چه هم مسافر وی او هم عاشق د هغه دیوان باید همدغسی شی وی او بی د عشق له درد و سوزه نور څه پکښې ونه لوستل شی. زمونږ دغه مهجور شاعر لکه چه د شاعرانو او عاشقانو عادت دی په هر ځای کښې چه و، د سحر بادئی د خپل اشنا مقدم ته استاوه او دا راز خبری ئی ورته کولی:

سـحر بـاده د اشـنا پـه مقـام ورشـه زمـا دپـاره پکښـې وګـرزه کـوتر شـه
لوی و کم چه وی ټول ووینه په سترګو پـه احـوال سـره د هـر یـوه خبـر شـه
هـر یـوه چـه زمـا لـه حالـه پښـتېدو وی پـه ژړا ورتـه پـه اوښـکو کښـې احمـر شـه
لـه خـوارۍ لـه غریبـۍ لـه بېکسـۍ نـه څو دې توان وی ورته زما په رنګ اصغر شه
کـه خبـری زمـا دپـاره درتـه وکـړی مخ را کـوز کـړه زما ولـوری تـه چپـر شـه
پـر لار نکـړی چـه بـه ووائـی وچاتـه پـه شـتاب راشـه و مـا وتـه دفتـر شـه
د نسـیم پـه زیـادې شـه نشـی رحیمـه! د دلـدار پـه لـور پخپلـه قلنـدر شـه

❁ ❁ ❁

عبدالرحیم لکه چه پخپله ژړېده دغسی ئی نسیم او د سحر باد هم پخپل حال ژړاوه او متاثر کاوه، او هر چاته ئې د ژړا توصیه کوله، د همدی لامله ئې هغه زهد او طاعت هم نه خوښېده چه سوزو ژړا به ورسره نه وه ځکه ئی د ځینی زاهدانو په مقابل کښې رندان خوښ و، او له ریا کاری یا وچ طاعت څخه ئی بد راتله له دی لاندې بیتو څخه د ده فکر او نظر څه نه څه معلومېږی:

وچ طاعـت د زاهـدانو پـه دود مکـړه شـپه او ورځ پـه ژړا ژاړه نـالان اوسـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

❀ ❀ ❀

زاهـدان واړه پـه وچـه وياله ناسـت دی　　زه غوته تللی د عشق په لوی درياب يم

❀ ❀ ❀

د رنـدانو کـره ورشـه څـه بـه مـومې　　پـه هـېڅ رنـګ د زاهـدانو مهمـان مشـه

❀ ❀ ❀

مـی پرسـت يم سر و کـار مـی لـه شـرابو　　زاهـد نـه يـم چـه مـدام تسبی شـمېرمه

❀ ❀ ❀

زه لـه يـاره سـره پـروت شـونډی ئـی زبېښـم　　زاهـد سل دانـی پـه لاس ورك پـه حسـاب کښـې

❀ ❀ ❀

چه منصور غوندی شور نلری په سر کښې　　درتـه وايـم پـه طلـب کښـې د دار مشـه

❀ ❀ ❀

منبر وسـوزه پـه اور کښـې شراب وچښه　　درتـه وايـم خـو د زړونـو ازار مکـړه

❀ ❀ ❀

ای زمـا زړه لـه هـر چـا سـره يـار مشـه　　بيهـوده بنـده د هـر رنـګ دربـار مشـه
د کامـل او مکمـل پـر دربـار اوسـه　　کـه هـر څـو ئـې بـد ووينـی بيزار مشـه
چـه لـه عشـقه خبـر نلـری پـه عمـر　　زړه ئـې مـړ دی د هغـه يـار غـار مشـه
دسـتار واچـوه لـه سـره سـرتور کښـېنه　　لکـه شـيخ پـر لوئيـدو د دسـتار مشـه

❀ ❀ ❀

د عبدالرحيم شهرت:

مشهور شوی مـی پرست يم په جهانکښې　　مجنـون خـط د تسـليم را کـړ بيابانکښـې
عـالم ټولـه پـه يقـين سـره خبـر دی　　بـی لـه عشـقه هنـر نلـرم پـه ځانکښـې
لـه هلکينـی تـر اويـاؤ کـالو پـوری　　ګرزېـدلی يـم د مينـی پـه بوستانکښـې

❀ ❀ ❀

ښائي چه د عبدالرحيم معرفي لږه غوندی شوی وی او د ده پخپلو شعرونو او بيتونو کښې د ده حالات او خيالات څه نه څه څرګند شوی وی، اوس ئی يو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمړۍ نمونه

چه په زړه کښې د اشنا مینه لرینه — نښانې ئې ښکاره کېږی له جبینه
چه ئی ستا صورت لیدلی وی جانانه — د جنت حوری په زړه کله ورځینه
که زاهد ستا سترګې ولیدی په سترګو — اور به درست په خانقاه ولګوینه
که دی بوی د محتسب په دماغ کښیووت — په دره به اول خپل ځان و وهینه
بی له فکره د خپل یار عبدالرحیمه! — خراب زړه می کله بل فکر لرینه

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه

شکر کاږم چه تل مست یم په صهبا کښې — زاهدانو غوندی نه یم په ریا کښې
د هر چا دی ګوښی ګوښې روزګارونه — د عاشق روزګار د یار په تماشا کښې
سوداګریم په بازار کښې د شرابو — خریدار به می تل مست وی په سودا کښې
آرزو مندوی هر سړی و یوه شی ته — زه مدام یم د اشنا په تمنا کښې
بی له یاره که به بل مقصد لرمه — ګرفتار دی شم رحیمه په بلا کښې

❀ ❀ ❀

دریمه نمونه

که هزار ځله تقوی پرهیزګاری کړی — ښه دی نشته چه مدام دل آزاری کړې
که د شپی نمنځونه کړی په ورځ روژه ئی — خیراتونه هم په یاد کښې د باری کړی
هم مدام په ژړا ژاړی قرآن لولی — عمر ټول تیر په دعا او په زاری کړی
که دا ټوله په ځای راوړی چه مذکور شوه — کور دی خور دی چه د زړونو خرابی کړی

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه

ای زاهده ته چه دا رنګه بلا کړی — همیشه دی لاس نیولی دی دعا کړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سل دانی دی تل نیولی دی په لاس کښېي　　　سوداګر ئی حسابونه د دنیا کړی
ورد او را د به دی له لاری کارا منعه　　　واړه ترك وهه که مینه په رښتیا کړی
کله دیګ کله کوزه تر اوبو باسی　　　کله ناست لکه دوبی سپینه قبا کړی
ورد اوراد زهدو تقوی چه درته ګورم　　　بی له ذوقه بی له شوقه دایما کړی
دا دی واړه خامکاری ده برادره　　　فکر بل کړه که ارزو د دلربا کړی
ای رحیمه ریاکار به په لار نکړی　　　که کشاف غوندی کتاب ورته معنا کړی

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

مقید لکه زاهد په اذکار مشه　　　پخته کار اوسه په عشق کښېي خامکار مشه
چه په قدر او قیمت دی نه پوهیږی　　　له هغو سره هرګز یار غار مشه
خدای پخپله ستا د رزق ضامن شوی　　　له عالمه د ډوډۍ منت بار مشه
که ته غواړی چه په دوه کونه عزیز شی　　　بی له خدایه د مخلوق طمعدار مشه
خاموشی ده لویه برخه که پوهیږی　　　د واعظ په دود په بند د ګفتار مشه
ناخوانده له کوره مه اوزه که مرد یې　　　چه دی نه بولی مېلمه د خپل پلار مشه
که به لویه درجه غواړی رحیمه　　　څو دی توان دی ښه کوه دل آزار مشه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) احمد شاه بابا (۱) 26

هغه د تخت و تاج خاوند چه د پښتون په تاريخ او د جهان په نوموړو شاهانو کښې لوړ مقام لرى د شعر او ادب په دنيا کښې هم بى برخى نه دى او د عشق او محبت له عالمه هم پوره خبر دار دى دا ستر پادشاه وائى چه زه د بيخبرۍ په خوب ويده وم مګر د بلبل نارو راويښ کړم ځکه اوس لکه بلبل په چغاريم او نه پوهيږم چه د کوم ګلزار بلبل شم.

زه بيـــــده وم خبـــــر نـــــه وم	د بلبـــــل نـــارو بيـــدار کـــړم
چـه د ګـل پـه ځيـر ئـى مـخ دى	پـرى بلبـل غونـدى چغـار کـړم
مهرويـــــان لکـــــه ګلونـــــه	زړه بلبـــل د کـــوم ګلـــزار کـــړم؟

❀ ❀ ❀

دا د عشق او شعر کرشمه ده چه د لوى اقتدار او سلطنت خاوند هم د حسن و جمال په مقام کښې له قلندرانو او ملنګانو سره برابر وى او څه چه په دنيا کښې د افتخار او عزت اسباب ګڼل کيږى هغه ټول ئې له نظره غورځوى ترڅو چه د ليلى دربار ته بى له عجز و محبته نور څه وړاندى نکړى ځکه احمد شاه بابا خپلى محبوبا ته دا رنګه عرضونه کوى:

کـه زه نـوريم سـتا د کـوريم محبوبـا	هسـى نـه چـه د پېغـوريم محبوبـا
نـه د اصـل لافـى کـړم نـه د خبـرو	اور لړونـى سـتا د اوريـم محبوبـا
که دا ستا نظر پر ماوى تر نمر لوى يم	کـه نظـر کـړى هـومره نـوريم محبوبـا
کـه قـدم زمـا پـه سـر ږدې اى دلبـره	زه خـو خـاورى سـتا د لـوريم محبوبـا
لـه احمـده مـه غـواړه بيوفـائى	سـتا پـه مينـه سـره تـوريم محبوبـا

❀ ❀ ❀

زمونږ دغه بابا او پادشاه شاعر چه د ښايست او ښکليتوب په مقابل کښې نه د اصل لافى کوى او نه د خبرو بلکه ځان د عشق د اور – اور لړونى ګڼى او دى دربار ته بى له

۱:د (۱۱۳۵ هـ) په حدودو کښې په هرات کښې زوکړى په (۱۱۶۰ هـ) کښې پادشاه شوى او په (۱۱۸۶ هـ) کښې وروسته تر (۲۶) کاله پادشاهى وفات شويدى. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاکساري او عجز و نیازه نور څه نه تقدیموی د خپل دیوان په نورو ځایو کښې هم خپله ژړا خپله حیراني، د زلفو قدرداني ښکاره کوي او سره له دغومره – لویه اقتداره د رقیب له لاسه لکه نور بې وزلي شاعران ژاړي مګر له خپلو لښکرو او قوت و سلطنت څخه د خوبانو په کشور کښې هیڅ کار نه اخلي د مثال په ډول ئې دا لاندې بیتونه وګورئ!

که هر څو په زړه نادان یم — ستا د زلفو قدردان یم
که بادشاه د درست جهان یم — غلام ستا ماه تابان یم
د رقیب له ډېره دروهه — په وصال دی هم ګریان یم
پخپل ځان هیڅ نه پوهیږم — په دیدن ولې حیران یم
ستا د دوو ملالو ستر ګو — په کتلو سر غلطان یم
یو څو ورځې مې رضا کړه — جانه څو ورځې مهمان یم
که هر څو په بهار درومم — آخر پاڼه د خزان یم
که بلبل وماته ووي — ماهم زده ؤ چه ژړان یم

همیشه سوی سینه دریسي ګرزم — چه ستا ځای نه دی په مځکه په آسمانکښې
قلندر یا به ملنګ پر جهان ګرزم — یا به اوښي تویوم پخپل ګریوانکښې

ځینو شاعرانو چه په دنیا کښې هیڅ نلرل او په خال هندوئي سمرقند و بخارا قربانول بنائي چه ځینې کسان ووائي چه هر څوک د هوا مرغان د پیسی شل خرڅوی خو چه لاس ته ورشي نو بیائي پرې زړه نه کیږي مګر احمد شاه بابا خپل هغه کشور چه په ډېرو سفرونو او جنګونو ئې ګټلي و له خپل دلبره ځاراوه او ویل ئې:

دواړه ځار شه تر دلبر — هم مې سر هم مې کشور
زړه مې هسې لیلي وړي — چه ځلیږي لکه نمر
مینان ئې په اور سوي — سور پیزوان لکه اخګر
طراري او هم شوخي کا — لاس ئې توري وهي سر
په سرونو صرفه نکړي — د عاشق کاري ځیګر
که دیار په عشق سر کیږدي — احمد ها له کا اختر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري! دومره لوی فاتح چه ډېر زورور دښمنان ئی په مقابل کښې مغلوب شوی او لوی لوی ملکونه او قوتونه ئی لاندی کړی دی د یوه پېزوان په اور سوزی او د حسن د توری تاب و طاقت نلری. هغه چا چه د سلطنت او شان و شوکت مزه څکلی ده او د دنیا ټول نعمتونه ئی لیدلی دی خپل سر او کشور دواړه تر دلبر ځار وی او له هر څه تېرېږی، نو که کوم د تخت و تاج خاوند خپل جاه و جلال پرېږدی او په لیلی پسی ځی دا د عشق هغه جاذبه او قوت دی چه انسان ئی په مقابل کښې اوس او پخوا کله نه دی درېدلی او ډېر زورور شخصیتونه ئی هم په مقابل کښې مغلوب شویدی.

د احمد شاه بابا په ژوند او حیات باندې د دې لامله چه دوه کتابه لیکل شوی او د ده سیاسی او نبوغی شخصیت هلته ښودل شوی او دلته ئی بی له شاعری نور څه خبری نه کوو، نو وروسته تر دی لږی غوندی معرفۍ د ده د اشعارو یو څو نمونې ښیو:

لمړۍ نمونه

نـــــــن ولاړه محبوبـــــــا ده — پـــه ډېـــر حســـن مهیـــا ده
بختـــــــه تابـــــــه نکومـــــــه — چـــه عجبـــه یـــك تنهـــا ده
چـــه ئـــی مـــخ تـــه کاتـــه نشـــی — هـــم لـــه لمـــره لا زیبـــا ده
لـــه ښائســـت ئـــی نـــه ســـمېږی — کـــه ســـپوږمۍ کـــه ثریـــا ده
زه بـــه ئـــی ولـــې تعریـــف نکـــړم — دا د دوه کونـــــــو شـــــــها ده
د کمـــال مخـــۍ ئـــی نشـــته — لـــه ښـــوونی بـــی پـــروا ده
د کمــــال لــــه برکتــــه — هـــر عاشـــق وائـــی زمـــا ده
پـــه ښایســـت ئـــی جهـــان وینـــو — نـــن د هـــر زړګـــی رڼـــا ده
چـــه د یـــار پـــر برجـــل ورشـــی — کـــه ســـر پـــرې کـــا زمـــونږ رضـــا ده
پرســـر تللـــو نـــه وېرېـــږم — وېـــره دا چـــه بـــې وفـــا ده
زاری کانـــده احمـــد شـــاهه — پـــــــــر انکـــــــــر ولاړه دا ده

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه نمونه

قافله د عشق راغلی له کوم خوا ده — پر زړګی باندی مېشته کا څه غوغا ده
پرې پوهېږم زړه به بیا له مانه یوسی — چه دا هسی نن راغلی دلربا ده
ټوله یو دی که غلجی که اودلی دی — نه هغه چه ئی د زړه نښینه صفا ده
چه عمل ئی د نیکۍ وی مېړه هغه — که اغوستی ئی ګدله د ختما ده
د خالق په وره قبول دی نیکو کاره — نیکو کار څخه د لوی څښتن رضا ده
پښتانه دی ټوله لاس سره یو کاندی — چه مو نن غزا هر لوری شاوخوا ده

❀ ❀ ❀

دریمه نمونه

ای زما خرابه دله — ورشه و پوښته بلبله
د بېلتون یو هسی اور دی — دود ئی خپرژی له ګوګله
د بهار ارمان به نکړم — ستا بهار دی تل تر تله
چه د حسن چمن وینم — تل تازه اوسې ای ګله!
محبوبا که مستغنی ئی — بیا هم ګوره ماته کله

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه

ستا د عشق له وینو ډک شوه ځیګرونه — ستا په لاره کښې بایلی ځلمی سرونه
تا ته راشمه زړګی زما فارغ شی — بی له تا می اندېښنی د زړه مارونه
که هر څو می د دنیا ملکونه ډېر شی — زما به هیر نشی دا ستا ښکلی باغونه
د ډیلی تخت هېرومه چه را یاد کړم — زما د ښکلی پښتونخوا د غرو سرونه
د رقیب د ژوند متاع به تار په تار کړم — چه په تورو پښتانه کا ګزارونه
د فرید او د حمید دور به بیا شی — چه زه وکاندم پر هر لوری تاختونه
که تمامه دنیا یوخواته بل خوائی — زما خوښ دی ستا خالی تش ډګرونه
احمد شاه به دغه ستا قدر هېرنه کا — که ونیسی د تمام جهان ملکونه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه نمونه

نن می ولیده ولاړه	محبوبا په هسکه غاړه
په ژړا می زړګی ورک و	په خندا راته ولاړه
راته ئی ووی حال دی څه دی؟	ای زما په غم ویجاړه
زه همیش له تا سره یم	بیا پخپل اطاق مې غواړه
که له تا سره زه نه وم	بیا ها له راپسی ژاړه

❀ ❀ ❀

شپږمه نمونه

راغله وریځ د نو بهار	تول جهان به کړی ګلزار
ښاخ د خار کا سره ګلونه	دا قدرت د کردګار
د قدرت او به ئی ورکړی	وچ ښاخونه کړی اثمار
هیڅ نښان د ثمر نه وی	شی په څو رنګه اظهار
له قدرته ئی څاریږم	غر شی ټول ډك له اشجار
چه جهان پری تازه کیږی	تل دی اوسی دا بهار
د خزان باد دی تاړه شی	چه بلبل نشی پری خوار
هغه باد پر یار رامشه	چه ئی زلفی کا تار تار

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علماء او روحانیونو اشعار

څوك چه له فكر ومعنی سره زیاته رابطه پیدا کړی او د معرفت په لټون کښې شی یعنی په زړه کښې ئې سترګې پیدا شی او د عرفان لور ته ئې مخه شی هغه ارو مرو د یوه قوی تخیل خاوند وی او د خیال په مرسته له یوه بل عالمه الهامات اخلی، دا الهامات که په ادبی کلماتو او شاعرانه آهنګ کښې ښکاره شی خلق ئې شعر بولی او که په بله لهجه وی یو فلسفی یا تصوفی رنګ پیدا کوی. نو فلاسفه، عارفان او شاعران یو له بله معناً او روحاً نږدې دی او شعر و فلسفه او تصوف کله کله داسی خلط شی چه بېلول ئې ګران او مشکل وی، همداغه سبب دی چه ځینی کسان لکه په عربی کښې ابوالعلاء یامتنبی ښه نه پېژندل کېږی چه فیلسوف شاعر ورته ووایو که شاعر فیلسوف؟ همدارنګه افلاطون یو فیلسوف دی چه شاعر هم ورته ویلی شو او فلسفه ئې ادبی رنګ لری. په فارسی کښې مولانای روم او فیضی، حکیم سنائی او عمر خیام، بوعلی سینا او عطار په پښتو کښې میرزا انصاری او دولت هماغه راز خلق دی چه هم شعر لری هم فلسفه یا تصوف، او همدغسی اشخاصو ته مونږ روحانیون شعراء ویلی شو د داسی کسانو اشعار غالباً له نورو شاعرانو څخه بل راز وی او بل ډول خوند لری اکثر علماء او ملایان تېرشویدی چه له علم سره ئې شعر هم درلود او په ادب کښې د لوړ مقام خاوندان و، مګر ځینو لکه جامی خپل اشعار له علمه سره ښکاره کړیدی او ځینو نورو لکه امام شافعی خپل اشعار پټ ساتل او ویل ئې که شعر د علماء دپاره عیب نه ګڼل کېدای نو زه به له (لبیدی) څخه نن ورځ په شعر کښې لوړوم.

په پښتنو کښې هم ځینی علماء او بزرګان تېر شویدی چه اشعار ئې پاته دی او خپله شاعری ئې نه ده پټه کړې مګر ځینو نورو خپل شعرونه هر چاته نه دی ښکاره کړی او خپل دغه هنر ئې پټ ساتلی دی.

دلته مونږ د نمونی په ډول د څو تنو څه اشعار را اخلو چه پسله (۱۲۰۰ هـ) څخه ئې ژوند درلود او د علمی یا روحانی شهرت خاوندان و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) میا عبدالکریم صاحب[27]:

د میا صاحب زیارت د لغمان د علیشنګ په دره کښې دی چه دغه ځای د میا صاحب دېره بولي، د ده زیارت ته ډېر خلق د ثواب په امید راځی او د سوالونو د قبلېدو ځای ئی ګڼی. د میا صاحب علمی او روحانی شهرت تر ډېرو ځایو رسېدلی او خلق پری د ښه سرېتوب او بزرګی کلکه عقیده او ټینګ اعتقاد لری.

د میا صاحب دېره د موقعیت او منظری په لحاظ یو دا راز ځای دی چه په هر چا باندې یو روحانی اثر کوی او سړی پخپلو افکارو او خیالاتو کښې ارو مرو یو تغیر او تحول وینی په دغه ځای کښې صوفیانه فکر او شاعرانه خیال قوت مومی او د زړه کیفیت او احساس و نظر هم بل راز کېږی ځکه هر څوك د میا صاحب د زیارت په تاثیر باندی اقرار کوی.

میا صاحب لکه چه پښتانه شعراء[۱] لیکی د اعلیحضرت احمد شاه بابا او تیمور شاه معاصرو او په دغه وخت کښې ئې د تدریس او لارښودنی غږ لری لری ځایو ته رسېدلی و او د دې مملکت په لویو بزرګانو او علمانو کښې منل شوی و.

میا صاحب سره له دغو علمی او روحانی فضایلو شعری قریحه هم لرله او د شعرو ذوق خاوند هم و، چه د شعر دوه نمونی ئی له پښتانه شعراء څخه را اخلو:

(۱)

که مې د حق مینه روزی شی له دوامه سره
په نالیدلی لار چه تلې توښه دی ولې نوره
اول دی خوب په نالیچو په پشمینو باندی و
اول دی ښې لورې مانۍ یا دی باغچې جوړی کړی
عبدالکریمه مه نازیږه په نیمګړی دنیا

لکه الف چه وصلت بیا موندہ له لامه سره
اوس د هی هی فریاد کوی له هره ګامه سره
اوس دې د ګور چنجی مستی کړی له اندامه سره
اوس دی مرګی خونه اواره کړه له بامه سره
د مسافرو دلته څه دی له دوامه سره

❀ ❀ ❀

(۲)

څه عجب باغ دی د سرو ګلو پری خزان ولګېد
بلبلی لاړی په ژړا ګړ پری سوران ولګېد

۱: د میا الله بخش زوی دی او په (۱۲۰۷ هـ) کښې وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیل د خدای ؤچه نمرود ګذار کړ سرو لمبو ته	چه خدای ئی مل و هغه پوری ګلستان ولګېد
هغه خلق څه شوه چه پالکی ئی په هوا ګرزېدی	د مرګ له لاسه ئی مسکن په ګورستان ولګېد
شداد نمرود ؤچه دعوه ئی د خدائی کوله	لعین مردار شه څکه ځای ئی په نیران ولګېد
عبدالکریمه ولی غم کړی څله مست نه ګرزی	نبـی سـردار د دواړو کونـو پهلـوان ولګېـد

❀ ❀ ❀

(۲) مراد علی صاحبزاده د کامې:

د صاحب زاده صاحب پلار عبدالرحمن نومېده چه په فقیر صاحب مشهور و.
مراد علی صاحبزاده لکه چه د پښتانه شعراء په دوهم ټوك کښې لیکلی دی د (۱۲۲۰ هـ) په حدودو کښې زوکړی او په عربی علومو کښې (لکه صرف، نحو، منطق، حکمت، فقه، تفسیر، میراث، عروض و قوافی، بدیع و بیان) د تبحر خاوند وو. ده په پښتو کښې ډېر تالیفات کړی او په پښتو باندی د یوه مهم او لوی مؤلف حق لری څکه چه پښتو او پښتنو ته ئی یو دا راز خدمت کړی چه هېڅکله نه ورکېږی. دا خدمت د قرآن کریم هغه مکمل تفسیر دی چه تفسیر یسیرئې بولې او د مراد علی صاحبزاده لوی حق په مونږ ټولو باندی ثابتوی. صاحبزاده صاحب په پښتو کښې نور آثار او کتابونه هم لری او علاوه پدی چه په پښتو کښې نبه لیکونکی تېر شویدی نظمونه او اشعار ئې هم پاته دی او په ځینو اشعارو کښې ئې خپل تخلص مراد لیکلی دی، دلته ئی یو دوه شعره د نمونی په ډول را اخلو.

(۱)

قبله

قبلـه د تـن پـرورو خـوب و خـوراك	قبلـــه د عـــاقلانو فکـــر و ادراك
قبلــــه د دنیـــا دار و ســـیم و زر	قبلـــه دپادشـــاهانو تـــاج و افســـر
قبلـــه د غـــافلانو ځـــان او مـــال	قبلـــه د ذاکرانـــو ذکـــر او حـــال
قبلـــه د ســـرودیانو چنـــګ و ربـــاب	قبلـــه د زاهـــدانو وی محـــراب
قبلـــه د ګمراهـــانو مکـــرو تلبـــیس	قبلـــه د عالمـــانو درس و تـــدریس
قبلــــه د جــــاهلانو وی بــــدکار	قبلـــه د ســـالکانو وی اســـرار
قبلــــه د کــــافرانو وی زنــــار	قبلـــه د عاشـــقانو مـــخ د یـــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبلـــــه د مشـــــرکانو دی ضـــــلال ‌‌‌‌‌ قبلـــــه د عارفـــــانو دی وصـــــال

❁ ❁ ❁

(پښتانه شعرا ٔ)

(۲)

له اوله هیڅ څېز نه ؤ خاك او به نه باد او نار ‌‌‌‌‌ نه دا ځکی اسمانونه نمر سپوږمۍ لیل و نهار
نه دا انس و جن حیوان نه نباتات سیندونه غرونه ‌‌‌‌‌ مګر ذات بی جهات و، تل ثابت په یو قرار
بیا د رب اراده وشوه چه زه و پېژاندی شمه ‌‌‌‌‌ نو پیدا د حضرت نور په محبت کړ کردګار
ناګاه نور شه په جنبش تری مرغلره شوه پیدا ‌‌‌‌‌ بیا د قهر نظر وشو نو دوه ځایه کړه قهار
له یوی قطرې ئی ساز کړ، هغه لوی عرش مجید ‌‌‌‌‌ بیائی باد پسی پیدا کړه په قدرت سره بسیار
په دوهمه قطره باندی بیا نظر د قهر وشه ‌‌‌‌‌ له هیبته ئې اوبه شوه او له خوفه تار په تار
بیائی عرش په ابو کښېښود او اوبه په شادباد ‌‌‌‌‌ بیا د ځمکی اسمانونو عزم کړ پروردګار
بیا اوبه شولی په موج څګ پرې راغی ډېر او تېز ‌‌‌‌‌ رب تری سازه کړ له ځکه او هم غرونه او شجار

او په دغه موج وهلو ډېر لوګی ورځنی ولاړه
نو تری جوړ شوه اسمانونه پکښی ستوری بیشماره

❁ ❁ ❁

(تفسیر یسیر)

(۳) علامه حبیب الله(۱)[28] (مشهور په حبو آخندزاده صاحب)

دا لوی متبحر او منلی عالم چه د ملا فیض الله اخندزاده زوی او په کام کاکړ دی د قندهار له محقېقینو او د افغانستان له علمی مشاهیرو څخه دی چه د علم و فضیلت شهرت ئی تر هند او ایرانه هم رسېدلی او پخپل وخت کښې د پښتانه شعرا ٔ په عبارت (استاد الکل فی الکل) بلل کېده.
دا نوموړی عالم سره له دغه علم و فضله د پښتو په نوموړو شاعرانو کښې هم ښه مقام لری چه د منهاج العابدین په نامه د ده د شعر دیوان مونږ ته پاته دی د حبو اخندزاده صاحب شرح حال په پښتانه شعرا ٔ کښې ښه مفصل لیکل شویدی او که څوك د افغانستان مشاهیر لیکی البته چه په ډېرو لیکلو به ئی هم حق ادا نکړی شی مونږ دلته یوازی د ده

۱:(۱۲۶۵ هـ) کښې په ۵۲ کلنی وفات شویدی. (پښتانه شعراء)

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شاعری سره کار لرو او غواړو چه د اشعارو رنګ او ډول ئی په دوه دری نمونو کښې وښیو:

(۱)

علم

علم خه عظیم دولت دی — چه د دوو کونو عزت دی
د هر فضل و هنر کان دی — د جهان په تن کښې جان دی
قوت د زړه قوت د روح دی — سرمایه د هر فتوح دی
لکه لوی پکښې هنر دی — هسی رنګ ئی لوی خطر دی
که سودونه تری مونده شی — هم زیانونه څنی وره شی
ګاهی زړه لره مدد شی — ګاهی دی د لاری سد شی
ګاه د وصل شی د لال — ګاه حجاب شی د وصال
کله نوش شی کله زهر — کله لطف د کله قهر
چه په زړه اثر کا یار شی — چه په تن زور وکړی مار شی
ډیر عظیم ئی منفعت دی — چه مدار د عبادت دی
د دین کار واړه په ده شی — چه مولا پری پیژنده شی
آئینه د زړه صفا کا — چه له رنګه ئی جلا کا

(۲)

زړه

زړه په مثل د بادشاه دی — هر اندام د ده سپاه دی
کل اعضائی مسخر دی — د ده حکم ته مضطر دی
په فرمان ئی خوله ویل کړی — لاس نیول سترګی کتل کړی
چه دی راست شی راست بدن شی — چه فاسد شی فاسد تن شی
ته مدام اصلاح د زړه کړه — په هیڅ وخت کښې غفلت مکړه
ډیر پکښې دی جواهر — قیمتی نفیس نادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول عقل نبه ګوهر دی
د جمله نعمتو سر دی

بل ګوهر ئې معرفت دی
زيات تر نورو په قيمت دی

نور علمونه حکمتونه
واړه دی لوی نعمتونه

چه زړه هسې خزانه ده
د ګوهر و ګنجينه ده

پس لازم ئې ده ساتنه
له جمله غلو او رهزنه

چه دښمن ئې تالانه کا
جواهر ئې يغما نه کا

❀ ❀ ❀

(۳)

دا جهان واړه عدم و
د عدم غولي تور تم و

ټول اشيا پکښې مستورو
نه تميز و نه ظهور و

توره شپه وه د عدم
نور د حق شو صبحدم

رنګ په رنګ اشيا عيان شوه
څوك اعراض شوه څوك اعيان شوه

په هر شي کښې تجلي
شان په شان ګڼه جدا

ګوښې شان دی په هران
کل يوم هو في شان

چه څه خير او يا کمال دی
يا څه حسن او جمال دی

ټول له حقه مستعار دی
په ممکن کښې نمو دار دی

يا چه څه مهر و احسان کا
يا پر جن يا پر انسان کا

دا پرتو د وجود د حق دی
چه احسان د ده مطلق دی

نور د حق متاصل دی
په ممکن کښې عکس و ظل دی

پس چه هر حسن و احسان
له خالقه دی عيان

هر سړی چه ثنا وائی
په نيکی سره څوك ستائی

دا ثنا ثنا د حق ده
چه نيکی عطا د حق ده

کاينات چه د جهان دی
په ثنا د حق ګويان دی

نباتات که جمادات دی
علويات که سفليات دی

غنچه ګوره يکدهانه
په تسبيح د حق ګويانه

هر بلبل چه په نوا دی
د تحميد نغمه سرا دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هـــــر ګيــــاه رطـــــب اللســـــان دی — لـــــه خالقـــــه ثنـــــا خـــــوان دی
هـــــره ونـــــه ثنـــــا وائـــــی — پـــه هـــزار ژبـــی ئـــی ســـتائی
اســـمان ګـــوره پـــه رکـــوع دی — چـــه مـــدام دی پـــه خشـــوع دی
زمکـــه تـــل ده پـــه ســـجود — تعظـــیم کـــړی د لـــوی معبـــود
دا دريــاب چــه تــل پــه جــوش دی — هـــم د ذکـــر پـــه خـــروش دی
غـــرض دا چـــه ځـــه اشـــياٴ دی — پـــه تســـبيح د حـــق ګويـــا دی

ولـــــی حـــــق ئـــــې د ثنـــــا
پـــــه هيچـــــا نشـــــی ادا

❀ ❀ ❀

(۴) ملا عبدالباقی کاکړ(۱)[29]

شعر يوه نغمه ده چه د شاعر د زړه درد او احساسات پکښې ارو مرو ځان ښکاره کوی يعنی هر څه چه د شاعر د زړه په اعماقو او د نفس په خفاياؤ، شعور او ما تحت الشعور کښی وی شعر ئی ميدان ته را باسی او څه چه په ديګ کښې وی په کاسه کښې را وزی کله چه شعر د يوه ملا کورته راځی او يو رښتيانی عالم يا په بل عبارت د اسلام په درد درد من سړی شعر وائی نو په شعر کښې ئی دينی او تبليغی مطالب له اسلامی درد سره يو ځای وينو او شاعری بل راز راته ځان ښئی. نور شاعران که پخپل شعر کښې د ښکلو له جفا او هجرانه يا د رقيبانو له ظلم و جوره شکايت کوی ملا عبدالباقی له بدو عاداتو او هغو رواجونو سرټکوی چه له اسلامه ورته مخالف ايسی او له دينی امورو سره تصادم لری د همدی لامله خپل ديوان (تهذيب الواجبات لتخريب العادات) بولی او په پښتنو باندی سخت تنقيدونه کوی، ملا عبدالباقی که څه هم په خټه کاکړ او د قندهار د خوا پښتون دی مګر د خدای د کلام او د اسلامی احکامو په مقابل کښې ځينی پښتنی دودونه ډېر بد ګڼی او کوم مزمن اخلاقی امراض چه په کورو کلی کښې وينی په ډېر نفرت ورته ګوری نو بايد د ده وطن او کورنۍ قوم او قبيله اسلام وبولو او علم و دين ته ئی منسوب وګڼو.

عبدالباقی ملا دی مګر داسی ملا چه په ظاهری طاعتونو نه غولېږی او انسان يوې حقيقی قبلی ته متوجه کوی لکه چه وائی:

۱: د ژوندون دوره ئی د (۱۳۰۰ هـ) په حدودو کښې ده د (۱۳۱۹ هـ) پوری ئی ژوند يقينی دی. (پښتانه شعرا دوهم ټوك)

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسه او قال و قیل منبر هلته ستا په نښه شه — که دې ځان ویوست له میانه چه محراب دی پر قبله شه
که محراب دې شه وځانته نمونځ کوی بې طهارته — تر هغو دی نمونځ باطل دی څو محراب وهې په لته
سجده راغله خپل بدن ته قبله پاته شوه بېکاره — تندی څوك دی زړه ته ګوره چپه مه څه ای ناداره
بدن شو د تندی پېټی ته نښه وګوره و ځانته — دا چه ګام پر مخه نځو سجده نه راځی رحمان ته
څو سجده رب ته ونکړی خلاص به نشی له تاوانه — که مسجد کل پیمانه شی په سجدو سره نادانه
دېکړی پر وله سجده ده زموږ په شرع کښې مکروهه — ستا په سر په خوارونو د دنیا غم او اندوهه
هم ساجدئی هم مسجودئی دا به کله شی جانانه — څو لوئی رب ته ونکړی تر ابده سرګردانه

❁ ❁ ❁

په بل ځای کښې هم حاجیانو ته د کعبې رهبری کوی او وائی چه باید سړی روحانی حاجی شی او روحاً کعبې ته ورشی یعنې د تن او بدن تیمار داری پرېږدی او دغه جسمانیت چه د روح د سیر په لاره کښې لوی پېچومی او د روحانی مقاصدو دپاره لوی حایل دی له مینځه واخستل شی ملا عبدالباقی دغه حاجی چه په اوښ سپور دی او مزل کوی حاجی او اوښ نه بولی بلکه روح ته حاجی او بدن ته اوښ وائی لکه پدی لاندی بیتو کښې:

د بدن مثال ئې اوښ کړ روح حاجی دی ځی مکې ته — چه پر اوښ باندی شیدا شو وربه کله شی کعبې ته
شپه او ورځ د اوښ تیمار دی بل څه نه وینم په ځانکښې — بدګمان مې قیاسی شو څه په ځانکښې په جهانکښې
شپه او ورځ د تن خدمت دی پټ او لڅ ترې قربانېږم — د شیطان پر لکی سپور یم د بزو په شان رقصېږم
او یا لوبی زده کومه مدعا تپوله یوه شوه — که مې دین شو که مې عمر و بدن ته وسیله شوه
د تن پوله که شوه ورانه هېڅ پېچومی نشته ورانډی — که پر دی پوله بالا شوه کوه قاف به شی تر لاندی
سنګ وزر، غم و ښادی چه دواړه یو شوه په میزان — دروازه شوه پر تا خلاصه نوم د یوور د انسان

❁ ❁ ❁

ملا عبدالباقی په هغو کسانو چه د خپل طبیعت او اصطلاح و عادت له مخې طاعت و عبادت ته را وړاندی کېږی یعنې فرایض پرېږدی او په نوافلو سرماتوی، له مکروهاتو ځان ساتی او په حرامو ورمنډی وهی سخت انتقادونه کوی او په دین باندی بې ترتیبه ګډېدل نه خوښوی:

د پیشو پسخورده نخورم زه مکروه کله کوم — د مړه ورور په ورستو غوښو ځان او کلی عذروم
په ښی لاس کښې مې عصا ده چه سنت مې علاوه شی — پدی بل کښې مې تبشه ده د خپل دین ریښی وهم
دین مې تپوله طبیعت او اصطلاح او بد عادت شه — تش الفاظ مې دی په خوله کښې د ملیت دعوی کوم
زه په خوله هاها لرمه چه مرغی دانی یونسی — په لاسو کښې مې اورتك دی په ګله اور لګوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علت ټوله کم علمي ده بې ترتيبه په دين ګډ شوم
فرايض مې بېکاره کړ نوافل پر سترګو ږدم

❀ ❀ ❀

په يو بل ځای کښې د خپل وخت له کوم قاضي نه د شريعت دپايمالولو شکوه کوی او په ځينو پيرانو او ملايانو هم پدې ډول ديني انتقاد کوی:

رب دی نه کا داسې پېښه د قاضي خپلې چه غلا شي
که هر څو تحمل وکا په اندوه به ئې مبتلا شي

محکمه به وی مغمومه محتسب به شي ناتوانه
د قاضي خپلې شوی ورکی مصيبت ئې تر آسمانه

نازنين شريعت ګوره ترپښو لاندی شو پايماله
د خپلې قدرئی نشته آه افسوس لدی وباله

که آخوند څوك په مسجد کښې په کړو حروفو ياد کا
چه ئې وس دو سه کېږی ذات وبود به ئې برباد کا

د صاحب پر مسئله که بې اودسه مريد تېرشي
دی مردود د طريقي شه تر ښکنځابه ئې وهل ډېر شي

ته د شرع بوستان ګوره څه رخنې پکښې شوی جوړې
خره غوائی پکښې تېرېږی په ځرمنې او په اوړې

❀ ❀ ❀

ملا عبدالباقي لکه چه په ځينو علماؤ او روحانيونو انتقاد کوی په پښتنو او ځينو پښتنې دودونو هم ډېر بې پروا راځي او د حق په ويلو کښې ئې له هېچا نه سترګه نه سوزی ځکه چه د دی سړی په زړه کښې د اسلام يو رښتياني درد شته او هماغه درد ورځنې هر هر ځای ويل کېږی، نو دا مسلکي عشق بايد مونږ ډېر محترم وبولو او دغه راز ترخه ويل په ډېرو خوږو خبرو، ورنکړو، هر انتقاد چه د اصلاحي مطالبو او د يوه ملت د غمخورۍ په اثر کښې وی هغه ډېر لوړ قيمت لری او هر څوك ئې قدر کوی. د دغه راز انتقادونو يوه نمونه دا ده:

قرآن وائی چه وروړ مړ شه د اورتې واك ئې خپل دی
پټان خان توره ترخنګ کړه د بابا روش ئې بل دی

مخامخ پر قرآن ورشي هېڅ حيا نه کا له خدايه
د بابا روش غالب کړی قرآن واچوی بيځايه

بلاشکه چه د ظلم دوړی پورته شوی تر عرشه
دا خفت د قرآن بولی آسمان لرزوي تر فرشه

د مزمن مرض علاج دی بوعلي په قانون نشي
خصوصاً که جبلي وی په سينا افلاطون نشي

هر سړی چه حجت نيسي د بد کار په باباګانو
غلط دروميې دا شيوه ده د قديمو جاهلانو

علت ټوله بد تقليد دی مومنان پری حبطه شوه
هېڅ تېزی د فهم نشته چه احکام د دين خسته شوه

د قرآن پانې بالا کړه څه نعری وهي بېشانه
چه روش پر عادت راغي وائی نروی په اسانه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا عبدالباقي په اشعارو کښې دیني او مذهبي جذبات باعث شویدی چه د دین جواهر او حقیقت خلقو ته وځلوی او د تقلید و عادت ګردونه ترې وڅنډی، نو ویلې شو چه ملا عبدالباقي په دیني او مذهبي احکامو کښې د ښه تعمق او دقت خاوند و. او یو عالمانه شعور ئې په شعر کښې ځرګند کړیدی د نمونو په ډول ئې دا څو شعرونه نور هم وګورئ:

لمړۍ نمونه
د نفس خدعه او د ریا طاعتونه

نفس پر خپل بدن عاشق دی پری شیدا لکه مجنون / دلیلی له اشتیاقه لېنتوب ئی شو فنون
بدنی نقوش بی ټوله خو ئې روح د معنی نه وی / په ښه نه راځی جانانه چه توښه د عقبی نه وی
که اوه قطاره اوښ ئې په قرآن مکی ته بار شی / که د نفس بدن ته مخ و په قیامت به څه پکار شی
تش دریری خاوند ګوره په څه شوق ئی چارشانه کړی / یوه لوبه د زینت شوه خوار په ریره سامانه کړی
فهم و عقل دېته وایو چه نفس نشی پری افکار / که خوشبو په حقیقت و، په نیم غاز نشو پکار
حقیقت و هم و خیال بولی مدعا زیب و زینت شوه / که اسباب د جهل نه وی کله لاړ د سعادت شوه
چه تر رنګ و خوند تېر نشو عاقل نه وخوت ساده دی / افلاطون که د خپل وخت وی تر شا درومی پسمانده دی
دین مو کړ تابع صورت له ځکه هر څوک چپه درومی / هغه دین زمونږ پکار شو چه صورت برخه تری مومی
مکتوبات ته می شوق کېږی حکم ریزه په مجلس کښې / سامانه لری ښشانه شوه مرانه په اولس کښې
فتوحات و فصوص دواړه په دوو لبو لو لمه / لوی صوفی د زمانی شوم غاړه لوړه غځومه
قسم قسم بازی جوړی مدعا ټوله یوه شوه / که ئی دین که ئی دنیا ده وصورت ته وسیله شوه
په خدعه د نفس پوه نشوو ظاهر رنګ ئی د طاعت / چه ئی لځ مکر و حیله شوه زنار و د ګبریست
ګاهی جګ پرېښو ولاړ شی تهجد کوی د شپی / ګاهی غټی تسبی واخلی ګردن بند د رقی
کله کوز شی و خلوت ته قیل قال کړی بیکاره / کله وخېږی منبر ته فصاحت کا خپل ښکاره
زور ئې ټوله بدنی دی مدعائی سامانه شوه / د سامبال په کښېدوئی خرخه ټوله زمانه شوه
له قرآنه قوت واخله چه نفس ووهی په لته / تا قرآن د ده پېزوان کړ چه ښه واېسی په نته

❀ ❀ ❀

دوهمه نمونه
سؤ ظن

بدګمان سیاه روئی ده دین په ونړوی وروره! / تخالف د حکم پرېږده د مولی امر ته ګوره!

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدګمان درونی چرك دی چه راپورته شی پر خیال   باطنی خبث کـه ورك شـو ګمـان نلـری مجـال
ستا د خیال په اندازه کښې انسان لوی دی نه ځاېږی   ټوله عکس د خپل مخ دی چه له بله لیدل کېږی
چـه عینکـه شـوه مظلمـه جهـان ټولـه شـوه تاریـك   د ابلیس مراد حاصل شو چه په خوی شو ور شریك
ابلـیس وکتـل ادم تـه پـر خپـل ځـان ئـی کـړ قیـاس   دغـه تخـم ابلیسـی دی چـه کښـتګر ئـی شـه خنـاس
علـت کـل د بـاطن خیـری بـدګمان لـه هغـه ځایـه   د رحمـت پـه لمـن ځانګـه صفائی غـواړه لـه خدایـه
ښــه ګمــان د الله خــوښ دی لــه قوتــه د ایمــان   بـدګمان خـدای منـع کـړی پـه آیـت کښـې د قـرآن
کـه قاضی چېری ولـی وی مـامور شـوی پـه صـورت   حــق باطــل پــه کشــفونې صــورت لار د شــریعت
چه په کشف کړی حکمونه قطب و غوث لره نه ښائی   پر ګمان کـه نـا پـو درومـی د شیطان سبق بـه وائـی
چه مقیاس ئی د دین نه وی سنګ و تول د قیاس کېږدی   خوار پوزبند شو له شیطانه غلط درومی قرآن پرېږدی

❀ ❀ ❀

دریمه نمونه
د حب او بغض تاثیر د انسان په قضاوت کښې

دا نکته درسره واخلـه پـه ښـه خـط ئـې نوشـته کـړه   هره ورځ که چیری نه وی په هفته ئی وظیفه کړه
زمــا دیــن زمــا مرانــه تــابع ســتا د طبیعــت   کـه دی طبعـه وه مایلـه نشـته مالـه بـد خصـلت
زمـا کـار کـه نامشـروع او نـامعقول او نـاموزون وی   کـه تـه وی زمـا هـم طبعـه تـر موزنـو بـه افـزون وی
کـه دی طبعـه لـه مارغښـتی برطـرف وه زه شـقی یـم   شك شبه پدې کښې نشته که هر څومره متقی یم
زما اذان کـه چیری واوری کلیمـه نـه پـه درسـتیږی   تکه پوست می داسی خوار شی بنیـ نه ځنی سازیږی
کـه مـی دم د مسـیحا وی تـه بـه ئـې وګڼـی جـادو   طبیعـت کـه روګـردان شـو مـا بـه وبـولې هنـدو
زما تندی که سپوږمیـ وی ستا په خیال کښې به تبیـ شی   که تك تور وی له ظلمته په نظر به دی سپوږمیـ شی
کـه هر څـو ګـرګین پمـن یـم د ظلمـت پـه خـم لړلـی   کـه مرغـوب د طبیعـت وم د کـوثر پـه اوبـو وللـی
څـه عـالم طبـع غلـط کـړ لـه زانګـو تـر زکندنـه   آګـاه نشـو تـر لحـده خـود بافتـه لـه خـود دوختـه
حقیقـت شـو خـورا لـری عـاقلان شـوه ناراسـا   ګرویـده د طبیعـت دی لـه فاسـقه تـر پارسـا
خود به وی حقایق لری لعل یا قوت په خزینو کښې   جـواهر کلـه مونـده شـی د دهلیـز پـه دالانـو کښـې

❀ ❀ ❀

څلورمه نمونه
من کان فی هذه اعمی فهو فی الاخرة اعمی

هغه څوك چه دلته ړوند وی په دنیا کښې له صوابه   چپه لار ئی وی اخستی باندی درومی بی کتابه
دا سړی په عقبی ړوند دی دوه جهانه ئی خطا شوه   راسته لار ده ځنی ورکه نه ئی دا نه ئی عقبا شوه
پـر دنیـا بـه سـرګردانه ، هـلاك ګـرزی تـر تابوتـه   ړونـد و کـوڼ پـه آخـرت شـه دائـی ګټـه لـه ناسـوته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پدی دنیا کښې ړوند دی نابینا په اخرت دی
کـه ئـی اوس عـلاج ونکـړ تـر ابـده پـه لعنـت دی

خـاوری واړه پـر دا عقـل چـه ټولـه پـر تـن تمـام شـه
هوشیار هغه سړی بوله چه ئی تن د زړه غلام شه

نه ئی سرشته نه ئی پای شته عمر ټول پکښې تلف شه
یوا وړی مزی کوم دی چه د دین خرقې ته صرف شه

تـه مسجود د جبرئیـل وی ملا دی ماتـه شـه نـامرده
د بـوده پـه آبخـور مېخ شـوی ځانته وګـوره نـامرده

رب می بولی بلندی ته زما د کښې خواته کښښ دی
په دوو غبرګـو سترګـو ړوند شوم د فلك عجب ګردش دی

د پسـتی لـه اشـتیاقه څـه عـالم پـه غـم نـری شـه
آه و اوه ئـی لـه ځیګـره مـدام خېـژی لیـونی شـه

نـه ظـالم نـی معـاون شـوم نـه رهـزن نـه آدم خـور
نه می نوم نه می نشان شو پر ځای پروت یمه نسکور

نــه مــی وتړلــه غټــه چــه شــهره شــم د عــالم
نه ابلیس غوندی شیطان شوم په ذلت کښې د آدم

څوك شوه هسی ګشنه چشمه د ډوډی په غم زهېری
دومره فکر فهم نشته طفل څه خوری چه وزېږی

توری خاوری ئی غنم کړه سترګې و موږه بیدار شه
الله پـاکی سـترګی غـواړی وپـوهېږه خبـردار شـه

کـه روژې دی کـه نمنځـو نـه همګـی د دیـد اسباب
ټولـه دیـن د دیـد دوا چـه دا غلـط دی دا صـواب

پـه قرآن کښې الله وائـی نمـونځ مانعه د منکر شـی
یعنی دید دی پری زیاتېږی بد به تا ته مصور شی

معصیت سړی ړوند کوڼ کا ښه او بد شی ځنی ورك
د فاجر پـه سترګه ګـل دی تـور ظلمـت پـه مردمك

خیرګــی د بصــیرت شــوه کــه د ورنکــړ زکــات
کــدورت د زړه جــارو کــړه پــه ســفر د عرفــات

❀ ❀ ❀

پنځمه نمونه

علم

چـه حضرت ئـې علـم بـولی هغـه علـم د قـرآن دی
لـه بلوغـه تـر تابوتـه فـرض واحـب پـر انـس و جـان دی

شـك شـبه پـدی کښـې نشـته مرضـو لـره عـلاج دی
حـذاقت د شـریعت شـو هـر عاقـل ورتـه محتـاج دی

جـالینوس ارسـطو دواړه هریـره تـر پیشـو ځارشـه
زر یـو نـان او فیلسـوفه د بـلال تـر خـد نثـار شـه

د اصحابو د پښوګرد، د خود بین د دید سرمه کړه
خاك روب د مدینی شه، نفس شیطان سراسیمه کړه

خـود بینـی کـه ورکـه نشـی علـوم ټولـه حبطـه شـوه
لـه معقـول او لـه منقولـه سـر، سرسـام اعضـا سـکته شـوه

علــوم ټولــه بــدنی و، بــدن پاتــه شــو پــر زمکــه
د لاس ګوتې به پر خوله کړی صد ساله وړه هلکه

علت ټوله عشق د تن دی په معنی ساعت تېر نشو
پـه ظـاهر صـورت مشـغوله بـدن هېڅکلـه هېـر نشـو

چه ئې عشق پر تن تمام شو بل څه نشته بی آبخوره
په قسمت بالا خرخېږی چه هر څو بوده پر خوره

بـاری ربـه چـه تـر رګـو د شـهر ګوراتـه تېـر شـوی
تر دی زیات قربت به څه وی ای را تېره ولی هېر شوی

❀ ❀ ❀

نن ورځ علم وسیله شوه وبګړی ته چه په لو شوای
څـوارلس علمه زده کـوم چه عمامه په شپېتو ولوشوای

د لحـد ملګـری نشـو خـواری مـه کـاږه – دلبـره
چه هر وخت له آسه کوز شوی بګړی ولوېده له سره

کـه اطـوال او مطـول لـه یـاده لـولی بـی کتابـه
کـه غایـه او غـرض نـه و، څـه بـه یوسـی لـه دی بابـه

که هیئت د بطلیموس دی پر نګین نقوش پراته وی
چه پخپل غولی کښې ورك شی د نقشو به حاصل څه وی

چـه فارسـی او عربـی او ترکـی دری سره پـه یـاد کـا
کـه مراد لـه سړی ورك و پـه کـوم لفظ بـه ځـان ښاد کـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه بيــان او معــانی او بــديع تولــه ملکــه شـــی
پس لـه مرګـه فصاحت او بلاغـت کلـه پـه ښـه شـی

❁ ❁ ❁

عرش تر فرشته چه څلېرى کل د علم سترګه غوا‌ړى
که د علم سترګه نه وى نسکور پربووت تل دې ژاړى

د انسان په خال وخط کښې تر پوه پورته زينت نشته
که ځان پېژنى سړى دى تر ده بل په عزت نشته

جټ جولا که هوښ پيدا کا تر شريف د قوم بهتر دى
که سر خيل شى جاهل پاته تر زرى جټې بتر دى

❁ ❁ ❁

شپږمه نمونه
عارفانه سندره

را اخيستى مى شهباز دى د خپل عشق رباب وهمه
نغـاره د اسـلام کـوك شـوه دواړه برېتـه تاوومـه

د ساقى شـراب لـه عشـقه عـالم ټـول وينـم ګلرنګـه
خوشحالى پر حال د هغوچه ئى زړه پاك شوله زنګه

څـه نغمـى څـه ترانـى دى قسـم قسـم اوازونـه
قمريان پرښاخو ناست دى مطرب نـوى کـړه سـازونه

خم پـه جـوش، پيالـه پـه دور، قلقل شـو د صراحـى
مسـتانه پـه رقـص راغلـه درب و دروب د پـاکوبى

چه د هوش پياله ئې نوش کړه څه چه دلته ننداری دى
نمونــه لــه آخرتــه تماشــې ټــولى هــورې دى

دلته محض عکس وظل دى حقايق غـواړه هـورى
چا چه شاکړه دې نشې ته زړبه وکړى ننداری

سر بـالا کـړه لـه څـانګو نـو ګـوره پورتـه آسمان تـه
شـوه خيمـه د مسـافرو نظـر وکـړه تيـر جهـان تـه

❁ ❁ ❁

(شپږمه نمونه له پښتانه شعرا ٔ څخه)

(۵) د موسيې اخندزاده صاحب(۱)[30]:

اخندزاده صاحب د خپل وخت له مشهورو عالمانو او پيرانو څخه و چه په لوګر، غزنى، کابل او ځينو نورو ځايو کښې ئى ډېر مريدان لرل او د لوى اعتبار خاوند و د اخندزاده صاحب نوم ملا فيض محمد دى چه د اعليحضرت امير شيرعلى خان په وخت کښې ئى ژوند درلود او د هډى د اخندزاده صاحب (جناب مولانا نجم الدين صاحب) همعصره وه او دواړه د سوات د اخندزاده صاحب جناب مولانا عبدالغفور صاحب شاګردان او مريدان وو.

۱:ماخذ د کابل مجله د ښاغلى حبيبى مقاله او روضه المجاهدين.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملا فیض محمد صاحب د زیږیدو نېټه د (۱۲۵۰ هـ) په حدودو کښې معلومېږی او له ده څخه یو قلمی کتاب د (روضه المجاهدین) په نامه پاته دی چه په پښتو نظم لیکلی شویدی او د جهاد ستائیه، او ترغیب پکښې زښت ډېر لیدل کېږی او لکه چه له نامه څخه ئی معلومېږی د کتاب موضوع هم همدغه شی دی، پدی کتاب کښې تبلیغی مطالب او د اتفاق و یووالی خواته را بلنه او نور دینی او اخلاقی مضامین د پښتو په ښه روان شعر کښې لیدل کېږی او ویلی شو د موسیی اخندزاده صاحب د پښتو شاعر هم و او د پښتو له شعره ئی. د وعظ و نصیحت، ارشاد او تبلیغ کار اخیست.

دا کتاب چه د پښتو ټولنی کتابخانی ته د ښاغلی پژواك په سعیه سپارل شویدی په (۱۳۳۷ هـ) کښې د لغمان د علیشنګ د دری د اسلام آباد د کلی رمضان نامی کاتب لیکلی دی او (۱۳۵) مخه دی. د نمونی په ډول ئی دا څو شعرونه وګورئ:

(۱)

راشــــــــه واوره دا بیـــــــان راشـــه بـــوی کـــره دا ګـــلان
عنـــدلیب د دی ګلشـــن شـــه هـم طـوطی د دی چمـن شـه
پــه سـیل ګـــډ شـــه د بلبلـــو څــوکی وخــوره هــم د ګلـو
کارغـــه مـــه کېـــږه دینـــداره چـه ګـردش کـړی پـه مـرداره
ګونګـــټ مـــه کېـــږه بـــورا شـــه پـه غنچـه د ګـل شـیدا شـه
ســتا د نفــس دومــره مقــدار دی چـــه الله ئـــی خریـــدار دی
ګـــوره دومـــره دی قیمـــت دی خـــون بهـــا د ســـتا جنـــت دی
خبـــر دار شـــه بـــا همتـــه ځـــان دی نکـــړی بـــی عزتـــه
چـــه دلال نکـــړی شـــیطان ځـــان دی خـــرڅ نکـــړی ارزان
ســـربای نکـــړی پـــه کـــوډی ځـــان خـــرڅ نکـــړې پـــه دوړی
چـــه الله تـــه ځـــان پرنکـــړی پـه جیفه خپل ځـان مـړ نکـړی
ګـوره پـټ نشـی پـه کـور کښـې بیا بـه تـل زاړی پـه ګـور کښـې
ګـــوره نکـــړی ځـــان بـــی ننګـــه مـــخ وانـــه ړوی لـــه جنګـــه
څـوك چـه ځـان ساتی لـه تـورو رغبـت نـه کانـدی پـه حـورو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲)

که جهاد پیښ شه دینداره — واخله لاس له کلی کاره
مه بل کار کړه مه پیشه — تل جهاد کړه همیشه
رغبت مکړه خرکاری ته — ځان تیار کړه سرداری ته
ګوره مکړه باغبانی — راغب شه په کامرانی
سبق مه وایه طالبه — بیا مطلوب ته شه راغبه
د کوډیو دکانداره — د لعلو شه خریداره
په غزا لاړ شه همت کړه — تر نظر لاندی جنت کړه
نوره غلا بس کړه سارقه — توبه ګار شه ای فاسقه
سکنه ما خله د چا کورته — په غزا لاړ شه کوم لورته
کفن مه کاږه سنبال شه — خبردار شه وړاندی لاړ شه
سترګه پټه لکه باز کړه — د مولی په لور پرواز کړه
کارغه مه کیږه بلبل شه — جیفه پریږده یار د ګل شه
مومن هر چیرته عالی دی — پاك الله د ده والی دی
خلاف مکړی پخپل میانکښي — چه واقع به شئ په زیان کښي
د نصرت شمال به کوز شی — د دښمن خاطر به خوږ شی
رعایائی که پلتن — داسی شئ لکه یوتن
همه واړه یو وجود شی — په طلب کښي د مقصود شی
اقامت په بندر ګوره — تر یوی شپی ورځی وروره
تر تمام جهان بهتر دی — هم له هر شی نه خوشتر دی
که ئی مشك که ئی عنبر وی — که ئی در که ئی ګوهر وی
هم بهتر دی ای فهامه — یوی میاشتی له صیامه
چه په شپو کښي ئی قیام کړی — عبادت د رب مدام کړی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶) ملا صیام الدین (واعظ):

کله چه شعر د خلقو د اصلاح او لارښودنی دپاره جوړیږی او د منبر په سر ویل کیږی نو بیا ورته خلق خطبه وائی او خطابی آهنګ پیدا کوی په دغسی اشعارو کښې د اخرت سودا د خدای ویره، د ظلم او ګناهونو عذاب، د نیکئ اجر او ثواب بیانیږی او له ترغیب او ترهیب نه پکښې کار اخلی یعنی شعر د موعظی ځای نیسی او شاعر د واعظ حیث پیدا کوی ځکه صیام الدین اخندزاده صاحب خپل تخلص واعظ کړی و او پخپلو اشعارو کښې ئی ځانته واعظ ویلی.

واعظ په خلقو کښې د کجوری په ملا صاحب مشهورو او پلارئی محمد نظیف نومیده واعظ صاحب سره له دی چه د خپل وخت یولوی شیخ او د لنګرو خانقا خاوند، د خلقو پیشوا او رهنما ؤ له شعر سره ئی هم ډیره مینه درلوده او همیشه به ئې فارسی او پښتو اشعار لوستل، ده پخپله هم په پښتو او فارسی شعر وایه او د هری جمعی په ورځ به ئی خلقو فارسی یا پښتو خطبې ته انتظار درلود.

د ده په وینا او بیان کښې ډېر تاثیر و او هر څوك به ئی په خواږه قرائت، نورانی څیره او ښه وینا مینږدل چه بیا به ئی زړه د ده له صحبته نشو صبرولی د ده بلاغت و فصاحت ښه سریتوب او اخلاقی فضایلو، وقار او مروت ډېر خلق د ده تابع کړي و او په مجلس کښې به یې بل شان تاثیر لیدل کیده..دد شعر یوه نمونه دا ده:

خطبه

سبا پاڅې تر بیګا دې له خولې شورځی
نه ستومان شوې نه دی هېڅ د زړګی زورځی

د اجل سواره د هر سړی په کورځی
ګورستان ته د چاپلار او د چا مور ځی

❁ ❁ ❁

ډېر خوبان چه په رخسار بدر مثال و
پادشاهان چه هم ئی جاه او هم جلال و

ښایسته ځلمی چه سرباندی به ئی شال و
اوس ئې ګوره چه قبر ته سر تور ځی

❁ ❁ ❁

که تمام عمر په حرص سره تالا ش کړې
نه به زیات نصیب په قدر د خاشخاش کړې

بیفایدې دې خوشې خاوری په سر فاش کړې
له ازل سره سم کله د چا زور ځی

❁ ❁ ❁

که په حرص دې د قارون قدر ته مال شی
در حاصل که افلاطون قدر کمال شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر به ستا د مرګ له خپو لاندې پايمال شي
سپېره تن به خالی لاس د ګور په لور ځي

❀ ❀ ❀

روزی رزق نعمتونه د رحمان خوري
ای کمبخته فريب ولی د شيطان خوری
تش په تشه قسمونه په قرآن خوري
خوار ذليل به آخرت ته قسمخور ځي

❀ ❀ ❀

په حرامو پسې ګرزې نه ئې مومې
له اخلاصه په هر لوري پسې درومې
ګرزوې په لاس کښې دام د ټګی لومې
سرې لمېې به په سورمو د حرامخور ځي

❀ ❀ ❀

چه په غلا، ظلم ټګی به پردی مال خوری
يا په نس يا په اولاد او په عيال خوري
پدې کل واړه ايمان د ده نقصان خوری
آخرت ته به په غاړه پردې پور ځي

❀ ❀ ❀

کينه بده ده بيشکه جنګ حرام دی
چه ايمان پرې نقصانېږی څه ناکام دی
کمينی کوئ چه څومره لوی مقام دی
ميوه داره منډه ځمکی ته نسکور ځي

❀ ❀ ❀

وخت آخر شو، فسادونه شوه برسېره
مؤمنانو په ايمان مو وکړئ وېره
جماعت، جمع، جمعه چه نکړی هېره
استغفار وايئ، چه څوم د زړګی زور ځي

❀ ❀ ❀

وخت آخر شو خود حيا له ښځو لاړه
نا محرم نه پلو نه نيسی په غاړه
ای مومنه! ته دې سترګې ورنه نغاړه
هغه غل دی چه په لور د پردی کور ځي

❀ ❀ ❀

په يو دم به شل غزل بيان په شعر کړې
که ته مرد ئې سم به مونځ ملا ته تېر کړې
برابر په شدومد، په زور و زبر کړې
د بلبل مقام ته کله کارغه تور ځي

❀ ❀ ❀

که دې چېری شل روپی پټې تر ملا وی
په چوله کښې به دې څومره خوف د غلا وی
په تلوار به دې خپې هسې مبتلا وی
لکه دود چه پاس په سر د لمبو سور ځي

❀ ❀ ❀

او ايمان چه د ستا نور د کردګار دی
هم بهتره له هر څه نه په هزار دی
هيڅ له تا سره نه وېره نه ئې ډار دی
شيطان تل درسره سم د ايمان چور ځي

❀ ❀ ❀

قرانونه له زرګونو شول بسيار
په هر کور کښې دی ګردونه پرې انبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلق اکثر ئې له لوستونه شول بېزار — له دنیا به شرمېدلی په مخ تور ځی

❀ ❀ ❀

ډېر شیخان او ملایان د دنیا کار کړي — چه وخت تیر شی نو بیا هله مونځ اختیار کړی
زرئې لري لکه دروند د اوږو بار کړي — په خوله مونځ په زړه ئی شل فکرونه نور ځی

❀ ❀ ❀

مونځ هغه دی چه معنا ته ئی حضور وی — لکه دا چه یې له خدای سره مذکور وی
هم ئې نبه قیام، قعود په نبه شعور وی — چه دا نه وی نبکته پورته به تش تور ځی

❀ ❀ ❀

بېلمازان به سره ناست وی سترګې خړې — په لامده چلم مرداری خولې ککړې
په ژوندونې ورنه خېژی شنې لوخړی — خود به قبر ته زړه سوې لکه سکور ځی

❀ ❀ ❀

په غیبت مرداري خولې زورندې پوزې — چه ئې کاندې په اذان پورې بېچموزې
خدایه! ته ئی پخپل قهر سره بوزې — هغه ځای ته چه قارون نبکته نسکور ځی

❀ ❀ ❀

ای واعظه! راشه بس دغه ګفتار کړه — ځان دې سم ته د نبی صاحب په لار کړه
له دې پسه نصیحت ځانته اختیار کړه — په لمده ګرګه تاثیر کله د اور ځی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ساز او سرود بدلې

بزمي اشعار

په پښتو کښې يو ډول اشعار شته چه مجلسيان ئې له ساز سره وائې او مخصوص آهنګونه لري.
دا راز اشعار اکثره له عربي عروض څخه مخالف وي او د پښتو په مخصوص آهنګ ويل کيږي د همدې لامله ئې ملي اشعار هم بولي او ځينو ته سېرې بدلې هم وائې، دا ډول سندرې په طبيعت کښې نشاط او مستي پيدا کوي او جونه و ځلمي ئې په ډېر شوق اوري ځکه چه پدی قسم سندرو کښې د زړه خبرې په ډېر ساده کيف له ډېر صداقت او صراحت سره وي او څه چه د يوه مين زړه غوښتې وي هغه ويل شوي وي.
له دې قسم اشعارو سره زياته دلچسپي د دې لامله وي چه اکثره پکښې شاعران عاشق او معشوقه په سوال و جواب راولي او د دوی د زړونو رښتيانۍ ترجماني کوی، پدی اشعارو کښې سړی ته يو دا راز تخيل پيدا کيږی چه دوه مين د عشق راز او نياز لري او زه ئې خبرې اورم. نو هر کله چه عاشق او معشوقه مجنون او ليلی آدم او درخانۍ، مومن خان او شرينو، موسی خان او ګلمکۍ، سيد کمال او ببو جانه شاعران شي او د عشق سندې وائې ولی به په سړی اثر نه کوی او زړونه به نه ويښوی پدی راز اشعارو کښې مينه او عشق له يوی خوا څخه نه وی بلکه ليلی هم مينه وی او په همدغسی ځای کښې ويل کيږی:

پــــه ليلـــــی هـــــر خـــــوك مينبـــــږی   سخ د هغو دی چه ليلی شی پری مينه

❀ ❀ ❀

همدغه شی دی چه د پښتو په ملی او وطنی اشعارو کښې ئې زياته جاذبه پيدا کړی او رومانتيکی رنګ ئې ورکړی دی که په چا باندی کله د عشق او مينی شمال لګېدلی وی هغه دا منلی شی چه د يوی معشوقې د جنګ خبری او سپوره کنځلی په سړی باندی خومره خوږې لګيږی نو اشعار او د مينی خبری به ئې ولی خوږی او مزه داری نه وی؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سرې د پښتو په عامیانه ادب. ملی چاربیتو، لنډیو او غزلو کښې فکر وکړی نو کومی خبرې چه د معشوقو له خوا شویدی دومره مؤثر دی چه سړی ورته پیریان نیسی او بل راز پری راځی، د مثال په ډول دالاندی شعر وګوری چه یو مین او مینه یو ځای شوی او پدی باندی ئی جګړه ده چه په سپینه خوله می غاښ مه لګوه چه مخ به می سور کړی او د کلی کور او همزولو پیغور به راپاته شی، دا جګړه یوځل د دوی په منځ کښې تودېږي او بیا بېرته سره پخلا کېږی او په ډېر لطف و نزاکت سره سوال و جواب خاتمه مومی:

<u>صفت خان د چپرهار:</u>

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

مه لګوه غاښ چه د همزولو دی پېغور کړمه — اوس به د کوځی په منځ کښې پورته شروشور کړمه
زه به څه جواب سبا د کلی او د کور کړمه — مخ می دې ځوانمرګه غوڅ د غاښو په انبور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

غڅ به کړی په زوره ګوندی توله به دی تېره کړم — دا قهر وغصه به دی په یوساعت کښې هېره کړم
لېچی به زیندی ستا د نری غاړی چاپېره کړم — ځانته دی مرګوتی پدی خپل عمل حضور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

مرګ داسی اسان دی چه ئی تا غوندی ځلمی وکی — ځوان خودی یو ځوان وی چه دا ستا غوندی ګرمی وکی
تاغوندی کارونه مګر چېرته کوم شرمی وکی — لاس د آخر پوری په بد دود او بد دستور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

ما غوندی ځلمی وری د ځمکی په مخ بل نشته — ماغوندی بلبل په بڼ کښې ستا د مخ د ګل نشته
تا غوندی پیکی په مخ د بوتی د سنبل نشته — نه لګوم غاښ وری دا سوال می دی منظور که

مه لګوه غاښ په سپینه خوله مخ می دی سور که

(c) ketabton.com: The Digital Library

تــا چــه کــړ منظـــوره زه مڼــه د بویولـــویم
واك اختیــار دی خپــل دی یــاره ســتا د لوبولـــویم
زه پــه زړه کښـــي پاکــه کلــه ســتا د غولــو لــویم
ســتا د زړه کــوټی تــه وقــف مــا د جبــین ورکــه

مه لګـوه غـاښ پـه سپینه خوله مخ مـی دی سـور کـه

راشـه صـفت خانـه چـه اشـنا دي دلجـوئی وکړه
وه قــراره شــومه اودې داســی نیکخــوئی وکــړه
تېر شه باك ئی نشته چه پخوا يې بدخوئی وکړه
خیــر دی پکښــي نشــته کــه دی یــار ځانتــه ترېــور کــه

مه لګـوه غـاښ پـه سپینه خوله مخ مـی دی سـور کـه

(پښتانه شعراء)

پدی شعر کښې چه عاشق او معشوقه پخلا کېدو ته چل جوړوی یعنی عاشق له یوې خوا خپل ځلمیتوب او له بلی خوا د محبوبی د مخ ګل ستائی او وائی چه نه د سنبل بوټی تا غوندی پیکی لری او نه ما غوندی بلبل پدې بڼ کښې شته ستا سوال می منظور که او په سپینه خوله دی غاښ نه لګوم نو معشوقه هم وائی تا چه زما سوال منظور کړ نو زه هم ستا د بویولو مڼه یم او ستا د لوبولو یم په زړه کښې درسره پاکه یم او د فریب و چل فکر راسره نشته. د خپل جبین نورمی ستا د زړه کوټی ته وقف کړ.
که څوك د خبرو له خوند سره اشنا وی او دا مزه څکلی شی هغه به دا ومنی چه د جبین نور د زړه د کوټې دپاره د پښتو په ملی اشعارو کښې دغه راز ډېری ښې ښې نمونې شته چه د سوال و جواب له طریقی نه پکښې کار اخستل شوی او شاعر پدې باب کښې ډېر مهارت خرڅ کړیدی، د مثال په ډول دا یوه دوه نمونی نوری هم وګورئ!

لیونی محمدجی د پکلی:

ښکـا مـی دی سـیل کـړی پـه بـازار د تـورو زلفـو
زه ګـډ لګـه بـورا شـوم پـه ګلـزار د تـورو زلفـو

❀ ❀ ❀

ښکا می دی سیل کړی ستا زلفو په باغچه کښې
ګـډ لګـه بـورا شـوم د انـارو پـه چرچـه کښـې
خښ مـی کـړه غاښـونه پـه نرمـی زنـه سـوچه کښـې
بـل بـوی مـی کـړ د شـاه د غـاړی هـار د تـور زلفـو

زه ګـډ لګـه بـورا شـوم پـه ګلـزار د تـورو زلفـو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه هار دی زما بوی کړیاره ته پری مست بڼکی شولې   اوده لکه بهرام د سر اسیا په پالنګی شولی
خورلکه بورا زما په سره ګل اننګی شولی   اوس ډیر درته قهریږی څوکېدار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

که ډیر راته قهریږی وری رب به می ساتی کنه   ته راته اوس سم که د اوږدو زلفو لښتی کنه
سپینه خوله دی راکه مورمی که لکه طوطی کنه   یو ځله می ګډ که په انبار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

تا به کړم داخل یاره د سپینی سینی باغ کښې   ته به شی یاغی له ما به ګرزی په دماغ کښې
سپین مخ چه ښکاره کړم رڼا ورکه شی چراخ کښې   رب را له راکړیدی سینګار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

رب درله درکړی دی ډیر حسن بیشماره   نظر وکړه نیازبینی زه ولاړ یم ستا دپاره
پرون چه صبحدم می درلیږلی وه ریباره   په زړه باندی چیچلی یم ښامار د تورو زلفو

بېګا می دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

ښامار به درته دم کړمه وروکیه اوده داره یم   زهیره زه کمبخته ستا په پت کښې بیقراره یم
راځه چه څوپکلیِ نه زه موزی نه اوس بیزاره یم   ما ټول درله درکړیدی اختیار د تورو زلفو

بېګا مې دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

اختیار دې (محمدجی) که د پکلیِ په شاعرانو کښې   بادشاه دی ځان نه شمېری په جمله د فقیرانو کښې
قلنګ ئی که جاری اوس د ډیلی په امیرانو کښې   ملګونه ئی رایت کړه په اشعار د تورو زلفو

بېګامی دی سیل کړی په بازار د تورو زلفو
زه ګډ لکه بورا شوم په ګلزار د تورو زلفو

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيد كمال دشگى:

ورووﻧﻴﺴــﻪ پــﻪ خولــﻪ ﻛﻨﺴــﭙ د سوركوشــونډو ســرونه
پــﻪ غاښــو بــﻪ ميده كړى سره نتكــى ســره زنځيرونــه

وروونيسه پـه خولـه كښـي غونډه زنـه مـى ابـداره
نادانــه ډار مــى شــينه ســتا د غاښــو لــه پرهــاره

تـــه كلـــه بينـــوائى د ګلونـــو لـــه ګلـــزاره
اول اخـــره ســـتا يـــم خلـــه وائـــى منترونـــه

وروونيسـه پـه خولـه كښـي د سـوركو شـونډو سـرونه

❁ ❁ ❁

منتــر بــه ولــى نــه وايــم زمــا د خــوا بلبلــى
پـه خوله باندى زمائى او په زړه باندى د بل ئـى

لـه مـا سـره وعـده ړدى مـوزيكى سـره خملـى
را اوړى پــه زړګــى مــى د غمونــو انبارونــه

وروونيسـه پـه خولـه كښـي د سـوركو شـونډو سـرونه

ملاتينګـه كـړه جانانـه يـم ولاړه سـتا پـه پـت
اول او اخـر سـتا يـم پـه مـوزى دى شـى لعنـت

مـوزى بـه مـى بيا نـه مـومى تـر ورځـى د قيامت
مـا سـتا د پـاره ايښـى ديسـين بابـا نذرونـه

وروونيسـه پـه خولـه كښـي د سـوركو شـونډو سـرونه

نذرونه به خود وركړى چه ته داسى شينكى خال لرى
توره دې لنګى سپينه اوړى نتكى كښـي لال لرى

مدام چه په سلام ببو خيل ځانته سيد كمال لرى
سـپينه خـولګى وركـړه ځكـه كـړى درتـه عذرونـه

وروونيسـه پـه خولـه كښـي د سـوركو شـونډو سـرونه
پـه غاښـو بـه ميده كـړي سـره نتكـى سـره زنځيرونـه

❁ ❁ ❁

د بزم او سرود په اشعارو كښي نور هم ډېر صفتونه شته چه د دى اشعارو جاذبه او تاثير زياتوى او يو ډول مستى او خمار په اورېدونكو كښي پيدا كوى ځكه چه يو خو وزن او آهنګ ډېر مست او دلچسپ وى بل پكښي تعبيرات ډېر ساده او طبيعت ته نزدى وى او هر څوك ګمان كړى چه زما د زړه خبرى كوى، د همدى لامله چه دا خبرى د زړه خبرى وى په زړونو اثر كوى او زړه ته لاره لرى، ښائى چه تاسى به كله په مجلسونو او صحبتونو كښي له هر هر چا نه ډېرى خبرى اورېدلى وى او ډېر كسانو به له تاسى سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مینی او محبت، دوستی او خلوص اظهار کړی وی مګر د چا خبری چه تاسی ته بې الایشه ښکاره شویدی هغه خوند او خوږوالی به مو په ډېرو تکلفی او مصنوعی اظهاراتو کښې نه وی لیدلی او پدی به باور لری، چه په زړونو باندی د زړونو خبری ښې لګېږی که څه هم طفلانه وی او د ځینو په نظر کښې هېڅ معنا ونلری.

زما په ګمان او د شاعرانو په عقیده کومی خبری چه عشق او محبت، د زړه جذبات ئی چاته ورښئی ادبی فنون او معانی و بیان، صرف و نحو، استاد او معلم ئی نشی ښودلی زمونږ په ملی ادب کښې د مینو ناری چه د امیانو شاعرانو له خولی وتلی دی ښائی چه د دیوان خاوندان به ئی نلری او نه به کوم ملا په خوب کښې لیدلی وی، د همدی لامله یو شاعر وائی:

هغـه چـاری چــه زمـا پــه خــاطر اوری شیخ ئی نه وینی په خوب ملا په توری

❀ ❀ ❀

د آدم خان او درخانی په نارو کښې دا یوه ناره چه درخوئی کوی او د فتح خان اس ته په هغه وخت کښې وائی چه فتح خان سپور دی او جنګ ته ځی.

د فتح خان کرنګه نال نال بـه دی زرین کړم که دی دا وار فتح راوور زما امیل به دی د غاړی لوټګین کړم

❀ ❀ ❀

د شعر او ادب، د عشق او مینی په بازار کښې لوړ قیمت لری او سړی پوهېږی چه مینه څومره ښې او خوږی خبرې یوه شاعر یا شاعری ته ورښئی.

د ښادی خان او بیبو د عشق په افسانه کښې هم دغه راز ډېری د خوند نارې شته چه د مینی له کانونه را وتلی او حقیقی اثر ئی پیدا کړیدی.

یوه ورځ ښادی خان د بیبو کورته راغلی او هغه ځی چلم ورته ډکوی او په چلم باندی پخپلو ګوتو اوړړدی، ښادی وائی:

که ور وځی بیبو جانه په څه شان په کرشمو ځی د یوه ښادی دپاره بخملی ګوتی سېزی په چلم اوړړدی

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی ناره کښې که څه هم د قافيه والو په نزد څه ضعف او نقص موجود دی مګر د اهل دلو او عشق لرونکو نظر په معنی باندی وی او په بيبو باندی د ښادی خان دلسوزی اثر کوی ځکه ورته په جواب کښې وائی:

چلم به ډك كړم د لونګو د اژړی پيزوان به پاس پر چلم کښېږدم
نو به يوسم دا چلم او سپينه خوله به د ښـادی مخی ته کښېږدم

دلته بايد مونږ د شعر رديف و قافيی ته ونه ګورو او دا ونه وايو چه قافيه پکښې نشته بلکه کيف په نظر کښې ونيسو يوه معشوقه چه د خپلی غاړی له لونګو چلم ډکوی او دپاسه پری خپل پيزوان ږدی بيائی له سپينی خولی سره يو ځای د خپل اشنا په مخکښې ږدی نو ته ووايه چه د دی چلم نيشه به څنګه وی او دا کيف به سړی په بل شی کښې څنګه پيدا کړی، سره له دومره لطف او نزاکته چه پدې شعر کښې شته که سړی د شعر قافيې ته ملتفت کېږی بايد پخپل ذوق بدګمانه شی او خپل علاج وکړی ځکه زه هم پخپل دغه التفات خوښ نه يم او ښه نه ورته وايم.
د پښتو د ملی ادب ښېګڼی او مزايا بيانول ځانته مستقل کتاب غواړی او په دغسی لنډو بحثو کښې ئی حق نه ادا کېږی ځکه خپل بحث ته خاتمه ورکوم او يو څو نمونی ئی ښاغلو لوستونکو ته له پښتانه شعراء څخه را اخلم:

صالح محمد:

(۱)

ليلى باڼه دى د نښترو په شان   ډول دى زيات دى د رنګينه سره
سپينه سينه لرى د زرو په شان   مزه کوې د لونګينه سره

❀ ❀ ❀

ليلې کوځی دی لکی ملا باندی   ټالو نه خوری څومره اوږدی دينه
لبې دی را په بسم الله باندی   د ميتر لام صاحب خوردی دينه
بېګا راځه زما سلام باندی   نن می خالونه ايښې دری دينه
د وروځو خال می د کوترو په شان   هسی شغلی کاله جبينه سره

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وروځو خال زما سردار دینه ... دا توری زلفی می فوځونه لرم
هلکه نوی می بهار دینه ... ځان دی ساته ډېر مکیزونه لرم
زما صورت د ګلو هار دینه ... په اوربل زړونه تاویزونه لرم
افسون کوم د جادوګرو په شان ... سترګی می ښکار کا له دوربینه سره

❀ ❀ ❀

افسون دی وکړ جادوګری جلی ... په مخه مه راځه رنځور دی کړمه
دا توری زلفی دی لښکرې جلی ... هسی په دار لکه منصور دی کړمه
زور دی اوبه شه زور ورې جلی ... همسا اخلم په ضرور دی – کړمه
بیګا درځم د ناخبرو په شان ... چه یو له بله وکړو مینه - سره

❀ ❀ ❀

بیګا راځه د برجل خواله زما ... چه دربشکاره سترګی خماری کړمه
هلته به دریشی ریباره زما ... هلکه ستا د زړګی چاری کړمه
په طمعه ګرزه له حصاره زما ... چه دی نصیب لبې آبداری کړمه
صالح محمد می د زرګرو په شان ... تکر وهی له نورالدینه سره

❀ ❀ ❀

محمد دین د پېښور د نوښار:

(۲)

سپین مخ دی ګلزار دی ... زړه می نا قرار دی
ستا زلفې سمسورې دی ... سری لمبې راپوری دی

❀ ❀ ❀

ستا حسن و جمال ... ډېر دی کړه پایمال
غاړه کښې دی هار دی ... زنه دې انار دی
سیال دی چیرته نوری دی
سری لمبی راپوری دی
ستا د خولې الفاظ ... دی لکه مقراض
ډېر ظالم دی پلار دی ... خون کوی خونکار دی
چغی په هر لوری دی
سرې لمبی را پوری دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اور کښې د هجران — دی زما ګذران
حسن دی بسیار دی — مرم زړه می پرهار دی
ستا خبری سپوری دی
سری لمی راپوری دی

❀ ❀ ❀

(۳)

د یار مخ می عجب خوند کا لکه ګل د سبائی — بیوفا راته ښکاره شوه د بی ننګو اشنائی
د یار زلفی منګری دی تور چشمان ئی اثری دی — سپکی غاښ ئی مرواری دی پسی زه شوم سودایی
عجب ښکلی دې بشر دی ټول عالم په تا خبر دی — هم اول اخر بهتر دی کړم د در ئی ګدائی
امانی صورت دی باغ دی مخ دی سپین لکه چراغ دی — د پتنګ په زړه کښې داغ دی ځکه کاندی اشنائی
محمد دین دې دی سایل خیرات ورکړه د اربل — دی زړګی باندی ګایل که ئی وکړی دوائی

❀ ❀ ❀

(۴)

توکل دښبوی:

په ګلشن کښې د بلبلو شورماشور دی — غمازان چه غمازی کا مخ ئی تور دی
د هغو چراغ بل نشو تر سهاره — چا چه کړی په عاشقو ظلم زور دی
ما به دم کړی د وصال په منترونو — سور پیزوان دی اوده دار په شونډو سور دی
درسته شپه انوار وریږی تر سهاره — د سهار د وخت رحمت ګوره لا نور دی
د دنیا له عیش وتلی سرا سر دی — چه بل شوی د هغو د مینی اور دی
سر دی نه پورته کوی د غم له ټاله — توکله نن دی څه کاڼی په کور دی

❀ ❀ ❀

زه خوړلی په زړه باندی ستا د زلفو منګرویم — طبیبان خوشی خواری کړی ساه می خېژی په ناوریم
جلاتان راپسی ګرزی په اوزوو ښکلی توری — وابه نوړم ستا د لوری زه مین ستا په ابرویم
لاس ئی ونیسه په بند کښې ای دلبره خدای دپاره — د مجنون په شان می حال دی مدام پروت زه په خواړویم
تش کالبوت په دنیا ګرزم ساه می نشته په بدن کښې — د بیلتون ظالم له لاسه حلال شوی په تبرویم
زه توکل د غیرو خلقو کناره ناست یم ځان ژاړم — د ګناه پیټی می دروند دی خپل مولا ته په زارویم

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۶)

میرا اپریدی:

عاشق سوال ګیر دی له خپله یاره — په در دی پروت یم په زړه افګاره
خیر له ورتلمه هر څه می هېر شوه — امسا په لاس کښې سپی را چاپیر شوه
په لاس رانغی د زلفو تاره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره
چراغ بلېږی ځان کړه پتنګ — مخامخ ورشه مکړه تری څنګ
تری را جدا کا د ګلو هاره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دی پروت یم په زړه افګاره
سوال می کولو هلته ایسار شوم — سود می ونکړ لاپری سنګسار شوم
عبث مې تېر کړی د ځوانۍ واره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره
میرا فریاد کړی پروت دی رنځور — پری مقرر شو د غم ناسور
طبیبه زر شه وکړه تلواره — عاشق سوالګیر دی له خپله یاره
په در دې پروت یم په زړه افګاره

❀ ❀ ❀

(۷)

نوروز:

چپې مې په زړه ځی د غم داسې داسې — ژوندون می که تنګه ستا ستم داسې داسې
نه پاتی مجنون نه فرهاد او شیرین شوه — فنا شو په عشق کښې عالم داسې داسې
سیلاب می د اوښکو په مخ ځی همیش — بهېږی له سترګو می نم داسې داسې
ملنګ دې د در یم ای ماه جبینی — کړېږم مدام خورم قسم داسې داسې
غماز مې پرېباسی د غم په خندق کښې — زه غواړم مدد ستا کرم داسې داسې

نوروزه مشال د عمل ځانته بل کړه
شته ځای د خطر په تورتم داسې داسې

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۸)

در محمد ځاځی:

کله به راوړې دواړه لب، شیرین ګفتار، یو وار، زلفی دې تار په تار، سوزم بی اوره
کله به راوړی دواړه لب زنه دی قند، پیونه، راوړه په خوند، په ژوند، که خدای ته ګورې
سرې دې منګلی زړونه وړې په هر ساعت، اوچت، کوی غیبت، تهمت، د یار په لورې
نیاز مینی نجلی که پیزوان په شونډو سپور، په زور، وسوم په اور، لا نور سترګې ئې تورې
له ډېرې مینی می د زړه په سر پرهار، د یار ګړی به شمار، یو وار، ټوتی څلوره

❁ ❁ ❁

دا لونګین په سینه وړې لکه غنچه، سوچه، سینه باغچه، د چا نصیب نیولی
ثانی ئی نشته تمامی صورت ئی ګل، سنبل ګوره چارګل، د نجل سرې ئې منګولې
چه مازدیګر په ګورد ووینم سور شال، پایمال مکوه خیال، جنجال مستی بلبلې
لاس می در پرېږده د روپیو په قطار، یو وار، خال په رخسار، د یار په جبین سوره

❁ ❁ ❁

زلفی دی بیا په سینه جوړی کړی خوری وری، وهم نارې سورې، نشته دلبره
څوك چه مین شی زړه ئې واړه شی اریز مریز، نکړی، پرهیز، هرګز په مازدیګره
نیاز مینی نجلۍ زلفی بیا کړلی غورځنګه په څنګ سازوی رنګ په رنګ، کوی هنره
د یار دپاره ئی ساتلی دوه انار تیار سینه ګلزار، ګل بار، وهی په زوره

❁ ❁ ❁

زړه می ګوګل کنبې ډیری مینی که خراب تراب، نکړی حساب کتاب شونډی میینی
لاس می نیولی سوال کوم د خدای په در، دیګر، غوځ می زړه سر ځیګر څاڅی ترې وینې
ویشتلی زه یم مازیګر مستی ښارو په ورو، د شونډو سرو، دارو، را که د مینې
کمکی دی مړاوی په ما خاوری وای انبار انبار (در محمد) خوار، و یزار له بدو نوره

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۹)

احمد ګل د ګلائي مومند:

محبوبا په اربل – نن کرلی سنبل　　　عـاشقان زور وی

❀ ❀ ❀

تا داغ د جدائی ایښی زما د زړه دپاسه　　　همدا به دی له لاسه

کېدل، زبېدل، ستا خندل، می په دل کښی نیران زېږوی

❀ ❀ ❀

جامی می په تهمت کښې شولی رنګی د دلبر　　　زخمی د زړه په سر

ښه غندل په ګوګل، مخ دی ګل د کابل شنه طوطیان بندوی

❀ ❀ ❀

سره لب دی د خوبانو محبوبا د زړه ملهمه　　　سپین مخ دی لکه شمعه

دی سنبل که کاکل، کړی سیزل که دا غل کل جهان ورانوی

❀ ❀ ❀

احمد ګل دی په وصلت کښې شراب څکلی د لبانو　　　مکیز د معشوقانو

سنګدل کوی تل، تېز کتل په بور جل سور پیزوان زنګوی

❀ ❀ ❀

هیڅ ترحم نشته دی په هغه دلخراش کښی　　　تېر شه په تلاش کښې

❀ ❀ ❀

مرم زړې زړې شمه　　　وسوزم ایری شمه

ته چه د زړګی حالونه سی رقیب ته فاش کړی　　　تېر شه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

ستا که په ما پام نه وی　　　ژوند به می ارام نه وی

ما خو که زړګی بایللی نه وای په تا کاشکی　　　تېرشه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

حال نه دی بیرون زما　　　وګوره لړمون زما

جوش کا په کوګل کښې لکه خښته په سور داش کښې　　　تېر شه په تالاش کښې

❀ ❀ ❀

سورګل په شین برګ کښې شی　　　احمد ګل په مرګ کښې شی

ته چه مازدیګر له کوره ځی په شین قماش کښې　　　تیر شه په تالاش کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډۍ

په پښتو سندرو کښې يو ډول اشعار شته چه لنډۍ يې بولي، د لنډۍ لمړۍ مسره لنډه او دوهمه اوږده وی، دا ډول اشعار د پښتو په موسيقی کښې ډېره زياته برخه لری ځکه چه د پښتو په هر خوا کښې په بېل وزن او بېل آهنګ ويل کېږی مګر هر آهنګ ئې جذاب او له سوزه ډك وی چه اورېدونکی ئی ارو مرو له تاثير لاندی راځي. په دغو ټولو اوزانو کښې چه د لنډۍ دپاره پيدا شويدی تيرائی وزن ډېر شهرت موندلی او زيات موثر دی. لنډۍ علاوه پدی چه په يو مؤثر او سوزناك لحن ويل کېږی او د آهنګ په لحاظ زيات تاثير لری د مضمون او مفهوم په اعتبار هم د پښتو په لوړو او عالی ادب کښې ښه ځای لری او د فصاحت او بلاغت زور او قوت پکښې ليده شی اکثره لنډۍ داسی دی چه په پښتنو کښې د ملتونو په ډول ويل کېږی او (حکم و امثال) ورته ويلی شو، ډېر مطالب شته چه د يوی لنډۍ په ويلو د کناياتو په ډول ادا کېږی او له صراحت نه اولی بلل کېږی. په لنډيو کښې که څه هم ځينی داسی وی چه د سوال و جواب په ډول د مين او مينې له خوا ويلی شوی وی او د مضون تسلسل پکښې ليده شی مګر عموماً يوه لنډۍ له بلی نه په مضمون کښې جلا دی او په هره لنډۍ کښې يوه خبره تمامه شوی وی. په لنډيو کښې ساده ګی او له عمومی ذهن او تخيل سره موافقت، اولسی تعبيرات او ځنی نور صفتونه موجود دی چه د لنډيو خوند ئی ډېر زيات کړيدی او په هر چا باندی ښې لګېږی د مثال په ډول دا يوه لنډۍ وګورئ! چه يوه مينه د خپلی مينی د زياتوالی په اظهار کښې وائی:

د مينی تول مـو سـره وکه زه يولوټه په يار زياته وختمه

پدی لنډۍ کښې دغه ساده. اولسی تعبير چه يوه لوټه زياته ختل دی دا لنډۍ خوږه کړې او ادبی ملاحت ئې پکښې پيدا کړيدی.

يو بل مين له يوی خوا د عشق جاذبه او د ليلی کشش او له بلی خوا د خلقو تهمتونه او خبری وينی او په داسې موقف کښې دريږی چه نه وړاندی تلی شی او نه بېرته راګرزېدلی شی نو په ډېر ساده ډول وائی:

کـــه پســـې ځـــم خلـــق پـــوهېږی که پسې نه ځم ليلی کړی اشارتونه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا راز مضمون په دغسې ډول ادا کول چه له دېنه زياته عام فهمې او ساده‌کې پکښې نوره نه ځائېږی د لندی جوړوونکو کار دی او په نورو اشعارو کښې ئې په ډېر ندرت سره موندلی شو.

د دې لامله چه د پښتو لنډۍ په پښتو سندرو او پښتو ادب کښې لوړ ځای لری او د ملی ادب غوره نمونې پکښې شته يو څه لنډۍ دلته له يو ځای او بل ځای څخه د انتخاب په ډول را اخلم:

راځــی راځــی چــه لنـډۍ وايــو   لنډۍ لاښې دی د يار غم غلطوينه

❀ ❀ ❀

د معشوقو له خولې:

زمــا د لاس ګــوتې د ســرو کــه   زه به دې کور په سرو منګولو ټولومه

❀ ❀ ❀

زمـــا د زړه تســـــلی وکـــــه   پس له هغه می په سينه وهه لاسونه

❀ ❀ ❀

کـــه دې وطـــن راســـره پرېښـــود   په سرو منګولو به دې خپې چاپې کومه

❀ ❀ ❀

راشـــه قســـم راســـره وکـــه   کـه نازولې مـې ساتې درسره ځمه

❀ ❀ ❀

راځـــه چـــه وتښـــتو مينـــه   ترشا خبرې به سپين ږيری سپينوينه

❀ ❀ ❀

قلـم دی مـات ګـوتې دی پـری شـی   زمـا خيـالی اربـل تـه نکـړی تاويزونـه

❀ ❀ ❀

زمـــا اشـــنا نـــادان هلـــك دی   چه خـولګی ورکـړم پـه صحرا وائی حالونه

❀ ❀ ❀

مـــــلا آذان تـــــه بيـــــره مکـــــړه   زه د اشـنا پـه غېـږ کښـې اوس ورولوېدمـه

❀ ❀ ❀

مســـلمانی پـــه چـــا کښـــې نشـــته   د لاس بنګـړی مـې خرخـوی مـا ژړوينـه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولا دې بله زېرمه وكه   زما د غاړې اورۍ مه كاږه مينه

❀ ❀ ❀

ما درته نه وې شرمېدمه   د سرې نتكۍ سره پېزوان مزه كوينه

❀ ❀ ❀

مباركی راكړئ عالمه   له تهمتو سره خپل يار قبوله كړمه

❀ ❀ ❀

وار مې د تورو زلفو تېر شه   اوس مې په تورو زلفو نه نښلی بازونه

❀ ❀ ❀

كه مې خدای ښه ساتی كه بده   را ټول به نكړم د سالو سره پلوونه

❀ ❀ ❀

د كوټې تير رابانډی پروت وای   رابانډې نه وای د بی ننګ سړی لاسونه

❀ ❀ ❀

ښكه دی خواره كړمه خدايه   چه همسايه مې د خولګۍ تمه لرينه

❀ ❀ ❀

خلق جوړه جوړه ويديږی   زه كم نصيبه يار په خوب لانه وينمه

❀ ❀ ❀

خدای به دی بيا راته محتاج كړی   كه په لنډۍ زنه مې ووهل خالونه

❀ ❀ ❀

چه زه كور نه يم ته رامشې   تا له به كور په ښو ښوك جارو كوينه

❀ ❀ ❀

جبل وهه دنيا پرسته   زما د ناز خندا دی هېره شوه مينه

❀ ❀ ❀

ټينګه مې مه نيسه په غېږ كښې   سبا به بوی د لونګين در ځنی ځينه

❀ ❀ ❀

له مانه ته ښه ئې چلمه   چه جانان خوله دربانډې ږدی دواړه لاسونه

❀ ❀ ❀

په نصيب خپل همزولی راكړی   كه نيستی راغله په خندا به ئی تېرومه

❀ ❀ ❀

په متيز توب درسره نه ځم   په پاكه مينه درسره يم ښوچه يمه

❀ ❀ ❀

په غم كښې تا نه كمه نه يم   كم عقله نه يم چه به كلی خبرومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرېـــږده چــه تـــور ښـــامار مـــی وخـــوری　　　　پــه پــاړوګــر جانــان زه ډېــره نازېدمــه

❀ ❀ ❀

اشــــــنا مــــــې وری رانــــــه تللــــــی　　　　چــه دســترخان لــره ورځــم ژړا راځینــه

❀ ❀ ❀

ســـترګی مـــــی تـــــا تـــــه تـــــورولی　　　　چه تـه رانغلـی په سرو اوښـکوئی مینځمـه

❀ ❀ ❀

څـــوك بـــه دی مـــړ كـــړی ښـــكلی یـــاره　　　　پـردی بړستنی جګـوی شمېرې خالونـه

❀ ❀ ❀

كـــه مـــې د یـــار ګـــوتې پـــه لاس وای　　　　ما بـه لـه تولـو نجونـو پورتـه وړه لاسـونه

❀ ❀ ❀

بنګړی می ستا په كټ كښې مات شوه　　　　كه مړنی ئی اوس مې ډك كړه مړوندونه

❀ ❀ ❀

پـــه خـــوب ویـــده بـــه دې راویښ كـــړم　　　　یـاره زمـا د لاس بنګـړی راغلـی دینـه

❀ ❀ ❀

كـــه پـــه ســـلام مـــې خوشـــحالیږې　　　　زه به دا سری منګولی تل په تندی ږدمه

❀ ❀ ❀

زمـــا هـــر وخـــت تـــا تـــه ســـلام دی　　　　چـه در پـه یـاد شـوم زمـا اخلـه سلامونه

❀ ❀ ❀

د جنـــــــازې بـــــــــازومی نیســـــــــه　　　　كه سپینه خوله می په راستی درکړی وینه

❀ ❀ ❀

لالیـــــه راشـــــه چـــــه خولـــــه دركـــــړم　　　　زمـونږ پـه كلـی كښـې مرګـوده مړه بشـمه

❀ ❀ ❀

پـــاس د اســـمان ســـتورو تـــه ګـــوره　　　　په تا می دومره دی د سپینې خـولی پوروونه

❀ ❀ ❀

كـــه مـــی پخپـــل یـــار كښـــې وفـــا وای　　　　زه بـه د بـل یـاری تـه ولـی پخسـېدمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ورځې توری سترګی ګرزم　　د شپې په لپو لپو اوښې تویومه

❀ ❀ ❀

اوبه د کوز ګودر خورې دی　　زه د اشنا دپاره برګودر ته ځمه

❀ ❀ ❀

زما سالو کښې ګرمی کېږی　　په زړه ظالم اشنا مې اورته کشوینه

❀ ❀ ❀

اختر د واړو مبارك شه　　زه به خپل سره لاسونه یار ته ورکومه

❀ ❀ ❀

خلق دی وائی تهمتونه　　زه د اشنا په غېږ کښې چا لیدلی یمه؟

❀ ❀ ❀

ریباره ورشه ورته وایه　　که د بدیو زور لرې درسره ځمه

❀ ❀ ❀

برائی چېری وی یتیمه!　　چه شا لیلا په سپینه خوله کړه خیراتونه

❀ ❀ ❀

په ځان مین ئی په ما نه یې　　یاری په داسی مینو نه کېږی مینه

❀ ❀ ❀

تر مستانه یار خو می جارکی　　چه تش دیدن ته ئی خېمې وهلی دینه

❀ ❀ ❀

خاونده بیا دی ماسختن که　　چه نارضا کټ ته می ریږدی اندامونه

❀ ❀ ❀

روکی چه سپور شی د خپل کور شی　　لالی دی سپور شی چه سپره وریسی ځمه

❀ ❀ ❀

زما جانان دی راسره وی　　په مادی تیږی له میرو راچلوینه

❀ ❀ ❀

امیره ستا نوکران ډېر دی　　د سپیني خولی نوکر را پرېږده چه راځینه

❀ ❀ ❀

یار می په سرو لاسو مین دی   ځکه نکریزی پخپل کور کښې شنی کومه

❁ ❁ ❁

ګوتی بنګړی د دنیا دود دی   زه له نېشتمنه یاره نه غوارم دودونه

❁ ❁ ❁

زه دی په دوه و کښې کړم خدایه   چه د پلار کور کړم که له یاره سره ځمه

❁ ❁ ❁

هغه ساعت به لوی قیامت وی   چه زوړ سړی په چتې واچوی لاسونه

❁ ❁ ❁

تر دی خوږی سپی راتېرشه   تر دی ملالی خولی به زه در تېره شمه

❁ ❁ ❁

خاطر دی ډېر راباندی ګران دی   زه په ملاله خولګۍ نه پرېدم لاسونه

❁ ❁ ❁

دا پېغلتوب می دی غم دود کړی   خیالی ځوانان راپسی مری خونکاره شومه

❁ ❁ ❁

زړه دی زمونږ له کوره ویسه   مونږ کره نشته د مینو زړو ساتنه

❁ ❁ ❁

توره بلایم نور څه نه یم   په یار می خاوری اړوی هېڅ نه کېږمه

❁ ❁ ❁

ته د اختر په سهار راشه   زه به دراوزم توری سترګی سره لاسونه

❁ ❁ ❁

هلکه مری که پاته کېږی   دا می دستور دی نری سترګی تورومه

❁ ❁ ❁

سترګی کجکول کړه دیدن واخله   ملنګه یاره په بانه راغلی یمه

❁ ❁ ❁

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مينو له خوا:

پـه ګودر څـه بـلا لګيږی؟   چه کشر ورور دی بدرګه درسره ځينه

❀ ❀ ❀

د شپې پـه خوب کښې ګلان وينم   د ليلی مينه مې پـه ګلو ګرزوينه

❀ ❀ ❀

خال دی واهه خبر دی نکړم   ناغه به راکړی د سرکو شونډو سرونه

❀ ❀ ❀

کـه پـه صورت درنه جدايم   اروا مې ستا په کټ منګولی لګوينه

❀ ❀ ❀

لـه پاسه سره لستونی راغله   د بام پـه سر ورته پېريانو ونيومه

❀ ❀ ❀

کـه ستا د سترګو اشارت وی   په موزيکی به درته سره کړم ډېوالونه

❀ ❀ ❀

ستا په نتکۍ کښې شيطان ناست دی   هره شپه مې ستا خولګۍ ته لمسوينه

❀ ❀ ❀

پـه ګورد سرو سالو ښکاره شه   ما وی دی تورو اوبو اور واخست مينه

❀ ❀ ❀

ژړا مې نـه ده پـه چا ګرانه   خوشې ګريوان پـه اوښکو خله لمدومه

❀ ❀ ❀

زړه مې د تاسې کور کښې پرېښود   مور تـه دی وايه چـه پری نکړی منتونه

❀ ❀ ❀

زړګی مې تاسې کره هېر شه   خور به دی ځای جاروکوی مونده به ئی کړينه

❀ ❀ ❀

اول دی لاپې دياری کړی   اوس دی کټکی د مور له څنګه ګرزوينه

❀ ❀ ❀

کـه دنيا ئی شرمو نـه وای   تا به منګی ووړ زه به تش درسره تلمه

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر راز لنډۍ:

خدایه بې دردوته درد ورکړی   چه د دردمنو له احواله خبر شینه

زما سلام په هغو وایه   چه د ماښام ډوډۍ له اوښکو سره خورینه

په خوله به جنګ دسره وکړم   د زړه کوخې به درنه ولی بپلومه

ټپس د باز په نرخ خرڅیږی   زه په دغه بازار سودا کله کومه

خندا له تا سره جوړیږی   ماته پراته دی په څولۍ څولۍ غمونه

د ازادۍ په لار کښې مړ شې   چه جنازه دی د اسمان ملکی وړینه

مسلمانی په چا کښې نشته   مرور ګرزم څوك می نه پخلا کوینه

زما د ګور مړی یادیږی   ما ګور ګټۍ کړی چه قبرونه لټومه

خاونده غبرګ بچی ئی مړه کی   چه یو اشنا له بل اشنا نه بېلوینه

د توتی هسی خولګۍ سره ده   د باغ ګلونه ټول بورا خوړلی دینه

سلام دی راغی ته رانغلې   وابه دی نخلم بی دیدنه سلامونه

د زړګی حال ویلی نشم   لکه خوله پټی تنور بلی لمبې خورمه

د دلالانو بچی مړه کی   د ګلو لښتی په موزیانو زړوینه

د لاله فکر پکښې وکړه   چه شال شړۍ سره یو ځای نکړی مینه

دا به له مانه پوره نشی   چه هر ساعت دی په جرګو پخلا کومه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وربـــل دی جـــوړ پـــه غـــنم لوکـــه   زه خـوار بـه لـو کـړم کـه بـه ستا نـنداره کړمـه

❀ ❀ ❀

پـــه ګـــودر ګـنــی ونــــي کېــــږده   چـه شا لیلا منګی په سیوری ږدوينه

❀ ❀ ❀

پـــه دهقـــاني بانـــدې زور وکـــړئ   سپيني پـايخـي د زرو خلـی ورانوينـه

❀ ❀ ❀

پـــــه صـــــبر صــــبر پــــوره نشــــوه   سـبا مـی نيـت دی بـی صبری تـه ملاتړمـه

❀ ❀ ❀

جنــــــی پخپلــــــه بنایســــــته ده   زرګـره سـتا پـه ګانـه اور پـوری کوينـه

❀ ❀ ❀

جلــــــی وره د يـــــــاری نــــــه ده   ناپوهـه مـورئی ورتـه سـترګی تورويـنه

❀ ❀ ❀

خــــوك بـــه ئـــي ولـــی خـــاطر نکـــړی   چه کور کنبي سره او سپين لری يا سپين مخونه

❀ ❀ ❀

چـــه پـــه دنيـــا پـــه بنـــه رانغلـــی   بيا مـی د شـناختو پـه سر مـه وهـه لاسـونه

❀ ❀ ❀

مـــور ئـــی پـــه کلـــی شـــرومبی غـــواړی   لـورئی چـارك اوری پـه غـاړه ګرزوينـه

❀ ❀ ❀

يـــا خــــو زمـــا پـــه زړه تيـــاره ده   يـــا د تمـــامی دنيـــا مــــړه دی مشـــلونه

❀ ❀ ❀

زمــــا زړګــــی د کــــاوون غــــر دی   پـه نـورو ګـردوی پـه مـا واوری ورويـنه

❀ ❀ ❀

ســــوال بـــه ئـــی ولـــی نـــه قبلېـــږی   چه تـور اوربـل په زيارت ږدی سـوالونه کړينه

❀ ❀ ❀

اوښـــانو بيـــا غـــاړی کـــږی کـــړی   چه پري سپرې دی سپینی خولی زیر پیزوانونه

❀ ❀ ❀

بـــی لـــه ديدنـــه بـــه روغ نشــــم   کـه پـه بـارو بـارو دی راشـی کاغذونـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــه بــل وطــن مــی نــه لــوریږی   کــه د ځلمیــو رســالی درپســې ځینــه

❀ ❀ ❀

ولـــــې بــــــه نـــــه ژاړم تالاشــــــوم   اشــنا زمــا دیــدن ئــی نــور خلــق کوینــه

❀ ❀ ❀

غمــازه خــوار شــی مــونږ دی خــوار کــړو   شړی دی لنګ شه څه شکوی پردی شالونه

❀ ❀ ❀

ســـردی لـــه هـــری ونـــې لـــوړ دی   چنــاره ولــی نــه راوړی د خیــال ګلونــه

❀ ❀ ❀

عـــالم بـــه ټـــول پـــه تـــا مـــین شـــی   کــه دی زمــا پــه ســترګو ووینــی مینــه

❀ ❀ ❀

پـــه یارانـــه کښـــې زړه ســـندان کـــه   پکښـــې پېښـــېږی د پلکونـــو ګذارونـــه

❀ ❀ ❀

نجلـــۍ پـــه ســـر دی منګـــی مـــات شـــه   چه دی اوبه شی د سینی د باغ ګلونه

❀ ❀ ❀

نصـــــیبه وســـــوزی ایـــــری شـــــې   تندیه مات شی په تا څه لیکلی دینه(١)[31]

❀ ❀ ❀

١: څه لنډۍ له (ملی سندری) واخستل شوی او ځینی لنډۍ ښاغلی (پرهیز) او ښاغلی محمد علی (لونګین) راکړیدی چه د یادولو حق لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاعرانو قضاوتونه

هوښیارانو ویلی دی چه زر زرګرته ښیه او شعر شاعر ته په عربی کښې هم متل دی چه د فضیلت خاوند صاحب فضل پیژنی، نو که مونږ غواړو چه شعر یا شاعر لږ څه ښه وپیژنو باید د شاعر پوښتنه له شاعر نه وکړو مګر له همعصرو رقیبانونه نه ځکه چه رقابت د حقیقت په مخ پرده غوړوی، او نظر کمزوری کوی. د یوه شاعر په خبرو لکه چه شاعر پوهیږی بل څوك پری هغسی نشی پوهېدای ځکه چه په خبرو پوهیدل او خبری تلل څه آسانه کار نه دی بلکه د چونګښو له توله هم مشکله خبره ده، خبری هر څوك کوی مګر په خبرو هر څوك نه پوهیږی.

دا متل دی چه د ګونګ په ژبه ګونګ پوهیږی او د دردمنو له حاله دردمن خبریږی نو که څوك شاعر نه وی او د شعر په دقایقو پوه نشی عجیبه نه ده.

مونږ په باغ کښې د بلبلو نغمی اورو او خوند هم را کوی مګر نه پوهیږو چه څه وائی، د ګل غوړیدل او خوریدل وینو مګر دا نشو ویلی چه زړه ئې له خفقانه وچاوده او که له خوشحالۍ ئې د زړه غوټه خلاصه شوه ځکه چه دا د دنیا مرموز اشعار دی او هر یو پری نشی پوهېدلی، څنګه چه په دنیا کښې شاعران او د نغمو خاوندان کم دی دغسی شعر پیژندونکی او په خبرو- پوهېدونکی هم لږ دی.

پدی کتاب کښې کوښش وشو چه شعر او شاعر تر یوه حده وپیژندل شی او دا مقصد هم د ځینو نورو مطالبو په ضمن کښې په کنائی ډول تر یو حده حاصل شی مګر دا کار دومره ګران دی چه ډیر عمر مطالعه او په خبرو کښې ننوتل غواړی.

نو ښه به دا وی چه د څو تنو شاعرانو قضاوتونه هم د پښتو شاعرانو په باب کښې دلته رانقل کړو(۱)[32] او په دغه هنداره کښې هم ځینو شاعرانو ته وګورو چه د نورو شاعرانو په نظر کښې څه مقام او منزلت لری؟ کوم یو د کوم یوه په مقابل کښې غوره ګڼی او د یوه له بل نه څه راز امتیاز کوی؟ خوشحال، رحمان، حمید، عبدالقادر، شیدا، علیخان میرزا، دولت، پیر محمد او نور په څه نظر کتل کیږی او دوی پخپله یو بل ته په څه ډول ګوری او څنګه ئې ستائی د هر یوه نظریه، فکر، قضاوت او حکمیت لاندی بیانیږی.

(۱) خوشحال وائی:

چـــــه لاف وهــــــی د شــــــعر نـــــن پـــــه دا دور دی ډیـــــر

---

۱ :پدې برخه کښې د کاپل له مجلی د ښاغلی حبیبی له مقالی د شاعرانو څه اشعار اخستل شویدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای دی نه کا چه به وایم　　حال د دویو تېر و بېر

څوك پاوی څوك نیم پاوی دی　　(قلندر) پکښې نیم سیر

د مونږه په حساب دی　　هیڅ می نه دی واصل هېر

بل دولت فقیر درې پاوه　　زه ترې څو سر شاهی تېر

چه په سرای کښې به پیدا شی　　پس له قرنه پوره سیر

❀ ❀ ❀

د میرزا دیوان می ومانده په ګوډی　　مسخره می ارزانی خویشکی زمند کړ

❀ ❀ ❀

کاظم خان شیدا وائی:

په دا فن کښې څو اشخاص دی　　ډېر زمونږ خاندان خاص دی

یو میرزا دولت واصل هم　　نبه کلام لری حاصل هم

د پښتو شعر معلوم و　　په معنی کښې کالمعدوم و

چه قلم په لاس د خان شه　　مرتب ئی لوی دیوان شه

تصانیف ئی فراوان شول　　مستند د درست افغان شول

❀ ❀ ❀

هر شاعر چه د افغان دی　　ریزه چین د خان د خوان دی

خان ممتاز د تمام روه دی　　بل استاد د دی ګروه دی

❀ ❀ ❀

یونس وائی:

حقیقت ئې و یونس وته څرګند دی　　ډېر غرور دې پخپل شعر ختېك نه کا

❀ ❀ ❀

علیخان وائی:

پښتنو به د میرزا شغل و نکړو　　که خبر زما د شعر په مضمون وای

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پير محمد كاكړ قضاوت:

كـه هـر خــو وائـي نــازك شــاعران شـعر
ولـي دوى ګـڼـي معجـز د رحمـان شـعر

ســوز ګــداز د محبـت يـې مګـر زيـات و
چه سوزان ئى هسې شان كړ بيان شعر

جوړ په شعر كښې رحمان غيب اللسان دى
پـدا خپـر نشـته هرګـز د انسـان شـعر

تـر مصـراع ئـې ځـار شـه لاړ د مرغلـرو
پـه څـه تـارئي آويختـه كـړ يكسـان شـعر

بـل پـه شـعر كښې هـم سيال د خوشحال نشته
كه څه درشت دى ادا د ده سخندان شعر

كـه څـوك بحـر مـواج وائـى ورتـه ښـائى
پديوان كښې ئې مونده شي هرشان شعر

هيڅ تـر شـعر د رحمان بـه څـه كـم نـه وى
ومنصف ته د ختك خوشحال خان شعر

لكـه شـعر دى د ده پـه پښـتنخوا كښـې
بل به كم وى پدا وخت د افغان شعر

بيـا رنګـين شـعر بيـان عبـدالقادر كـړ
د اشرف دى هم تـر ده نـه سوزان شعر

پـس لـه دويـه موشـګاف عبدالحميـد دى
چـه ئـى ووې ښـه نـازك نكتـه دان شـعر

د ميـرزا شـعر بـه جـوړ و، ولـى دريغـه
پـه وحشـى الفـاظو ده كـړ ويـران شـعر

د مشـــهورو شـــاعرانو حـــال مـــې ووى
نـه و، مـا وتـه د نـورو عيـان شـعر

باريـك بـين لـره كمـال د شـعر ښـه دى
جوهر دار به ئى كړى تيغ د زبان شعر

هـر بـى آب پـه آب د شـعر آبـدار كيـږى
هم زما د دردمـن زړه دى درمـان شـعر

چه انصاف زه پير محمد كړم لافى نكړم
پـه هـم عصرو كښې مـې خـوښ دى د ځان شـعر

❀ ❀ ❀

د ميرزا حنان رايه:

شــاعران د پښــتنو ډيـر دى تـر سـل
ځـو بـه كـړم درتـه معلـوم زه پـه ويـل

يـو ميـرزا ميرخـان دولـت د علـم كـان و
د سـلوك شـعر ئـى كـړى دى افضـل

بل اخوند مياداد د عشق په ميومست و
ښـه شـيرين الفـاظ ويلـى دى واصـل

بـل رحمـان سـرېنى د پښـور دى
د پشـتو يـى غـزل بـه دى يـو تـر بـل

د خوشحال ختك ويل كل نصيحت دى
پـه ظـاهر ئـې مسـخرى بولـه بالكـل

بـل عبـدالقادر شـاعر د خوشـحال زويـه
ښه كتاب ئى دى جوړ كړى لكه ګل

بـل حميـد موشـګاف د خيـال پـه شـعر
څـه بـه وايـم ناسـفته درئـى پيـل

علي خان اخوند زاده هم ښه شاعر وو
ښــه آبـدار درئــې لــه ژبـى تويــول

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملا حسن آخوند ښه پیر په تلو کان کښېِ | پــه ویلــو کښــېِ د شــعر ډېــر اکمــل
د آخوند ملا پیر محمد نظم کـه واوری | هرګفتــار ئــی دی پــه مثــل د بلبــل
جان محمد حافظ کاکړ په نعمت و مدح | سیال ئی نه و په پښتو کښېِ په ویل
اوس زمونږ د زمانی ملا شمس الدین دی | پــه تکلیــف ئــېِ جــوړول مــدام غــزل
اوس صدیق آخوند زاده ښه شعر وائی | ډېــر ښــه پــوه دی د بیتــو پــه نښــلول
ملا جمه په شاعریۍ کښېِ ډېر استاد وو | پــه هــر بیــت ســره ئــی زړونــه ســولول
د عیســی آخونــد زاده شــعر کــه واوری | آفــرین بــه بانــدی وائــی تــل تــر تــل

د سـکوت مهـر پـر خولـه کښـېږده حنانـه
څـه غـرض لـرېِ د خلقـو پـه ښـوول؟

❀ ❀ ❀

<u>د شمس الدین رایه:</u>

ه څــوك ونیســی پــه لاس میــزان د شــعر | پــه عــروض کــا ســنجیده بیــان د شــعر
و بــه نــه رســی پــه شــعر لــه رحمانــه | کــه هــر څــو کــوی هــوس افغــان د شــعر
پس له ده نور موشګاف عبدالحمید دی | بــاریکی ئــی د کــلام ده ځــان د شــعر
درست دیوان ئېِ له نو خطو ګفتګوی کا | هم ئېِ واخست له نو خطو شان د شعر
ښــه مضــبوط شــعر بیــان عبــدالقادر کــړ | ځکــه دی پــه پښــتانه کښــېِ کــان د شــعر
په غزل کښېِ ئېِ لږ پست و بلند نشته | برابــر ئــېِ دی تمــام ســامان د شــعر
علی خان په رنګین شعر که خبر شی | هــر غــزل ئــېِ دی تنهــا دیــوان د شــعر
نــه رســېږی د چــا لاس د ده تــر فکــره | هســی شــان ئــی کــړ بلنــد ایــوان د شــعر
د خوشــحال ختــك پــر شــعر نظــر وکــړه | بیــا څکــوی پــه یــوه تــار کــاروان د شــعر
د فقیــر میــرزا پــر شــعر ویــل نشــته | بل بــه نــه وی هســی شــان د کــان د شــعر
پــه ردیــف کښــېِ برابــر دی ولــی دریغــه | بېِ معنی الفاظ ئی کړی نقصان د شعر
قلنــدر او د میــرا دیــوان مــوجز دی | منتخــب ئــېِ څــو غــزل عیــان د شــعر
بــل شــاعر عبــدالرحیم د بخــارا دی | چــه ئــی نــه وو پــه ردیــف پایــان د شــعر
پیــر محمــد کــاکړ پــه شعر کښېِ نامدار و | یــووړ قبــر لــره ده ارمــان د شــعر

کــه د واړو شــاعرانو حــال بیــان کــړی
نکړی څوك پر شمس الدین ګمان د شعر

❀ ❀ ❀

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبدالله محزون (قندهاری) نظریه:

د عبدالحمید د ژبی څه تعریف کړم
مونده نشی په پښتو کښې بله ژبه

یو څو کسه شاعران چه د پښتو دی
ته ئی یاد کړه ګوندی زړه شی په خوشتره

د حمید موشګاف خیال وته هوښ کړ
ګوندی شی د ده په جذب تیز نظره

د میرزا حنان د شعر نکتی زده کړه
معلومېږی دی پر ډېرو باندی غوره

د رحمان له شعره بوی د معجزی ځی
مرید ژر کاندی له پیره برابره

بل رحمت داوی کتاب لری دلکشه
ګمان نکړم چه بې څوك لری دفتره

شمس الدین آخندزاده د کلچابات دی
د قلم په شان ئی ژبه ده دوه سره

بل محمد کرم آخند زما استاد وو
. . . . . .

صدیق صدق ځان له وائی یم د شهر
دا نور واړه اعرابیان بولی دلبره

ملا میران که بیا وګوری بلاوائی
وای بهتریم تر حمید په څو هنره

پختګی د شعر نه شی بی له علمه
فیض الله رنګه امی نه وولـه سره

د آخند ملا پیر محمد هم ښه کتاب دی
ډېر دقیق غزل لری لکه ګوهره

د عبدالکریم غزل می اوریدلی
زړه د ښخه پریکوی لکه خنجره

❀ ❀ ❀

د میر احمد شاه رضوانی قضاوت:

د پښتو ژبی که ډېر دی شاعران
خو په واړو کښې بادشاه دی خوشحال خان

هیڅ حصار نه دی په لوړه په ژوره
نه پوهېږم اباسین دی که طوفان

منظومات ئی دی لړی د مرغلرو
که تسبیح دی د یاقوت او د مرجان

د خوشحال د زړه کترې څه هسی نه دی
چه سیالی به ئی کاندی لعل د بدخشان

فصاحت ئی د کلام په خپل لسان کښې
د حسان بن ثابت دی د سبحان

رزمیات ئی هو بهو د حماسی دی
په عشرت کښې بونواس دی د دوران

په آثار و د قدرت کښې چه را چل شی
ته به وایی چه هو مردی د یونان

په شکوه د اورنګ زیب او د بهرام کښې
فردوسی هم ورته پاتی شی حیران

په پښتو کښې خوشحال خان داسی شاعر دی
لکه وه امرالقیس په عربستان

مقالات ئې واقعی او حسب حال دی
نه فرضی ویل چه کاندی شاعران

تر شیراز خوږو الفاظو ئی رازیږی
ډېر خسرو غندی طوطیان د هندوستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس له دی که خوك شاعر و سخندان — نکته سنج نازك خيال شيرين بيان
اول ځوی د خوشحال خان عبدالقادر وه — بل هجری وه چه ئې نوم وه اشرف خان
د هجری طبيعت هاله زور ښکاره کړ — له وطنه چه د کن ته شو روان
د عبدالقادر اشعار که چېری واوری — د اتيا کالو بډا به شی پری ځوان
خيالات د ده ځه هسی بلند نه دی — چه به کښېوزی په کمند کښې د اسمان
پس له دوی چه کاظم خان شيدا گويا شو — چه وو زويه دانشمند د افضل خان
په هوائې هېڅ مارغه د خيال پری نښود — ده چه باز د طبيعت خپل کړ پران
لطافت او نزاکت چه د کلام وه — واړه خدای کړ په نصيب د کاظم خان
هر يو شعر ئې د ديوان انتخابی دی — هر غزل ئی دی تصوير د پرستان
بيا په دور د شاه عالم په سر بن کښې — چه ښکاره شو په جهان عبدالرحمان
موسيقار غوندی ئې هسی نغمی وکړی — چه ئې پوری کړلو اور په کل جهان
تا به وی چه د شيراز خواجه حافظ دی — چه پيدا شو په اولس کښې د افغان
که صوفی که محتسب او که قاضی وه — بی له مانه ټول ئی ګډ کړ په ميدان
بيا په دور د تيمور شاه او دل له واره — ماشوخيلو کښې را وخوت حميد خان
چه ئی وپيلل په زور د طبيعت خپل — د الفاظو په ځای ستوری د اسمان
پس له دوی نه زلالی به دی را ياد شی — که دی ولوسته اشعار د عليخان
خو دا ټول مصوران د خيالاتو — مبتلا په خط و خال ؤ د جانان
هيچا ونه کړه په وعظ و نصيحت کښې — هسی شان چه ويل وکړه بابو جان
له دنيا و مافيها به دی زړه تور شی — که ئې واوری ای غافله يو بيان
وه په قدر و منزلت کښې په خپل دور — دا اته واړه په مثل د شاهان

نور د ډول او د سرنا شاعران ډېر دی
رضوانی خو شمارلی استاذان

❀ ❀ ❀

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library